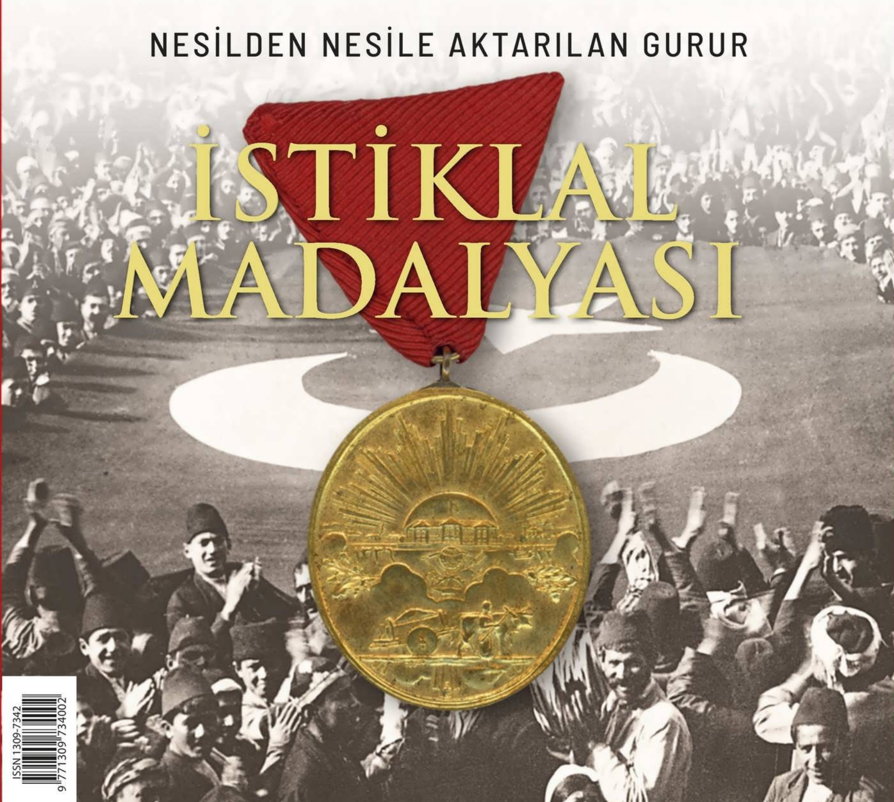
PEARL HARBOR BASKINI: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN KADER GÜNÜ

ATLAS Tarih

SAYI: 72 ARALIK 2021 - OCAK 2022
FİYATI: 21.00 TL (KKTC Fiyatı 26.00 TL)

NESİLDEN NESİLE AKTARILAN GURUR

İSTİKLAL MADALYASI

ISSN 1309-7342

ÇANAKKALE FEDAKÂRI
BİGALI MEHMET ÇAVUŞ

10. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE
FENERBAHÇE EFSANESİ LEFTER

ANADOLU'DAN AMERİKA'YA
TAŞ PLAKLARDA ERMENİLER

İÇİNDEKİLER

Sayı: 72

Aralık 2021 - Ocak 2022

Konular

Bölümler

Kapak görseli

İzmir'in kurtuluşu 1 Ekim 1922'de İzmir'de düzenlenen sevinç gösterileri (üstte). GETTY IMAGES

KİTAP HEDİYELİ
JAMES WEBB FIRLATILIYOR!
All About Space
EVRENİ
YENİDEN KEŞFEDİYORUZ
2029'DA DÜNYA'YA BİR ASTEROİT ÇARPACAK MI?
UZAYI FETHETMENİN 10 YOLU

ELLE LUXE
BURCUNA BAK GELECEĞİNİ OKU
Astroloji
2022'DE NELER OLACAK?
DİNÇER GÜNER • HANDE KAZANOVA • ELİF BOZKURTER
BARIŞ ÖZKIRIŞ • AYGÜL AYDIN • FİLİZ ÖZKOL
DUYGU DEMİR • BURCU ÖZÇELİK • OLGU ILGIN • IŞIL ONAY

BTS

burda
Yeni yıla girerken...
RAHAT KESİMLİ AMA ŞIK KIYAFETLER, EL ÖRGÜSÜ MODELLER, YARATICI AKSESUARLAR, AİLEDEKİ HERKESE BİR SÜRPRİZ

burda
Örgü
33
Çok yakışacak
YENİ BAŞLAYANLARA
MUHTEŞEM MODELLER
USTALARA ÖZEL ÖRNEKLER

burda
PRATİK DİKİŞ
Dikiş bu kadar kolay!

elele
Çok Gerçek
EZGİ MOLA
AYTAÇ ŞAŞMAZ etkisi altında
IŞIL IŞIL 227 ÖNERİ
UMUT HEP VAR!
2022'YE 22 MESAJ

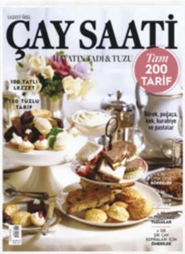

evim ÖZEL
30 DAKİKADA YAPILABİLECEK PRATİK VE LEZZETLİ TARİFLER
Aile Yemekleri & Sofraları
Menü

evim
Salonda yeni yıl

formsanté
DERİN SULARIN YILDIZI
Şahika Ercümen
Yeni yıla İDEAL KİLONUZDA girin
2022'nin ESTETİK TRENDLERİ
Evde bale egzersizleri İLE İNCELİN
Pandemide dökülen SAÇLARI KURTARMA REHBERİ
UYUM ŞART MI?

50 POSTER 50 STICKER + TAKVİM
heygirl
DYLAN SEYREDECEĞİZ!

BİLİM İNSANLARI KOLEKSİYON KARTLARI HEDİYE
HOW IT WORKS
55 BİLİM İNSANI
GÖRÜNMEZ GÜÇ
MANYETİZMA
GEZEGENİMİZİ KORUYAN GÖRÜNMEZ GÜÇLE TANIŞIN!
GERÇEĞE ÇAĞRI

ÇAY SAATİ
HAYATIN TADI & TUZU
Tam 200 TARİF

MAISON FRANÇAISE
kutlama ruhu

POPULAR SCIENCE
TÜRKİYE
GİZEMLİ BEYNİMİZ
İLK KARA DELİKLER

Business Leaders
Start Up
ANADOLU GELİYOR
ALİ HANTAL
METAVERSE ÇAĞI GİRİŞİMCİSİ

EDİTÖR

Cem Fakir | *cemfakir@gmail.com*

İSİMSİZ DEĞİL, MADALYALI KAHRAMANLAR

Çocukluğumun tek kanal televizyonlu günlerinde, milli bayramlarda düzenlenen törenler hatırımdadır. Sayıları giderek azalmış Kurtuluş Savaşı gazileri, göğüslerinde madalyalarıyla törene katılırlardı. Hepsi birer birer aramızdan ayrıldı. İstiklal Madalyaları ailelerine miras kaldı, nesilden nesile aktarıldı.

Türkiye İş Bankası Müzesi, "*Bir Asrın Ardından*" sergisinde hem Kurtuluş Savaşı'nı hem de savaşın kahramanlarından kalan mirası anlatıyor. Biz de bu sayımızda İstiklal Madalyası'nı kapağımıza taşıdık. Çocuklarından ve torunlarından, madalyalı kahramanların hikâyesini dinledik. Prof. Dr. Mesut Uyar, Türkiye'deki madalya geleneğini, İzzeddin Çalışlar ise "*Bir Asrın Ardından*" sergisini anlattı.

Prof. Dr. Mehmet Ö. Alkan, arşiv belgeleriyle Adana'nın kurtuluşunun 100. yılını, Ömer Arslan ise Çanakkale Fedakârı Bigalı Mehmet Çavuş'un hikâyesini kaleme aldı.

7 Aralık 1941, ABD tarihinin en karanlık günlerinden biriydi. Japonların düzenlediği Pearl Harbor baskını, İkinci Dünya Savaşı'nın kaderini değiştirdi. İclal ve Tunca Örses, 80. yılında Pearl Harbor saldırısını anlattı.

Fenerbahçe'nin ve Türk futbolunun efsanesi Lefter Küçükandonyadis, aramızdan ayrılalı 10 yıl oldu. Hilmi Hacaloğlu, Ordinaryüs'ün hikâyesini yazdı, Fenerbahçe Müzesi Müdürü Alp Bacıoğlu, çocukluğunun Lefterli anılarını anlattı.

Anadolu Ermenileri'nin, anayurtlarından ayrılırken yanlarında götürdükleri ve ABD'de kayda geçirdikleri eserler Kalan Müzik imzalı çok özel bir albümde buluştu. Ara Dinkjian ile taş plak kayıtlarını ve ABD'deki Ermeni müzisyenlerin tarihini konuştuk.

Maslak Kasırları, Theodosius'un Zafer Takı ve müzik tarihimizin Odeon'lu yılları diğer dosya konularımız.

Son olarak bizden bir haber. Atlas Tarih'in çok özel içeriklerinin bir bölümünü artık video olarak da izleyebileceksiniz. Atlas Tarih'in YouTube kanalı bir nevi video dergi olacak. Karekodu okutarak, içeriklere göz atabilirsiniz. İyi seyirler.

ATLAS Tarih

DB DOĞAN BURDA DERGİ

Yayıncı
Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.

İcra Kurulu Başkanı
Cem M. Başar

Yayın Yönetim Danışmanı
Ferhan Kaya Poroy

Yayın Danışmanı
Cem Fakir

Görsel Yönetmen
Tolga Çoruh

Yazı İşleri Müdürü (Sorumlu)
Ayşegül Uyanık Örnekal

Yayın Kurulu
Prof. Dr. İlber Ortaylı, Prof. Dr. Mesut Uyar,
Prof. Dr. Mehmet Ö. Alkan, Kansu Şarman
Erol Üyepazarcı

Etkinlik ve Proje Direktörü
Ali Erman İleri

Marka Müdürü: Zeynep Beril Şimşek

Kurumsal İletişim Müdürü: Funda Demirci Ayan

Ankara Temsilcisi: Erdal İpekeşen
0 312 577 31 56

www.atlastarih.com / bilgi@atlastarih.com

Yönetim

Üretim Planlama Direktörü (Tüzel Kişi Temsilcisi): Yakup Kurtulmuş

Satış ve Dağıtım Direktörü: Egemen Erkorol

Finans Direktörü: Didem Kurucu

Dijital İçerik Direktörü: Eren Demir

Reklam

Reklam Grup Başkanı: Nisa Aslı Erten Çokça

Grup Başkan Yardımcısı: Seda Erdoğan Dal - Işıl Baysal Turan

Satış Koordinatörü: Burcu Kevser Karaçam - Hülya Hankendi

Satış Müdürü: Şerife Dökmetaş

Bölgeler Proje Müdürü: Şelçuk Ergenç

Teknik Müdür: Ayfer Kaygun Buka
Tel: 0 212 336 53 61 - 62

Hedef Sayfalar Reklam Koordinatörü: Aysel Şener
Tel: 0212 336 53 70 **Faks:** 0212 336 53 91

Bölgeler Reklam Müdürü: Hülya Erdoğan
Tel: 0 212 336 53 72 **Faks:** 0 212 336 53 91

Reklam Rezervasyon
Tel: 0 212 336 53 00 - 57 - 59 **Faks:** 0 212 336 53 92 - 93

Ankara Reklam Satış Koordinatörü
Sezinur Balıkçıoğlu

Ankara Reklam Satış Müdürü: Beliz Balıbey
Tel: 0 312 577 31 56

Uluslararası Reklam Satış Temsilcilerimiz

ALMANYA: Julia Mund
T +49 89 92 50 31 97, Julia.Mund@burda.com

Michael Neuwirth
T. +49 89 9250 3629, michael.neuwirth@burda.com

İSVİÇRE: Goran Vukota
T. +41 44 81 02 146, goran.vukota@burda.com

FRANSA / LÜKSEMBURG: Marion Badolle-Feick
T. +33 1 72 71 25 24, marion.badolle-feick@burda.com

İTALYA: Mariolina Siclari
T. +39 02 91 32 34 66, mariolina.siclari@burda.com

İNGİLTERE / İRLANDA: Jeannine Soeldner
T. +44 20 3440 5832, jeannine.soeldner@burda.com

ABD / KANADA / MEKSİKA: Salvatore Zammuto
T. +1 212 884 48 24, salvatore.zammuto@burda.com

Yönetim Yeri

Kuştepe Mah. Mecidiyeköy Yolu Cad. No:12
Trump Towers Kule 2 Kat: 21 - 22 34387 Şişli-İst.
Tel: 0 212 410 32 00 **Faks:** 0 212 410 35 81

Baskı: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Adres: Dudullu Organize San. Bölgesi 1.Cad.
No:16 Ümraniye-İSTANBUL
Tel: 444 44 03 **Faks:** Faks: (0216) 365 99 07
www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 42716

Dağıtım: Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.
Yayın Türü: Ulusal Süreli İki Ayda Bir

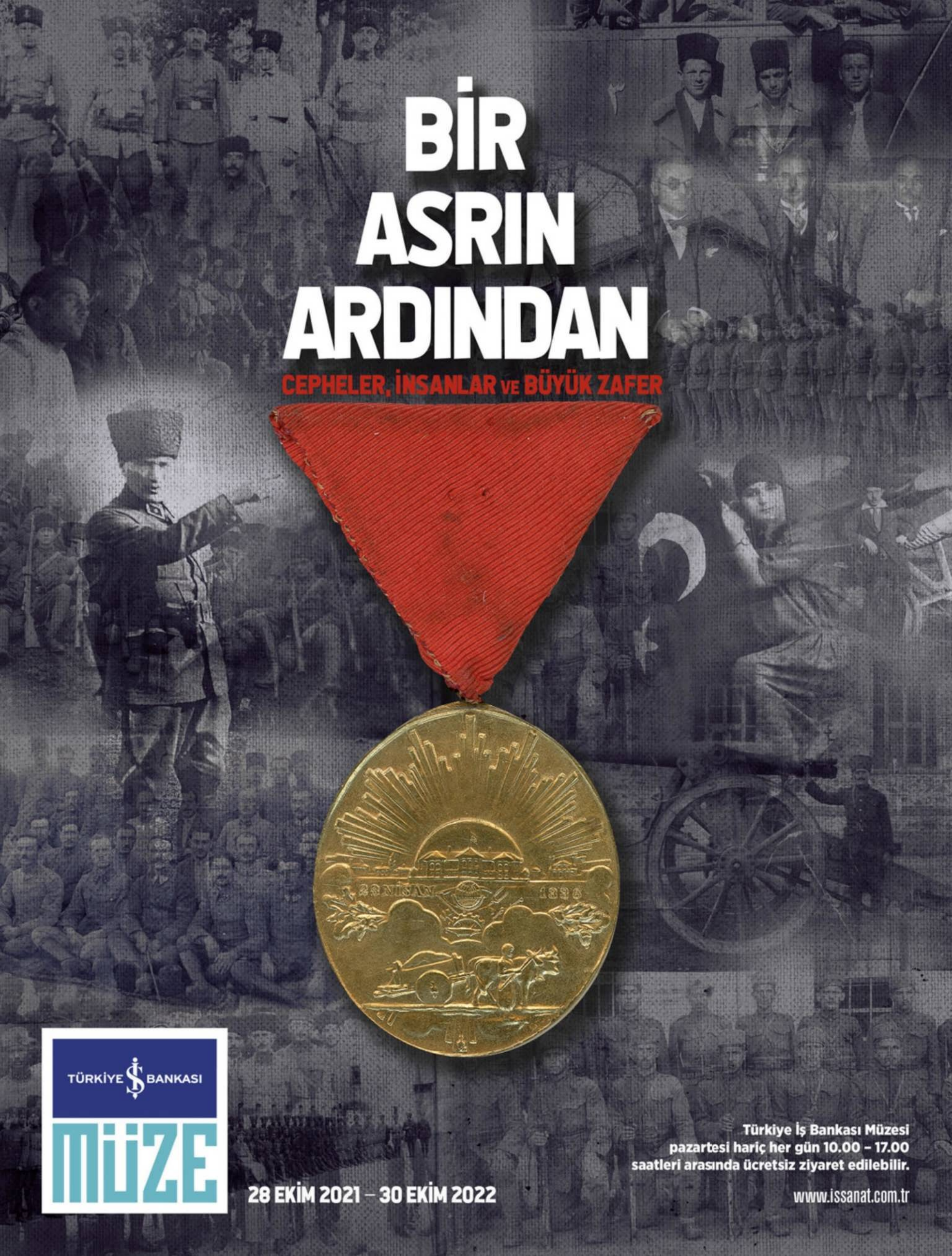
DB Okur Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300
okurhizmetleri@doganburda.com

DB Abone Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300
Faks: 0 212 410 35 12-13

abone@doganburda.com - www.doganburda.com

Üyeliği: FIPP

Çalışma Saatleri: Her gün saat 09.00-22.00 arasında hizmet verilmektedir.

BİR
ASRIN
ARDINDAN
CEPHELER, İNSANLAR VE BÜYÜK ZAFER
TÜRKİYE İŞ BANKASI
MÜZE
28 EKİM 2021 – 30 EKİM 2022
Türkiye İş Bankası Müzesi
pazartesi hariç her gün 10.00 – 17.00
saatleri arasında ücretsiz ziyaret edilebilir.
www.issanat.com.tr

“Ankara Antlaşması” sergisi

İstanbul’da

Institut Français Türkiye’nin, Ankara Antlaşması’nın 100. yılı nedeniyle hazırladığı “Ankara Antlaşması (1921-2021)” sergisi başkent Ankara’dan sonra İstanbul’da açıldı.

Fransa ile Türkiye arasında 100 yıl önce, 20 Ekim 1921’de imzalanan ve iki ülkenin diplomatik ilişkisinin önünü açan Ankara Antlaşması’nı anlatan sergi Institut Français-İstanbul şubesinde ziyaretçilerini bekliyor.

Sergi, 1918 yılından itibaren Fransa ve Türkiye arasındaki ilişkilerin şekillenmesini arşiv görüntüler ve akademik çalışmalardan yararlanarak anlatıyor. Sergide, Fransa ve TBMM arasında gerçekleştirilen ateşkes ve konferansların tarihsel süreçteki sonuçlarıyla birlikte iki ülke arasındaki krizlere, savaşın bitmesine ve diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik arşiv bilgiler yer alıyor.

Fransa Dışişleri Bakanlığı arşivinden alınan 1920-1921 yıllarında Kilikya ve Doğu bölgesinin fotoğraflarının sunulduğu sergide, Mustafa Kemal Atatürk’ün Ankara Antlaşması’nın imzalanmasından duyduğu memnuniyetini dile getirdiği ve dönemin Fransa Başbakanı Aristide Briand’a yazdığı mektuptan kesitler ziyaretçilerle paylaşılıyor.

Fransa’nın Ankara Büyükelçisi Hervé Magro, Ankara Antlaşması’nın yüzüncü yıldönümünü kutlamak amacıyla düzenlenen serginin iki devlet arasındaki ilişkileri anlamak isteyenler için önemli olduğuna dikkat çekti. Magro, “İçinde bulunduğumuz karmaşık günlerde, bu yıldönümü bizlere ülkelerimiz ve cumhuriyetlerimiz arasındaki dostluğun jeopolitik sonuçlarına dayanan uzun bir gelenekten geldiğini hatırlatıyor” diye konuştu.

Claire Le Bras küratörlüğündeki sergi, M.Sinan Kuneralp, Profesör Jean Francois Perouse, Prof. Dr. Mesut Uyar ve Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu’nun katkılarıyla hazırlandı.

20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa ve Ankara hükümeti arasındaki yapılan ilk anlaşma özelliğini taşıyor. Türkiye ve Fransa arasındaki diplomatik ilişkilerin başlangıcı olarak kabul edilen antlaşma kapsamında Fransa’nın Kilikya bölgesinden geri çekilmesi kararlaştırıldı. 1925’te Paris’e ve Ankara’ya büyükelçilerin atanması ile iki ülke arasındaki ilişkiler resmileşti.

“Ankara Anlaşması (1921-2021)” sergisi, 23 Aralık’a kadar gezilebilir.

Pera Müzesi'nde "Ağırlık ve Ölçü Sanatı" sergisi

Pera Müzesi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri Koleksiyonu'ndan yeni bir seçkiyi sanatseverlerin beğenisine sunuyor. "Ağırlık ve Ölçü Sanatı" başlıklı yeni koleksiyon sergisi, MÖ 2. binyıldan günümüze, farklı uygarlıkların ekonomik, kültürel ve toplumsal dinamiklerine ağırlık ve ölçü aletleri aracılığıyla mercek tutuyor.

Suna ve İnan Kıraç Vakfı Pera Müzesi, vakfın üç ana koleksiyonundan biri olan Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri Koleksiyonu'ndan yeni bir seçkiyi ziyarete açtı. "Ağırlık ve Ölçü Sanatı" adını taşıyan yeni koleksiyon sergisi, insanın kendini ifade etme becerisinin önemli bir aracı olan ölçme ve tartma eylemlerini tarihten alıntılarla disiplinler arası bir mercekten inceliyor. Arazi ölçümünden alışverişe, mimarlıktan eczacılığa, astronomiden zaman ölçüm aletlerine kadar çeşitli alanlardan birçok ağırlık, uzunluk ve hacim ölçüsünü bünyesinde barındıran koleksiyon sergisi, çağlar boyu ekonomi tarihinin önemli bir parçası olan ağırlık ve ölçü aletlerine dair kavramların coğrafyayla kurduğu pratik ve felsefi ilişkiyi irdeliyor, uygarlıkların gelişim ve dönüşümünü, gündelik objeler aracılığıyla gözler önüne seriyor.

Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri Koleksiyonu'nun Klasik Çağ'dan İslam Dönemi'ne kadar yüzlerce farklı tipte ağırlık ve ölçü örneği ile bu tarihi serüvene rehberlik ettiğini belirten Suna ve İnan Kıraç Vakfı Kültür ve Sanat İşletmesi Genel Müdürü M. Özalp Birol, "Ağırlık ve ölçü aletleri etrafında şekillenen ekonomiyi, kültürü, kültürler arası sistem ilişkilerini, toplumsal güven dinamiklerini ve birimlerin standartlaşma yolculuğunu, MÖ 2. binyıldan günümüze uzanan bir süreçte keşfetmeyi amaçlayan yeni koleksiyon sergimiz, bu dönüşüm ve süreklilikleri uygarlıkların, tanrıların, tüccarların, usta ve çırakların gözünden izlememize olanak tanıyor" dedi.

"Ağırlık ve Ölçü Sanatı" sergisi Proje Yöneticisi Hazel Rössle ise ölçmenin ve tartmanın hassasiyetine dair merak devam ettikçe, mitlerin, tanrılar dünyasından faniler dünyasına yöneldiğine dikkat çekerek şu bilgileri paylaşıyor: "Doğruluk ve adalet kavramları birçok kültürde terazi kefelerinin dengesiyle bağdaştırılır. Antik Mısır'da ölülerin günahları terazide tartılırken, Antik Yunan ve Roma kültürlerinde adaletin simgesi tanrı ve tanrıçaların tasvirinde terazi vazgeçilmez bir unsurdur. Bizans toplumunda adil veya doğru tartma, güçlü bir ahlaki anlam taşır ve ruhların tartılmasını akla getirir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise eksiksiz tartmak, ticarette olduğu kadar inanç bağlamında da güvenin temellerini atan imge olarak karşımıza çıkar."

Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri Koleksiyonu'ndan iki eser, ilk kez ziyaretçilerle buluşuyor. Bu eserlerden ilki, 19. yüzyıla tarihlenen, İkinci Geliş ve Son Yargı Sahnelerini Tasvir Eden Kağıt İkona. Pera Müzesi, koleksiyonlarından ilhamla yeni eserler üreten sanatçılara alan açmayı da sürdürüyor. Sanatçı Avşar Gürpınar'ın Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri Koleksiyonu'ndan ilhamla ürettiği Le Grand K2, Ağırlık ve Ölçü Sanatı'na güncel bir bakış getiriyor.

Ağırlık ve Ölçü Sanatı temalı Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri Koleksiyon sergisi, Pera Müzesi'nin birinci katında ziyaret edilebilir.

"Ağırlık ve Ölçü Sanatı" sergisi, Pera Müzesi'nin internet sitesinde 3 boyutlu olarak da gezilebiliyor.

TARİHİ AN

14 OCAK 1942

EKMEK KARNEYE BAĞLANDI

İkinci Dünya Savaşı, tüm insanlık için büyük bir yıkım olmuştu. Milyonlarca insan ölmüş, ülkeler, kentler harabeye dönmüştü. Savaşın dışında kalmayı başaran Türkiye, savaş halinin getirdiği ekonomik yıkıntıdan kurtulamamıştı. 14 Ocak 1942'de İstanbul'da, 17 Ocak'ta Ankara'da, 22 Ocak'ta İzmir'de ekmek karneyle dağıtılmaya başlanmıştı. Kişi başına günlük ekmek istihkakı 7 yaşına kadar olan çocuklar için 187,5 gram, büyükler için 375 grama kadar düşmüştü. Türk halkı sıcak savaşın yıkımını yaşamıyor ancak nefesini yoğun bir şekilde hissediyordu.

Cem Fakir / cemfakir@gmail.com

SOMME MUHAREBESİ'NİN KAYIPLARI

THIEPVAL ANITI VE MÜZESİ

1 Temmuz 1916'da başlayan Somme Muharebesi, Birinci Dünya Savaşı'nın en kanlı çarpışmalarından biriydi. Savaşta hayatını kaybeden İngiliz ve Fransızlar anısına yapılan Thiepval Anıtı, en görkemli savaş anıtlarından biri.

Fransa'nın başkenti Paris'teki Charles de Gaulle Havalimanı'ndan otomobille kuzeye doğru hareket ettiğinizde, yaklaşık 130 kilometre sonra dünyanın en önemli muharebe alanlarından birine varıyorsunuz. Birleşik Krallık ve Fransa birliklerinin 1 Temmuz 1916'da Almanlara karşı başlattığı çarpışmalar, aynı yılın 18 Kasım'ına kadar devam etmişti. İki tarafın ölü ve yaralı toplam zayiatı bir milyondan fazlaydı.

Somme Muharebeleri'nin yaşandığı bölge, çok iyi korunan savaş alanlarından biridir. Siperler, anıtlar ve eşsiz doğası, sizi bir asır önceye götürür ve o günlerde yaşananları çok daha iyi anlamanızı sağlar. Thiepval Köyü yakınlarındaki anıt, sadece bölgenin değil, dünyanın en büyük savaş anıtlarından biridir. Muharebelerde

Thiepval Anıtı, 1 Temmuz 1916'dan 20 Mart 1918 tarihine kadar Somme bölgesinde hayatını kaybeden ve bilinen bir mezarı bulunmayan 72 binden fazla askerin isimlerini taşıyor.

Somme Muharebe Alanı (en üstte). Thiepval Anıtı, 1 Ağustos 1932'de açıldı (üstte, ortada). Somme 100. Yıl Müzesi'nin girişi (üstte).

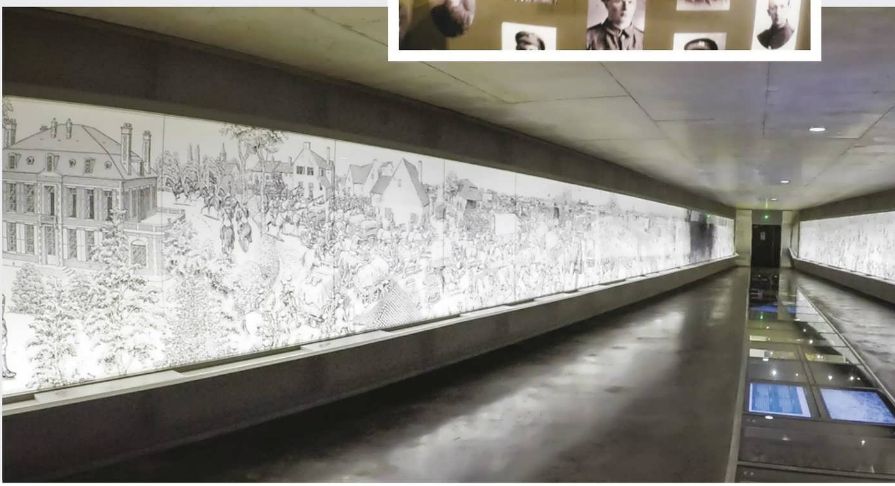

Thiepval Anıtı'nda her yıl 1 Temmuz'da tören düzenleniyor (solda). Ölen askerler için hazırlanan pano (altta). Müzede yer alan Joe Sacco imzalı 60 metrelik fresk, muharebenin ilk gününü yansıtıyor (altta).

ölen ve mezarı belli olmayan askerlerin anısına dikilen anıt, Sir Edwin Lutyens tarafından tasarlanmış. Dört yılda tamamlanan Thiepval Anıtı, 1 Ağustos 1932'de dönemin Galler Prensi, daha sonra kral olan VIII. Edward ve Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun tarafından açılmış.

Somme Muharebeleri'nin geçtiği bölgeyi 2016 kışında, belgesel yönetmeni Gökhan Tarkan Karaman ile birlikte ziyaret ettik. Muharebelerin

Thiepval Anıtı'nı her yıl yüz binlerce kişi ziyaret ediyor.

100. yılı nedeniyle düzenlenen anma törenlerinin hemen sonrasıydı. Thiepval Anıtı'nın girişinde 2004 yılında açılan bir ziyaretçi merkezi bulunuyor. Aynı bölgede 100. yıl anısına açılmış bir de müze yer alıyor. Yedi kilometre mesafede, Albert'de bulunan Somme 1916 Müzesi'nin tarihi dokusunun aksine, bu müze oldukça yenilikçi tasarlanmış. Savaş sahnelerinin çizimleri ve enstalasyonlar başlangıçta kendinizi sanat müzesinde hissettirse de kısa sürede savaş günlerine götürmeyi başarıyor. Girişte yer alan ve 600 askerin fotoğrafının bulunduğu dijital pano, Thiepval Anıtı'nda isimleri anılan 72 binden fazla askeri temsil ediyor. Savaş kayıpları hakkında bilgi ve belge toplamak için başlatılan anma projesi çalışmaları 2003 yılından bu yana devam ediyor. Müzeyi dolaştıktan sonra anıta doğru ilerliyorsunuz. Yeşillikler arasında yükselen Thiepval Anıtı'nın tepesinde Birleşik Krallık ve Fransa bayrakları dalgalanıyor. Anıtın arka tarafındaki alanda hayatını kaybeden askerler için dikilmiş mezar taşları bulunuyor. Rüzgârda savrulan ağaçların uğultusu altında ziyaretimiz bir saate yakın sürdü. Thiepval'den ayrılırken, müze görevlileri arkamızdan yetişti ve bizi içeri davet ettiler. Müzeyi ziyaret eden ilk Türkler bizlermişiz. Anı defterini imzalamamızı istediler. "Savaşta hayatını kaybeden tüm askerlerin anısına" yazdığımı hatırlıyorum. Son bir not: Gökhan Tarkan Karaman ile birlikte, Somme ziyaretimizle ilgili hazırladığımız kısa dokümanter videoyu kare kodu okutarak izleyebilirsiniz.

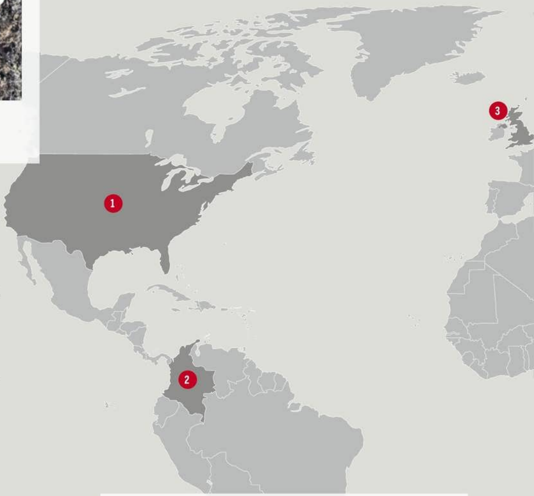

1928 yılında inşaatına başlanan Thiepval Anıtı, 1932 yılında tamamlandı. Anıtın 16 Mayıs 1932'de açılması planlanıyordu. Ancak Fransa Cumhurbaşkanı Doumer'in ölümü nedeniyle açılış ağustos ayına ertelenmişti (sağda).

DÜNYADAN

Naz Vardar / nazvardar93@gmail.com

1 ABD'DEKİ ÇİNLİ TREN YOLU İŞÇİLERİNİN TARİHİNİ YENİDEN YAZACAK KALINTILAR BULUNDU

ABD'nin Utah şehrinde yapılan kazıda, 19. yüzyıldaki Çinli demiryolu işçilerine ait bir ev keşfedildi. Artık sadece Çin madeni paralarından ve çömlek kalıntılarından ibaret olan bu ev, kıta boyunca uzanan tren yolu üzerinde Çinli işçilere ait bulunan ilk ev olma özelliğini taşıyor. Doğu kıyısını San Francisco Körfezi'ne bağlayan bu tren yolunun inşasında 11 bin Çinli işçi çalışmış fakat dönemin belgelerinde neredeyse hiç bahsedilmemişlerdi. Çinlilerin yaşadığı bir mahallenin varlığı ise belgelerde hiç yer almıyordu. Araştırmacılar, Çinli işçilerin yaşadığı bir evi gün yüzüne çıkartabilmenin, dönemin tarihine önemli bir ışık tutacağını söylüyor.

2 İSPANYOL İŞGALİYLE YOK OLAN UYGARLIĞA AİT ZÜMRÜT DOLU KAP KEŞFEDİLDİ

Kolombiya'da arkeologlar, araştırma yaptıkları tapınak ve etrafındaki mezarlıklarda, içinde metal figürler ve zümrütler olan sekiz seramik kap keşfetti. Kolombiya'nın başkenti Bogota yakınlarında yapılan kazıda ortaya çıkarılan yerleşim yerlerinin 600 yıl önce yaşamış olan ve metal işleme yetenekleriyle meşhur Muisca uygarlığına ait olduğu düşünülüyor. Hayvan ve insan figürlerinden oluşan metal objelerin tapınakta icra edilen ibadetlerle ilişkili olabileceği ihtimaller arasında. Muiscalıların ay ve güneşle özdeşleştirilen birçok tanrıya taptıkları ve bu objelerin de tanrılara sunulan adaklar olduğu tahmin ediliyor. Metal işleme yetenekleriyle meşhur olan Muiscalıların nüfusu 16. yüzyıldaki İspanyol işgali sonrasında savaş ve bulaşıcı hastalık sebebiyle oldukça azalmıştı.

3 YENİ KEŞFEDİLEN TABAKHANE, MANASTIRLARDA İNZİVADAN FAZLASININ OLDUĞUNA İŞARET EDİYOR

Yeni bir araştırmaya göre, bugün İngiltere'nin en sakin yerlerinden biri olan Fountains Manastırı'nın yıkıntıları, Ortaçağ'da endüstriyel aktivitenin merkeziydi. Manastırın çok yakınında yer altında bowling pistine benzer gizemli bir alan bulan arkeologlar, ilk başta bunu bir manastırla ilişkilendirmekte zorluk yaşadıklarını ifade ediyor. Ancak araştırmanın ilerleyen safhalarında aslında bu alanın büyük bir tabakhane kompleksine ait olduğu ve deri üretiminin önemli bir odak noktası olduğu ortaya çıktı. Bugünün aksine Ortaçağ'da oldukça gürültülü bir merkez olan bu komplekste, okuma yazması olmayanların üretimde fiziksel işlerle meşgul olduğu, bu sayede keşişlerin okumak, dua etmek ve ibadet etmek için daha çok zaman ayırabildiği düşünülüyor. Araştırmacılar tabakhanenin keşfinin manastırlardaki hayatla ilgili fark edilmemiş bir tarihe ışık tuttuğunu ifade ediyor.

4 BİN YILLIK ŞARAP FABRİKASI KAZISINDAN ÇIKAN AMETİST YÜZÜK NE İÇİN KULLANILMIŞTI?

Arkeologlar İsrail'de Bizans döneminden kalma bir şarap fabrikasına ait alanda yaptıkları kazıda beklenmedik bir obje keşfettiler: Ametist taşlı altın bir yüzük. Dönemin en büyük şarap üreticisi olduğu ve İsrail dışına da ihracat yaptığı bilinen bu fabrikanın kazısından döneme göre lüks addedilebilecek bir yüzük bulmayı beklemediklerini söyleyen araştırmacılar, ametist taşının pratik bir kullanımı olabileceğini düşünüyor. İncil'de din adamları tarafından kullanılan 12 değerli taştan biri olarak geçen ametistin birçok faydası olduğu düşünülüyordu. Bunlardan bir tanesi de alkolün yan etkilerini önlemesiydi. Şarap mahzeninde bulunan yüzüğün dönemin zengin bir figürü tarafından sarhoş olmamak için takılmış olması mümkün olduğu kadar sadece zenginlik göstergesi olarak kullanılmış olması da ihtimaller dahilinde.

6 GÜNEY AFRİKA'NIN KAYIP ÇOCUĞU MAĞARANIN DERİNLİKLERİNDE BULUNDU

Güney Afrika'daki mağara sisteminin karanlık geçitlerinde bulunan kafatası, araştırmacıları şaşkınlığa uğrattı. Leti adı verilen ve bir çocuğa ait olan kafatasının 15 santimetre genişliğindeki geçide nasıl geldiği büyük bir soru işareti. Güney Afrika dilinde "kayıp" anlamına gelen Leti'nin 335 bin ile 241 bin yıl öncesinde yaşadığı düşünülüyor. Bir insanın avuç içine sığabilecek büyüklükte ve siyah renkli bir kafatasına sahip olan Leti'nin Homo naledi türünden olduğu düşünülüyor. 2013 yılından beri mağaranın içinde aynı türe ait 24 farklı bireye dair kalıntılar keşfeden araştırmacılar, bu kadar kalabalık bir varlığın ilgi çekici olduğunu söylüyor. Tek ve zorlu bir giriş dışında mağaraya herhangi bir alternatif giriş yöntemini henüz bulamayan araştırmacılar, bu türün özelliklerini ve topluluğun mağaradaki varlık sebebini araştırmaya devam ediyor.

7 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN HAYALET GEMİLERİ PASİFİK OKYANUSU'NDA SU YÜZÜNE ÇIKTI

Tokyo yakınlarında denizin altında bulunan bir yanardağdaki patlama sonrası oluşan sismik etkinlik sebebiyle okyanusun dibinde batık halde olan gemiler ortaya çıkmaya başladı. İkinci Dünya Savaşı'nın en kanlı savaşlarından biri olan Amerikan ve Japon donanmasının karşı karşıya geldiği Iwo Jima'da birçok gemi sular altında kalmıştı. Neredeyse bütün Japon askerlerin hayatını kaybettiği 36 gün süren savaştan sonra Amerikan donanmasının ele geçirdiği yük gemileri karaya paralel olarak batırılmış ve dalgakıran olarak kullanılmıştı. Ağustos ayından beri patlamakta olan yanardağ, gemileri su yüzeyine iterek karanın açıklarında hilal şeklinde batıklardan oluşan bir şerit meydana getirdi.

5 KAYIP ALTIN ADASI'NIN HAZİNELERİ NEHİR YATAĞINDA KEŞFEDİLDİ

Araştırmacılar Endonezya'daki Musi Nehri'nde bulunan kalıntıların kayıp altın adası olarak da anılan Srivijaya'ya ait olduğu ihtimali üzerinde duruyor. Nehrin çamurlu tabanında araştırma yapan dalgıçlar, yüzlerce heykelcik, tapınak çanı, alet, ayna, metal para ve seramik ortaya çıkardı. Bu kalıntıların yanı sıra nehir yatağında bulunan altından yapılmış kılıç kabzaları, yüzükler, kaplar ve eşyalar kayıp ada Srivijaya'nın bu bölgede yer aldığı olasılığını güçlendiriyor. Doğu ve Batı arasında okyanus boyunca uzanan ticaret yolunun en güçlü ve zengin limanlarından biri olan şehir, 11. yüzyıldan sonra güç kaybetmeye başlamış, 14. yüzyılda tarih sahnesinden tamamen silinmişti. Adanın volkanlar ya da ahşap mimarisi nedeniyle suların etkisiyle çürüyerek yok olduğu tahmin ediliyor.

8 AVUSTRALYA'DA KEŞFEDİLEN BUMERANGLARDAN ABORJİNLERİN HAYATINA DAİR ÖNEMLİ BİLGİLER

Güney Avustralya'daki kurumuş bir dere yatağında beş adet nadir rastlanan bumerang bulundu. Yeni analizlere göre Avustralyalı Aborjinlerin bumerangları kuş avlamak, kazmak, ateşi beslemek kadar törenlerde ve dövüşlerde de kullandığı düşünülüyor. Bulunan bumerangların Avrupalıların bölgeye gelmesinden önce, 1650-1830 yılları arasında yapıldığı ortaya çıktı. Ahşaptan yapıldığı için doğada hızlıca çözülen bumerangların, arkeolojik kazılarda keşfedilmesinin çok nadir olarak rastlanan bir durum olduğunu söyleyen arkeologlar, beş tanesinin bir arada bulunmasının çok değerli olduğunu belirtiyor. Mikroskop altında yapılan gözlemler bumerangların taş aletler kullanılarak yapıldığını ortaya çıkartırken ahşap kesim tekniğinin de daha iyi anlaşılmasını sağlıyor.

Cem Fakir / cemfakir@gmail.com

28 ARALIK 1895

LUMIERE KARDEŞLER, WILHELM RÖNTGEN'E KARŞI

Sinemanın dâhileri Auguste ve Louis Lumiere, devrim niteliğindeki cihazları sinematografla ilk ücretli film gösterimlerini 28 Aralık 1895'te yaptılar. "Aynı gün" tıp dünyasında çığır açacak bir gelişme yaşandı. Alman fizikçi Wilhelm Röntgen, daha sonra kendi adıyla anılacak "X" ışını radyografisi keşfettiğini duyurdu.

"*İşçilerin Fabrikadan Çıkışı*" filmi (üstte). Lumiere'lerin icadı sinematograf (solda).

LUMIERE KARDEŞLER SANATIN, WILHELM RÖNTGEN TIP DÜNYASININ TARİHİNİ DEĞİŞTİRDİ.

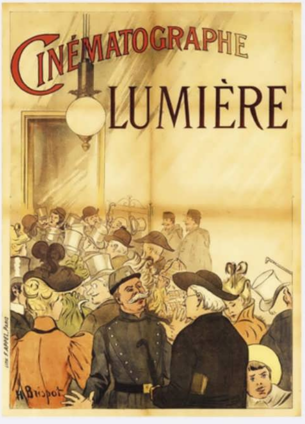
Auguste Lumiere 1862'de, kardeşi Louis Lumiere 1864'te Besançon'da doğdu. Babaları Antoine Lumiere'in fotoğraf stüdyosu vardı. Aile 1870'te Lyon kentine taşındı. Auguste ve Louis Lumiere kardeşler, La Martiniere Teknik Lisesi'ne gittiler. 1890'ların ortalarında Lumiere Ailesi Avrupa'nın en büyük fotoğraf malzemesi fabrikalarından birini işletiyordu.

1895 yılı sinema tarihinin dönüm noktası oldu. Lumiere kardeşler o yıl görüntüleri kaydedebilen ve yansıtabilen sinematograf cihazını geliştirip patentini aldılar. Yaratıcı ve meraklı bu iki genç, sinema tarihinin başlangıcına imza attılar.

Lumiere kardeşler, halka açık ilk gösterimlerini 28 Aralık 1895'te Paris'te Grand Cafe'nin Indien salonunda yaptılar. Dünyada ilk kez seyirci film izlemek için bilet satın alıp para ödüyordu. Film gösterimi "*İşçilerin Fabrikadan Çıkışı*" ile başlamış, o gün uzunlukları bir dakikayı geçmeyen 10 film gösterilmişti. Filmlerin galasından kısa süre sonra Louis Lumiere'in "Sinema geleceği olmayan bir icattır" dediği söylenir. Ancak yanılıyordu. Kardeşiyle beraber popüler kültürü kökten değiştirecek bir işe imza atmışlardı. 1896 yılbaşında binlerce kişi filmleri görmek için sıradaydı. Yansıtılan görüntüler o kadar gerçekçiydi ki, efsaneye göre "*La Ciotat İstasyonu'nda Bir Trenin Gelişi*" filminin gösterimi sırasında izleyicilerin korkudan kaçıştığı anlatılır.

Lumiere kardeşlerin eğittiği ekip dünyayı dolaştı ve görüntülemeye başladı. 1896 yılında İstanbul'u da çektiler. Haliç ve Boğaz manzarası

Lumiere kardeşlerin "*La Ciotat İstasyonu'nda Bir Trenin Gelişi*" filmi (üstte). Henri Brispot imzalı poster (sağda).

kayda geçti. 10 yıl boyunca 1400'den fazla film yaptılar. Lumiere Ailesi, "ışık" anlamına gelen soyadlarıyla tarihe geçti.

Lumiere kardeşlerin ilk ücretli film gösterimini yaptıkları 28 Aralık 1895 günü, insanlık tarihini değiştiren bir başka keşfin de duyurulduğu gündü. Alman bilim insanı Wilhelm Conrad Röntgen, 27 Mart 1845'te Lennep'te doğdu. Tekstil imalatçısı bir ailenin oğluydu. Würzburg Üniversitesi'nde yaptığı çalışmalar sırasında, X ışınları olarak bilinen ve bugün kendi adıyla anılan ışınları keşfetti. 8 Kasım 1895'te yaptığı keşiften altı hafta sonra eşi Anna Bertha'nın elinin filmini çekti. "*Yeni Tür Işınlar Üzerine*" adlı makalesini 28 Aralık 1895'te yayımladı. Çalışmaları tıp alanında devrim yarattığı kadar birçok teknolojinin de yolunu açtı. 1901 yılında Nobel Fizik Ödülü'nü kazanan Wilhelm Conrad Röntgen, radyolojinin babası olarak kabul görüyor ●

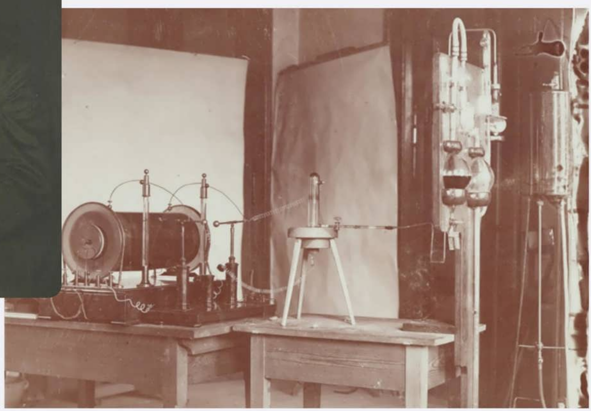
Wilhelm Röntgen'in eşi Anna Bertha Ludwig'in elinin X ışınlarıyla çekilmiş filmi.

Wilhelm Röntgen 1901 yılında Nobel Fizik Ödülü'nü aldı.

Tıp dünyasında çığır açan bilim insanı Wilhelm Röntgen (üstte) ve Würzburg Üniversitesi'ndeki çalışmaları (sağda).

NESİLDEN NESİLE AKTARILAN GURUR

İSTİKLAL MADALYASI

İstiklal Madalyası, Kurtuluş Savaşı sırasında cephede ve cephe gerisinde cesaretin, fedakârlığın sembolüdür. Bu madalyayı alanlar kahraman olarak anılır. İstiklal Madalyası, vatanın bağımsızlığı uğruna mücadele eden asker ve sivillere Birinci TBMM tarafından verildi. Gelecek nesillere aktarılmayı hak eden bir miras olarak kuşaktan kuşağa gururla taşındı.

Mustafa Kemal Atatürk'ün İstiklal Madalyası, 21 Kasım 1938'de Ankara'da düzenlenen cenaze töreninde kortejin önünde taşınıyor.

PROF. DR. MESUT UYAR: İSTİKLAL MADALYASI'NIN ANLAMI GEÇ ANLAŞILDI

"KAHRAMANLAR İSİMLERİYLE ANILMAYI HAK EDİYOR"

Subay talimgâh öğrencileri demiryolu istasyonunda içtimada.
Mesut Uyar Koleksiyonu

Bir topyekûn savaş örneği olarak Kurtuluş Savaşı'nın yüzüncü yıldönümünü, o dönemi layıkıyla anlamak ve tartışmak için değerlendirebiliyor muyuz? Milli Mücadele'nin mirası olan muharebe meydanları, meçhul kahramanları hak ettikleri ilgiyi görüyor mu? İstiklal Madalyası neden önemli? Prof. Dr. Mesut Uyar, Atlas Tarih'e anlattı.

Röportaj: Kansu Şarman
kansu.sarman@gmail.com

Askeri tarih uzmanı Prof. Dr. Mesut Uyar, "*Bir Asrın Ardından/Cepheler, İnsanlar ve Büyük Zafer*" sergisinin danışmanlarından biri. Prof. Dr. Uyar'a Kurtuluş Savaşı'nın yüzüncü yıldönümü sürecini, Milli Mücadele'nin muharebe meydanlarının durumunu, Türkiye'de madalya kültürünü ve yıllar içinde İstiklal Madalyası'na gösterilen ilgideki değişimi sorduk.

Kurtuluş Savaşı'nın yüzüncü yıldönümü sürecinde Sakarya Meydan Muharebesi'ni de geçtik. Önümüzde Büyük Taarruz'un yüzüncü yıldönümü var. Nasıl geçiriyoruz toplum olarak bu dönemi hatırlamak ve hatırlatmak adına?

Tarihçiler, bazı kurum ve dernekler ile amatör tarih meraklıları büyük bir çaba sarf ediyor. Üstelik savaşın farklı cephe ve boyutlarını inceleyen yeni kitap yayınında da büyük bir artış oldu ama toplumun büyük kesimine ulaşılamadı. Ne yazık ki Kurtuluş Savaşı'nın yıldönümleri kötü bir döneme denk geldi. COVID-19 salgını, Türkiye'de yaşanan siyasi ve ekonomik sorunlar yıldönümlerini layıkıyla anmamızı engelledi. Oysa büyük bir fırsat doğmuştu Kurtuluş Savaşı'nı konuşup tartışmak için. Bunu kullanamadık, kullanamıyoruz.

Savaş meydanları bu noktada çok önemli. Son yıllarda örneğin Çanakkale Muharebe Alanları konusunda hem toplumda yoğun ilgi hem de devlet organlarında bir faaliyet görüyoruz. Kurtuluş Savaşı muharebe alanları aynı ilgi ve desteği alabiliyor mu sizce? Ne yapılmalı?

Kurtuluş Savaşı'nın hemen sonrasında muharebe meydanlarına büyük bir ilgi vardı. Yeni anıtlar yapıldı.

"*Bir Asrın Ardından*" sergisinin danışmanları Selim Erdoğan ve Mesut Uyar madalya salonunda (solda).

"Kurtuluş Savaşı sonrasında büyük ilgi vardı. Ancak daha sonra muharebe alanları kaderine terk edildi."

Mustafa Kemal Paşa, komutanlar ve yabancı diplomatlarla subay talimgâh öğrencileri tarafından karşılanıyor. Mesut Uyar Koleksiyonu

Yıldönümleri geniş katılımlı bir şekilde bizzat muharebe meydanlarında anıldı. Ancak sonra bu ilgi kayboldu. Muharebe alanları kaderine terk edildi. Ta ki cumhuriyetin kuruluşunun 50. yıldönümü kutlamalarının bir ilgi patlaması yaratmasına kadar. Başkomutan Tarihi Milli Parkı bu dönemde kuruldu. Ama devamı geç geldi. Sakarya Meydan Muharebesi Milli Parkı ancak 2015'te teşkil edilebildi. Diğer muharebe meydanları ise hâlâ kaderlerine terk edilmiş vaziyettedir. Yalnız batıdaki benzerlerinden farklı olarak bizim milli parklar belki de bağlı oldukları bakanlıktan kaynaklı olarak muharebe meydanını korumayı sadece anıt yapmak ve ağaç dikmek olarak görmekteler. Tabii ağaç dikimi öncesinde dozerleri sokup siperleri ve askeri kalıntıları dikkate almadan teraslama ve tesviye çalışması yapmaktan hiç beis duymadıklarını, anıt yapacağız diye geniş alanlara beton döküp büyük zarar verdiklerinin farkında olmadıklarını da eklemek lazım. Yüzey araştırması ve muharebe meydanı arkeolojisiyle muharebelerin geçtiği bölgelerin tam tespiti buralardaki savaş kalıntıları ile şehit mezarlarının bulunması gibi asıl yapmaları gereken işleri yapmıyorlar. Yoğun eleştiriler sonrasında yavaş yavaş tavır değiştirmeye başladılar. Artık temsili şehitlik inşa etmekten vazgeçildi. Gerçek şehitlikler bulunup ıslah edilmeye başlandı.

Çanakkale'de uzun uğraşlar sonrasında toplumun ilgisi çekilebildi. Bunda başta Avustralyalılar olmak üzere yabancı turist ziyaretinin etkisi ihmal edilmemelidir. Kurtuluş Savaşı muharebe meydanları için böyle bir ilgi henüz yok. Bazı ilçelerin yerel yönetimleri ve çeşitli dernekler anma yürüyüşleri, muhtelif spor faaliyetleri düzenleyerek ilgi çekmeye çalıştı. Anlık başarılar sağlandı. Fakat devamı gelmedi. Demek ki muharebe meydanlarının milli park ilan edilip ziyarete açılması tek başına yeterli değil.

Danışmanlığını yaptığınız "*Bir Asrın Ardından / Cepheler, İnsanlar ve Büyük Zafer*" sergisinde Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşlarının yanı sıra isimlerini hiç bilmediğimiz kahramanlara odaklanıldığını görüyoruz. "Topyekûn savaş" kavramı içinde uzun yıllar isimsiz kahramanlar olarak bildiğimiz insanlar kimler?

Kurtuluş Savaşı, özellikle Kütahya-Eskişehir yenilgisi sonrasında Türkiye için gerçekten topyekûn →

“Türk milletinin savaşa katkısı eksik anlatıldı. İsimsiz kahramanlar deyip geçmek bence doğru değil.”

İstiklal Madalyası'nın tasarımı Mesrur İzzet Bey tarafından yapıldı. Ön yüzünde TBMM, Ankara'nın cami ve evleri bulunur. Güneş ışınları zaferin, yerküre bilginin, meşe dalları barışın, orak ve tırpan üretimin simgesidir. Kağnılı figür kadınların Milli Mücadele'ye katkısını vurgular.

savaş haline dönüşmüştür. Birinci Dünya Savaşı esnasında bu başarılamamıştı. Yani ülkenin bütün kaynakları savaş gayreti için seferber edilememişti. Kurtuluş Savaşı'nda işgal altında olmayan vilayetlerdeki herkes seferber edildi. Bu, şu demek. Bugün vatandaşlarımızın büyük çoğunluğunun dedeleri ve nineleri savaşa doğrudan veya dolaylı olarak katıldı. Şimdiye kadar isimsiz diye nitelendirilen bu insanların aslında ismi var. Savaş sonrasında devlet ciddi bir çaba sarf ederek cephede veya geride savaş gayretine katılanları tespit etmiş. Bilahare bunlara İstiklal Madalyası verilmiş. Günümüzde bile büyük dedelerinizin madalya almaya hak kazanıp kazanmadığını Milli Savunma Bakanlığı'nın ilgili dairesine dilekçe verdiğinizde öğrenebiliyorsunuz. Biz mümkün olduğu kadarıyla savaşın zorluğunu ve Türk milletinin feragat ve cesaretini göstermeye çalıştık. Tabii ki başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere asker ve sivil liderlerin, savaşın zaferle sonuçlanmasında büyük katkıları oldu. Bunlar yıllardır anlatıldı ve anlatılmaktadır. Anlatılmayan veya eksik anlatılan ise Türk milletinin savaşa katkısıdır. İsimsiz kahramanlar deyip geçmek bence doğru değil. Kahramanlar isimleriyle anılmayı hak ediyorlar. Umarım bu sergi bu konuda bir katkı sağlar.

Mareşal Fevzi Çakmak, İzzettin Çalışlar ve Fahrettin Altay, İstiklal Madalyalarıyla. Fahrettin Altay Aile Arşivi

Sergide toplumun savaşa katılan her kesimine İstiklal Madalyası mirası üzerinden ulaştığınızı görüyoruz. Türk ordusunda madalya geleneği nasıl işler? Ne kadar zamandır madalya kullanılıyor?

Madalya bize 18. yüzyılın sonunda Avrupa'dan geldi. Onun öncesinde savaşta gösterilen kahramanlıklar para, özel kıyafet ve başlık ile başlıklara takılan sorguç ve benzeri işaretlerle taltif edilmekteydi. III. Selim ilk Avrupa tarzı madalyayı ihdas ettiğinde bunu daha çok savaşta Osmanlı ordusuna büyük yardım eden Avrupalı subaylara vermek için düşünmüştü. Madalya II. Mahmut sonrasında önce askerlere, sonra sivillere verilmeye başlandı. Asıl patlama ise II. Abdülhamit döneminde yaşandı. Hem madalya sayısı arttı hem de çok sayıda kişiye verildi. Hatta bir nevi madalya enflasyonu olduğunu söyleyebiliriz.

Avrupa'dan "madalya verme" kavramı alınırken bunun ne olduğu, niye verildiği, nasıl verilmesi gerektiği, çeşitleri, nasıl takılacağı, sağladığı ayrıcalıklar gibi konular etraflı bir şekilde öğrenilmedi. Zaman içinde tecrübe ile öğrenildi ve bu esnada bazı hatalı alışkanlıklar doğdu. Örneğin Avrupa'da madalyalar iki ana gruba ayrılır: Kahramanlık, cesaret ve başarı madalyaları ile sefer madalyası. İlki herkese verilmeyen, oldukça →

"Madalya verme geleneği bize Avrupa'dan geldi. II. Abdülhamit döneminde asıl patlama yaşandı."

Birinci Dünya Savaşı'nda madalya töreni. Masada şeritler görünüyor (üstte, sağda).

NECMETTİN ÖZÇELİK ARŞİVİ.

Kurtuluş Savaşı sonrası İstiklal Madalyalı yüzbaşılar (sağda).

DOLUNAY YALÇIN KOLEKSİYONU.

prestijli bir ödülken, ikincisi bir savaşta belli bir süre görev yapıp disiplinsizliği görülmeyen herkese verilen bir madalyadır. Osmanlı'da bu ayrım bir türlü oturmamıştır. Madalya ya çok az verilmiştir ya da herkese dağıtılmıştır. Özellikle astsubaylar ve erler çok büyük kahramanlık gösterseler dahi madalya ile nadiren taltif edilmişlerdir. Ayrıca toplumda madalya kültürü oluşmamıştır. Yani madalyanın bir prestij ve kahramanlık alameti olarak görülmesi ve madalya takan savaş gazilerine özel önem verilmesi bizde yoktur. Rastgele bir İngiliz vatandaşına "Ülkenin en prestijli madalyası hangisidir" diye sorduğunuzda hemen "Victoria Madalyası" der ve neye benzediğini bilir. Bırakın normal bir Türk vatandaşını, bir subaya bile sorsanız Türkiye'nin en prestijli madalyasını bilmez. Madalya kültürü sadece toplumda değil, silahlı kuvvetlerde de eksiktir.

Kimlere veriliyor İstiklal Madalyası, nasıl tespit ediliyor ve sadece asker veya bürokrat insanlar mı almış?

Kurtuluş Savaşı döneminde önce mevcut Osmanlı madalyaları veya takdirname verilmesi uygulaması varken, tamamen bu savaşa özel bir madalya yani İstiklal Madalyası ihdas edilip verilmesi kararlaştırıldı. Başlangıçta İstiklal Madalyası bir kahramanlık, cesaret ve başarı madalyasıydı. Genelkurmay madalya verilmesini teklif ettiği kişileri Meclis'e sunmaktaydı. Meclis tek tek oylayarak bu kişilere madalya verilmesini onayla-

Sergide 250'den fazla İstiklal Madalyası bulunuyor (üstte). Askeri lise öğrencileri demiryoluyla sevk sırasında (sağda).

MESUT UYAR KOLEKSİYONU

"Madalya takan savaş gazilerine önem verilmesi bizde yoktur."

İlk İstiklal Madalyası beratlarının tamamı Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa imzalıdır.

maktaydı. İlk madalya beratlarının tamamı Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa imzalıdır.

Ancak savaş sona erdikten sonra cephede veya geride iştirak edip disiplinsizliği görülmeyen herkese İstiklal Madalyası verilmesi kararlaştırıldı. Böylelikle madalya kahramanlık, cesaret ve başarı madalyasından bir sefer madalyasına dönüştü. Aslında bunun için ayrı bir madalya ihdas edilse çok daha iyi olurdu ama bu tercih edilmedi. Madalyanın savaşa katılan herkese verilmesi kararlaştırıldığında askerlerin çoğu terhis edilmişti. Madalyayı dağıtma sorumluluğu askerlik şubelerine verildi. Şubelerin bu işi layıkıyla yaptığını söyleyemeyiz. Başlangıçta savaş gazilerinin de bunu önemsemediği anlaşılıyor. İstiklal Madalyası 1950'lerde önem kazanmaya başladı. Tabii bu sırada gazilerin önemli bir kısmı vefat etmişti. İstiklal Madalyası aslında yakın dönemde tanınmaya ve değer görmeye başlanmıştır.

Yüzbaşı John Henry Rymer

Birinci Dünya Savaşı döneminde verilen Harp Madalyası, Osmanlı askerleri arasında özel ihtimam görmüş bir madalya. İstiklal Madalyası da benzer duyguları ve hassasiyeti taşıyor. Ancak madalya alanların aileleri dışında sonraki yıllara kadar biraz gölgede kaldı izlenimi var? Dünyadan örneklerle kıyasladığınızda İstiklal Madalyası'nın anlamı yeterince anlaşılıyor mu?

Birinci Dünya Savaşı'nın sembolü haline gelen Harp Madalyası erler dahil kahramanlık, cesaret ve başarı gösteren herkese verildiği ve estetik açıdan başarılı bir tasarıma sahip olduğu için çok beğenilmiş ve sahiplenilmiştir. İstiklal Madalyası bir sefer madalyası olarak herkese dağıtıldığı ve çarpıcı bir tasarıma sahip olmadığı için başlangıçta o kadar değer görmemiştir. İstiklal Madalyası'nın değer kazanması bu madalyayı taşıyanların özel ilgi ve ihtimam görmesi 1950 sonrasındadır. İşte bu yüzden hayatta kalan gaziler madalyayı devamlı takmaya başlamışlardır. Sergilenen madalyaların çoğu oldukça yıpranmıştır. Özellikle orijinal kurdeleleri yerine bunlar eskiyince gaziler zevk ve bulabildikleri malzemeye göre çok farklı şeyler takmıştır.

Bizde madalya kültürü olmadığı için İstiklal Madalyası'nın değeri ve önemi ancak şimdi anlaşılmaktadır. Ne yazık ki gazilerimizin çoğu bu madalyanın getirdiği maddi ve manevi imkânlardan istifade edememiştir.

İstiklal Madalyası sahibi olmuş ya da olamamış kişilerden sizi etkileyen isimler var mı?

Beni en çok etkileyen, savaşta şehit düşmüş veya savaş sonrasında genç yaşta vefat etmiş babalarının İstiklal Madalyalarını takan çocuklardır. Babasının madalyasını takmanın gururu ile yetim olmanın ezikliğini bir arada yaşayan bu çocukların fotoğraflarını ne zaman görsem içimi bir hüzün kaplar.

Sergide İstiklal Madalyası mirası üzerinde özellikle durulan bir olgu ama onun dışında Kurtuluş Savaşı'nın gerek cephe gerek cephe gerisinden objeler, harekâtlardan Tekalif-i Milliye'ye kadar belgeler ve fotoğraflar var. Nasıl hazırlandınız? Sergide en ilgi çekici objeler hangileri? Siz sergiye kendi arşivinizden hangi malzemelerle katıldınız?

Geçmişte cereyan etmiş bir savaşı günümüzde anlamanın ve anmanın en iyi yolu fotoğraflar ve filmlerden ziyade o savaşta kullanılmış objelerdir. İnsanda içgüdüsel olarak yaşadığı veya gittiği yerlerden küçük de olsa bir eşya alma alışkanlığı vardır. Bu sayede turistik eşya ticari sektörü doğmuştur. Çünkü biz bu objelere sadece bir anlam değil daha da önemlisi anılarımızı yüklemekteyiz. O objeyi gördüğümüzde bize geçmişte yaşadığımız o özel anı hatırlatır. Sergilenen silah ve objeler işte yüzyıl önce gerçekleşmiş bizzat yaşamayıp öğrendiğimiz savaşın anı objeleri olarak savaşla bağ kurmamıza yardımcı oluyor. Özellikle objenin üzerindeki savaş izleri, eski sahibinin kazıdıkları, pas ve yıpranma bizi daha fazla etkilemektedir. Ben sergiye orijinal fotoğraflar, savaşta kullanılmış haritalar, çelik başlık, pusula ve dürbün verdim. Serginin doluluğu ve yoğunluğu içinde gezenlerin fazla dikkatini çekmeyen küçük bir vitrindeki İngiliz pusulası bence en ilginç obje. Pusulanın ilk sahibi Yüzbaşı John Henry Rymer, adını hem pusulaya hem de kılıfına kazımış. 7 Ağustos 1915'te Gelibolu Kireçtepe'de taarruz esnasında öldürülmüş. Anladığım kadarıyla pusulayı bir Türk jandarma subayı almış ve kullanmaya devam etmiş. Ne yazık ki ismini Rymer gibi kazımadığı için bilmiyoruz. Savaşta kullanılmış bir objenin sahipleri ve hikayesi biliniyorsa etkisi çok daha fazla oluyor ●

ÇOCUKLARI VE TORUNLARI ANLATIYOR

İSTİKLAL MADALYALI KAHRAMANLAR

Hatice Kurt çenesinden, ayağından ve kolundan yaralanmıştı. Cemal Tollu, dedesinden hatıra saati satıp ailesinden habersiz cepheye koşmuştu. Ömer Lütfü Badur, çok iyi ata biniyordu, cephe hatları arasında ulaklık yapıyordu. Rıza Ercan, savaşta giydiği üniformayı sandığında saklıyordu. Osman Nuri Oral, üç kızından en büyüğüne bırakmıştı İstiklal Madalyası'nı...
Bu isimler Kurtuluş Savaşı'nda çarpışan binlerce kişiden sadece birkaçı. Savaştaki fedakârlıkları nedeniyle İstiklal Madalyası'nı göğüslerinde taşımaya layık görüldüler. Onların hikâyesini çocuklarından ve torunlarından dinledik.

Röportaj: Cem Fakir
cemfakir@gmail.com

Türkiye İş Bankası Müzesi'ndeki *"Bir Asrın Ardından / Cepheler, İnsanlar ve Büyük Zafer"* sergisini dolaşırken son bölümde savaş kahramanlarıyla yüz yüze geliyorsunuz. Serginin bu en etkileyici bölümünde 250'den fazla İstiklal Madalyalı kahramanın adları, fotoğrafları, beratları, madalyaları yer alıyor. Onlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak, savaşta yaşananları daha iyi anlamak istiyorsunuz. Şimdi size bu kahramanlardan beşinin hikâyesini anlatmaya çalışacağız.

Hüseyin kızı Hatice Kurt, 1894 Rize Pazar doğumlu. Savaş sırasında ailesiyle birlikte İzmit'e göç etmiş. Hatice Hanım'ın kızı Rabia Kurt anlatıyor: *"Yürürken Seymen Dağları'nda düşman askerleri ateş etmeye başlıyor. Bizimkiler karşılık veriyor, düşmanı yok ediyorlar. Türk askerleri gelince bir inleme sesi duyuyor. Hatice Kurt boğazından yaralı, su veriyorlar içemiyor, kurşun girmiş çünkü. Sağ kol, sol ayaktan da yaralı. Çadıra kaldırıyorlar. Tedavi etmişler, daha sonra hastaneye götürmüşler. Seymen'de babası, annesi, kız kardeşi karnında bebeğiyle şehit olmuşlar. Onun için hiç unutamayacağı bir acıydı. Her zaman ağlıyordu."*

Hatice Kurt, kayıtlarda "milis er" olarak geçiyor. Savaştan sonra İstanbul Balat'a yerleşip evleniyor. İstiklal Madalyası artık Rabia Kurt'a emanet: *"1981 yılında gazi annem vefat etti. Seymen'e gezmeye gitti, orada öldü ve gömüldü. Ben isterdim ki şehitliğe gömülsün. Çünkü kendisi kahramandı, şehit mertebesini kazanmıştı. Madalyası öldüğü yerde kaldı. Bana gömüldüğü gün vermediler. İstanbul Fatih askerlik şubesine gidip ricada bulundum. Kasımpaşa askeriyesine göndermişler. Bana haber verince hemen gidip imza attım ve teslim aldım. Çok sevindim ve gururlandım. Kurşuna dizildi ama ölmedi. Kurtuluş Savaşı'ndaki bütün şehitlerimizi minnetle anıyoruz. Kanlarıyla savaşı kazandılar."*

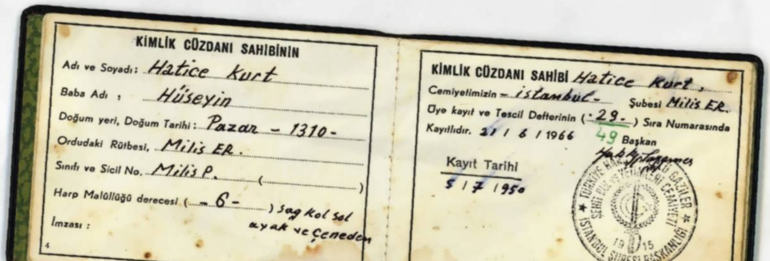
Rıza Ercan, 1899 İzmit doğumlu. 1917'de Erenköy ihtiyat zabit talimgâhına alınıyor, 20 ay sonra terhis →

Eskişehir'de İstiklal Madalyası merasimi (üstte). Dolunay Yalçın Koleksiyonu

İstiklal Madalyalı kahramanlardan Hatice Kurt (sağda).

KİMLİK CÜZDANI SAHİBİNİN

Adı ve Soyadı: Hatice Kurt

Baba Adı : Hüseyin

Doğum yeri, Doğum Tarihi: Pazar - 1310 -

Ordudaki Rütbesi, Milis ER.

Sınıfı ve Sicil No. Milis P. (............)

Harp Malûllüğü derecesi (- 6 -) Sağ kol sol ayak ve çeneden

İmzası :

4

KİMLİK CÜZDANI SAHİBİ Hatice Kurt,

Cemiyetimizin - İstanbul - Şubesi Milis ER.

Üye kayıt ve Tescil Defterinin (29) Sıra Numarasında

Kayıtlıdır. 21 / 6 / 1966 49 Başkan

Kayıt Tarihi

5 / 7 / 1950

5

(Hakkı SAYGINER)

İzmit doğumlu Rıza Ercan, Büyük Taarruz'da Tınaztepe'ye çıkan birlikteydi.

oluyor. 1919 ve 1920 yıllarında memurluk yapıyor. Öğretmen okulunun ikinci sınıfından terk yazıyor memuriyet sicilinde. Kurtuluş Savaşı başlayınca cephenin yolunu tutuyor. Oğlu Erol Ercan babasının hikâyesini anlatıyor:

"İnönü Savaşları, arkasından Kütahya-Eskişehir ve Sakarya Meydan Muharebesi oluyor 1921'de. O zamanlarda babam memuriyette. Babamın iki tane baba bir, anne ayrı ağabeyi var. Onlar Çanakkale'de şehit olmuşlar. Sakarya Savaşı bittikten 40 gün sonra büyük seferberlik ilan edildiğinde babam askere alınıyor. 15. Tümen 38. Alay 1. Tabur'da başlıyor askerliğe. Dört ay sonra teğmenliğe terfi ediyor. 26 Ağustos 1922'de Büyük Taarruz başlıyor. Tınaztepe'ye çıkan bu birlik. Orada teğmen olarak görev yapıyor. Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nden sonra düşmanın arkasından İzmir'e kadar gidiyorlar. 9 Eylül'de İzmir'de babam."

"Cumhuriyet, devlet onun için çok değerliydi. Hatırladıkça gözlerim yaşarıyor."

Rıza Ercan, İzmir'in kurtarılmasından sonra altı ay kadar şehirde inzibat subaylığı yapıyor. 16 Eylül 1923'te terhis oluyor. Hizmetlerinden dolayı Birinci Meclis tarafından kendisine berat ve madalya verilmiş. Savaş sonrası ömrünü memuriyette geçirmiş. 1974 yılında hayatını kaybetmiş. Erol Ercan babasına dair hatıraları unutamıyor:

"Cumhuriyet, devlet onun için çok değerliydi. Hatırladıkça şimdi bile gözlerim yaşarıyor. Üniversiteye gidiyordum. Derdi ki bana: 'Oğlum okulda merdivenlerden inerken duvara sürtünmeyeceksin, badanasını bozarsın, aman masayı çizmeyeceksin. Devlet malı çok kıymetlidir.' O yaşlarda bu söylediklerinin pek farkına varmazdım. Yaşlandıkça, babamın o hassasiyetini şimdi çok daha iyi anlıyorum. Bir de onun hiç unutamadığım bir hatırası şudur: İzmit'te babaanneden kalan bir ev vardı, Sarı Konak derlerdi. Sofası vardı kocaman. Orada bir sandık vardı. O sandıkta babamın askeri elbiseleri, dürbünü, kılıcı, tabancası dururdu. Her yaz onlar çıkarılır naftalinlenir, tekrar konur. Bir gün babama 'Niye saklıyorsun bunları?' diye sordum. 'Oğlum tekrar askere alırlarsa bunları giyip giderim' dedi. 'Amma yapıyorsun baba' derdim. 'Oğlum biz Milli Mücadele'yi yaparken askerin ayağına çarığı, sırtına elbiseyi zor bulduk' dedi. Bunları niye anlatıyorum? Bazı zorlukları yaşayan insanlar devlet malına kıymet veriyorlar. Bugünleri yaşadıkça babamı daha çok anıyorum ve minnet duyuyorum."

Rıza Bey, savaşa dair hatıralarını oğluna pek anlatmazmış. İstiklal Madalyası'nı ise gururla taşırmış:

"Madalyasını devamlı takardı. Ceketinin yakasına gelecek şekilde onu devamlı orada taşırdı. İzmit'te cumhuriyet törenlerine katılırdı. O gencecik insanlar bu topraklar için canlarını verdi. Bizim bugün bu memlekette, bu bayrağın altında hür yaşamış olmamızdan dolayı büyük bir minnet borcumuz var. Biraz da mahcubiyetim var. Çanakkale'de, Sakarya'da, Büyük Taarruz'da ölen insanlara karşı kendimi borçlu hissediyorum. Şükranla anıyorum."

Mektepten ayrıldı, cepheye gitti

Osman Nuri Oral, 1897 Rize doğumlu. İstanbul'da maliye mektebinde öğrenciyken Kurtuluş Savaşı'na katılmış. 1920 yılında 11. Fırka 18. Alay'da zabit vekili ve ikinci mülazım olarak görev yapmış. Torunu Rengin Karan, dedesini anlatıyor: *"Ben beş yaşındayken dedemi kaybettim. Okumaya meraklı. İstanbul'da maliye mektebindeyken asker oluyor. Birçok cephede görev yapıyor. Pilotluk brövesi vardı. İlk orada görev yapıyor, daha sonra piyade olarak devam ediyor. Kurtuluş Savaşı boyunca askerlik yapıyor. Balıkesir Balya'da, Sakarya'da görev alıyor. Kurtuluş Savaşı bittikten sonra İş Bankası'na giriyor. Çeşitli şubelerde görev alıyor. En büyük tutkusu ülkesi, Atatürk ve İş Bankası. Hayatının bütün anlamı buydu. Onların yanında büyüdüm ben. 10 Şubat 1958'de vefat etti."*

Kurtuluş Savaşı'ndaki hizmetlerinden dolayı İstiklal Madalyası sahibi olan Osman Nuri Oral, İkinci Dünya Savaşı yıllarında da göreve çağrılmış. Rengin Karan dedesinin madalyasını İş Bankası'na bağışlamış: *"Dedemin üç kızı var. Anneme kaldı madalya. Senelerce çok büyük gururla muhafaza ettik. Annem ölmeden madalyayı bana verdi. Normalde erkek kardeşimde kalması lazım. Fakat kardeşim Amerika'da yaşıyor. 'Bu, Türkiye'nin madalyası, Türkiye'de kalmalı' dedi ve madalya bana emanet edildi. Bu madalyanın en yakışacağı, emanet edebileceğim yerin İş Bankası olduğunu düşündüğümden aileye de danışarak madalyayı İş Bankası Müzesi'ne bağışladık. Dedem, ailemizin her zaman gurur duyduğu bir kişidir.* →

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

İSTİKLAL MADALYASI VESİKASI

Numara 18351

30 - Mayıs 1926 tarih ve 869 numaralı istiklâl madalyası kanununa tevfikan millî orduda vazife olan Osman Nuri ef nin kırmızı şeritli istiklâl madalyası ile taltifi 19/4/931 tarihinde tasdiki aliye iktiran etmiştir

Kıtası:
Rütbesi: Ih. P. Mlz.
İsmi: Osman Nuri Ef.
Peder ismi: Hasan Fehmi
Doğum tarihi: Rize
Sicil veya Kayıt n. 17968

Madalyası verilmiştir 21. 6. 19..

Osman Nuri Oral'ın İstiklal Madalyası vesikası (üstte). İkinci Dünya Savaşı sırasında göreve çağrılan Osman Nuri Oral, askerleri Yani, Lefter, Mehmet, İsak ve diğerleriyle (altta).

Bu ülkenin çok kolay kazanılmadığı, çok büyük mücadelelerle kazanıldığı, kolay kolay harcanmaması gerektiği hayat felsefemiz olmuştur."

Ömer Lütfü Badur, Ispartalı bir aile olan Badurzadelerden Ali Efendi'nin oğlu. 1900 yılında doğmuş. Büyük arazileri, İzmir'de kumaş fabrikaları olan varlıklı bir ailenin mensubu. Birinci Dünya Savaşı sonrası İtalyanların Burdur ve Antalya'yı, Yunanların İzmir'i işgali, Ispartalıları da silahlandırmış. Torunu Ömer Badur dedesinden dinlediklerini şöyle aktarıyor: *"Bir ordu teşekkülü yok. Ne yapacaklarını bilmiyorlar. Çetelere yaklaşıyorlar. Daha sonra 1920 yılında Ispartalıları Milli Mücadele'ye yönelten iki olay var. Bir tanesi 23 Nisan 1920, ikincisi de Sevr Antlaşması'yla artık vatanın iyice bölünmeye gidişi. Atatürk'ün topladığı ordu kuvvetlenince Ispartalılarda artık buraya katılma fikri oluşuyor. Dedem de o sırada katılıyor. Bunlar Isparta Müdafi Birliği ya da Mücahit Birliği adı altında toplanıyorlar. Dağlarda gizlenerek bir harekâta başlıyorlar."*

At sırtında cepheden cepheye

Diğer torunu Selim Badur, çok iyi ata binen dedesinin cephe hatlarında ulaklık yaptığını söylüyor. Ömer Lütfü Badur'un savaş yıllarında kullandığı kamçısı sergide yer alıyor. Torunu Ömer Badur, dedesinin savaştaki ulaklık görevini anlatıyor:

"Önce Ispartalılar ile Batı Cephesi Kurmay Başkanı General Asım Gündüz arasında haber getiriyor, götürüyor

İstiklal Madalyalı Ömer Lütfü Badur (üstte). Kurtuluş Savaşı'nda siperde Türk askerleri (sağda).

İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgal edilmesi, Anadolu'da direnişi canlandırdı.

İstiklal Madalyası sahiplerinin mirasını çocukları ve torunları yaşatıyor.

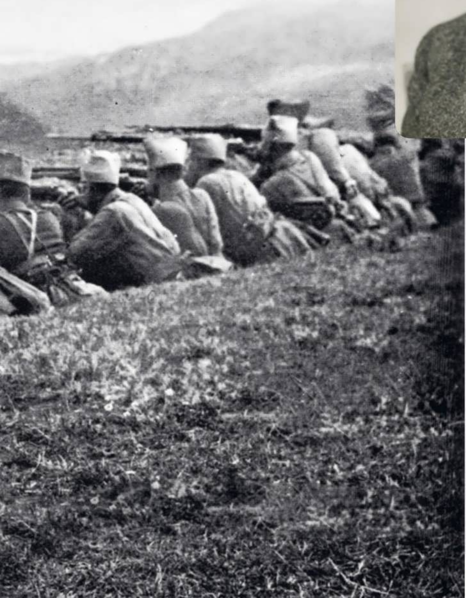
bilahare artık Haziran 1922'de Isparta'dan büyük bir kuvvet kuzeye doğru ilerliyor ve harekâtın başlayacağı Şuhut'a geliyorlar. Orada dedemin iyice ulaklığı başlıyor. Süvari ve elinde de iki tane silahı var. Ulaklık sırasında hem doğu-batı arası iletişim yapıyor hem de daha kuzeye, Kütahya'ya kadar gidip geliyor. Geçtiği hatlar arasında arkadaşlarıyla bir iki Yunan mangasıyla karşılaşıp kısa süre vuruşmaları oluyor."

Ömer Lütfü Batur, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Isparta'nın önde gelenlerinden Süleyman Bey'in kızı Makbule ile evleniyor. Beş erkek çocuğu oluyor. 1929'da İzmir'deki fabrikanın yanması sonucu aile zor duruma düşüyor. Selim Badur dedesinin savaş sonrası günlerini anlatıyor:

"1929'da Isparta'da İş Bankası'nda görev yapmaya başlıyor Ömer Lütfü Badur. 1931'de veznedar olarak giriyor. 1945'te müdür oluyor. 1954'te İstanbul'a geliyor. İş Bankası'nın Eyüp, Aksaray ve Fatih şubelerinde görev yapıyor. 1965'te emekli oluyor. 1980'de de ölüyor."

Ömer Lütfü Bey gösteriş olmasın diye İstiklal Madalyası'nı pek takmazmış. Törenlere de katılmazmış. Torunu Ömer Badur, Kadıköy Bahariye'deki evlerinde geçen günleri aktarıyor:

"Evimiz General Asım Gündüz Caddesi'ndeydi. Cama yakın koltuğu vardı. Orada hem sokağa bakar hem de okurdu. Tarih mecmuası vardı o zaman, onların hepsini okurdu dedem. Şevket Süreyya Aydemir'in kitaplarını okurdu. Her sabah tıraş olur, kravat, ceket orada öyle otururdu."

Savaşta yaşadıklarını resmetti

Ressam Cemal Tollu, bürokrat bir ailenin torunu ve çocuğu olarak 1899'da İstanbul'da dünyaya geliyor. Zeyrek'te bir konakta yaşıyorlar. İstanbul'da Güzel Sanatlar'da eğitimine devam ederken İstanbul işgal ediliyor ve bütün okullar kapatılıyor. Ahmet Tollu, babasının okuldan ayrılıp Milli Mücadele'ye nasıl katıldığını anlatıyor:

"Dedesinin hatırası saati satıyor, annesiyle vedalaşıyor, babasından gizli olarak İnebolu'ya yolculuk yapıyor. İnebolu'da kışın yaya olarak Ankara'ya yürüyor. Ankara'ya geliyorlar. O zaman başvurdukları makam zabit namzetleri talimgâhı. Bütün gönüllüler oraya geliyor. Orada kayıt yaptırıyorlar ve sınıflara ayrılıyorlar. Cemal Tollu kura çekiyor, süvari. Burada süvari eğitimi görüyor. Tayini Konya'ya çıkıyor. Fahrettin Altay Paşa'nın komutasında görev yapıyor. Oradan savaş düzeninde ilerlemeye başlıyorlar batıya doğru. Bir Manisa yangını tablosu vardır Cemal Tollu'nun. Bu Manisa yangınının konusu savaşta yaşadıklarının bir özeti gibi tablodur. Çünkü ilk batıya ilerleyiş sırasında bütün o köylünün perişanlığını yaşaya yaşaya geliyorlar. Yanmaktayken Manisa'ya geliyorlar. Onun için çok önemli bir tablo meslek hayatında. İzmir'e geliyorlar. Kadifekale'de kendilerine ateş ediliyor. Yunan subayı son kurşunu şakağına sıkmış teslim olmamak için. Böyle İzmir'e geliyorlar."

Cemal Tollu, savaş kazanıldıktan sonra Edirne'de terhis ediliyor. İstanbul'a ailesinin yanına dönüyor. Güzel Sanatlar okuluna kaldığı yerden devam ediyor ve bitiriyor. Paris'e öğrenci olarak gidiyor. Münih'te heykel eğitimi alıyor. Sonra yurda dönüyor. Cumhuriyetin ilk döneminin en önemli sanatçılarından biri oluyor.

1. Kolordu Kumandanı İzzettin Paşa, 10 Eylül 1922 günü İzmir'de.

CEPHELER, İNSANLAR VE BÜYÜK ZAFER

“BİR ASRIN ARDINDAN”

Türkiye İş Bankası Müzesi’nde açılan “Bir Asrın Ardından” sergisinin küratörü İzzeddin Çalışlar, aynı zamanda Kurtuluş Savaşı’nın en önemli komutanlarından İzzettin Çalışlar’ın torunu. Ailesinin hikâyesinden yola çıkarak sergiyi ve savaşın 100 yıllık izlerini konuştuk.

Kurtuluş Savaşı’nın başlangıcının 100. yılı için hazırlanan ve 2019’da açılan “*İstiklal*” sergisi, iki yılda yüz binlerce kişiye ulaştı. İş Bankası Müzesi, bir devam sergisiyle bizi yeniden Milli Mücadele günlerine götürüyor.

“*Bir Asrın Ardından*” sergisinin küratörüsünüz ama bu, aynı zamanda aile hikâyenizin de bir parçası. Anlatır mısınız?

“*Bir Asrın Ardından*” sergisi ile kişisel olarak hatta biyolojik da olarak bir ilişkim var. Sonuçta Balkan Savaşı’nda, Birinci Dünya Savaşı’nda ve Milli Mücadele’de her cephede aşağı yukarı görev almış bir komutanın torunuyum. Dedem İzzettin Çalışlar, Birinci Dünya Savaşı’nda Mustafa Kemal’in kurmay başkanı. Milli →

Ankara'da milletvekillerine konuşan subay (üstte). Serginin küratörü İzzeddin Çalışlar (altta).

Mücadele'de de tümen, kolordu ve grup kumandanı olarak görev yapmış bir asker. Ben de onun küçük oğlunun büyük oğluyum. Yani aslında bir asrın ardından dediğimiz zaman aradan 100 yıl geçmiş anlamına geliyor ama sadece iki nesli ifade ediyor benim için. Bunun somut yansıması da dedemden emanet olarak kalmış bir sandığın içindeki görevlerine dair evrak, notlar, belgeler ve diğer izlerin, objelerin işte bir asır sonra bir sergi malzemesi olabiliyor olması. Bu, daha önce "*İstiklal*" sergisinde de böyle olmuştu. İki yıl sonra aynı konuyu işleyen ikinci bir sergi ortaya koymuş olmamıza rağmen, her ikisinde de bini aşkın nesne sergiliyor olmamıza rağmen iki sergi arasında ortak hiçbir parça yok. Yani o anlamda bir tekrar sayılmasın. Burada tekrar dile getirilen Milli Mücadele'nin farklı boyutları. Bir devam da sayılabilir. Aslında benim için kişisel olan bu konunun, birçok kişi için de aynı şeyi ifade ettiğini kanıtlıyor bu sergi. Özellikle İstiklal Madalyası'na ayrılan bölümü, o dönemin içinde yaşayanların, rol alanların, tanıkların torunları, torunların çocukları gibi aileleri bir araya getiriyor. Aynı bizim sandık gibi başkalarının sandıklarından, çekmecelerinden ya da işte 100 yıl boyunca

duvarlarında asılı olan izlerin, hatıraların özellikle de madalyaların bir çağrıyla buraya toplanmasıyla oluştu.

Serginin en etkili bölümü İstiklal Madalyaları'nın toplandığı salon. Nasıl bir araya getirdiniz?

Küratörü olarak baktığımızda aslında serginin en belirsiz tarafı burasıydı. Çünkü bu bir projeydi. Diğer her tarafı planlanabilen ama madalya salonu planlanamayan, umut edilen bir yerdi. Doğru bir umut, gerçekçi bir umut beslemişiz ki, İş Bankası Müzesi topluma çağrıda bulunur bulunmaz buraya çok güzel bir yanıt aldık, hâlâ da almaya devam ediyoruz. Bir anlamda sergi açıldıktan sonra da genişlemeye devam ediyor. Madalyalarını ödünç verenler bununla kalmıyorlar "Bir de şu beratı, fotoğrafı, mektubu var" diyorlar. "Biz dedemizin hayat hikâyesini çıkarmıştık. Hatıratını yazmıştı ama yayımlanmamıştı" gibi aslında pek planda da olmayan, umut edilemeyen kadar farklı ve yakın tarihe dair yepyeni kapılar açacak dokümantasyon oluşmaya başladı. Bu da oturup baştan yeniden bir şeylerin projelendirilmesini gerektiriyor tabii.

"*Bir Asrın Ardından*" sergisini ziyaret edenler neler görecek?

Aslında kaçınılmaz olarak muharebeler dönemine odaklanan bir sergide işin içine biraz girince her zaman tekrarlanan işte İnönü Savaşları, Sakarya Muharebeleri ve Büyük Taarruz'dan ibaret olmadığını göstermeye çalıştık aslında. Gerek Kuvâ-yi Milliye döneminde yarı buçuk orduyla milli kuvvetlerin ortaklığında gösterilen çabalar, ondan sonra düzenli orduya geçiş çabaları, arka planındaki sivil destek yani sadece tüfekle, süngüyle işin olmadığını gösteren kanıtlar, dönem kayıtları, filmler bütün bunları bir araya toplayınca zaten hikâye kendiliğinden nereye gitmesi gerektiğini söylüyor. Sadece bunu sergileme teknikleri bakımından yeniden ele aldığımızda, ilk aşamada 1918'in son ayı ve 1919 yılları içindeki atmosferi yaşatmaya çalıştık. Çünkü Büyük Harp sonrası gerek Avrupa gerekse Türkiye için birçok belirsizliğin hatta kaotik bir durumun oluştuğu görünüyor. Harbin sonundaki cephelerin durumları ve Mustafa Kemal'in yeni göreviyle Anadolu'ya gidişi ilk aşamayı oluşturuyor. Ondan sonra gerek Kuvâ-yi →

Ailelerin sandıklarında duran hatıralar gün yüzüne çıktı.

İstiklal Madalyası sahibi subaylar.

Sakarya Muharebesi'nden bugüne ulaşan kayık.

Milliye gerek Kuvâ-yi Seyyare ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin var oluş çabaları, iç isyanlara ve iyice ilerlemeye başlayan işgale karşı çabalar. Aynı zamanda başlayan diplomatik ilişkiler. Ardından Sakarya Nehri'nin bir cephe olarak belirlenmesi. Bunu geçerler, geçemezler stresinin yarattığı yankılar. Ardından yavaş yavaş düzenli ordunun oluşmasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin meşru bir hükümet olarak güç kazanması. Üçüncü salonda geldiğimiz noktada da çok ilginç bir nesneyle ifade etmeye çalışıyoruz. Milli Mücadele konulu bir sergide hiç kimse dört metre boyunda bir kayık görmeyi beklemez. Bu, çok yakın dönem arkeolojisi diyebileceğimiz bir çalışmanın sonucu. İşgal kuvvetlerinin, Sakarya'nın kolları arasında geçişi sağlamak için birbiri ardına dizerek üzerinden köprü oluşturduğu kayıklardan bir tanesi 100 yıl sonra kendini dünyaya göstermek istemiş. İlk defa burada görüyoruz.

Sergide hikâyesi sizi en çok şaşırtan obje neydi?

Bu kayık, sergide yer verdiğim için en çok sevindiğim obje oldu. Çünkü günümüzde sergiler giderek dijitalleşiyor. Anlatım kolaylıklarından, interaktiviteden dolayı birçok yeni teknoloji kullanımı benimseniyor ki bunu biz de oldukça kullandık. Örneğin birçok konu bizzat içinde yaşamış, baş aktörü olmuş kişiler tarafından anlatılıyor, sesli olarak onların anlatımından izle-

Cepheye malzeme taşıyan kadınlardan kurulu nakliye kolu.

nebiliyor cep telefonlarınızla. Bu da pandeminin zorladığı bir keşif oldu. Bütün bunların yanında aslında 100 yıl önceden bahsediyoruz. Bugüne kadar kalabilmiş bir aracı görmek, ona dokunabilecek kadar yakınında durmak ve işlevini öğrenmek sergiyle müze arası bir köprü gibi benim gözümde. Sergiler de bir taraftan ne kadar teknolojik ya da tasarıma dayalı estetik şov yapsalar bile böyle şoke edici ya da anında "Bu da nedir?" dedirten şaşırtıcı nesnelerle var oluyorlar diye düşünüyorum.

Kurtuluş Savaşı'nda yaşananların nesiller arası aktarımı yeterince oluyor mu?

Milli Mücadele dönemini biz çok konuşuyoruz, çok yazıyoruz, çok okuyoruz ama aileler arasında sözlü tarih aktarımının o kadar verimli olduğunu söylemek pek mümkün değil. Ben kendi deneyimimden yola çıkarak dedeme dair ne biliyorsam, sonradan onun günlüklerini keşfederek öğrendim. Babaannem dahi birkaç klişe dışında çok fazla bir şey söylemez, söylemekten de çekinirdi. Özellikle sorduğumuz zamanlar bile o neslin ketum bir davranış hali vardı. Sanki bir şey söylerim ama başka şekilde anlaşılır gibi bir tedirginlikleri vardı diye hep düşünmüşümdür. Bunun her ailede öyle olup olmadığını bilmiyorum tabii ama aslında döneme dair çok geniş kapsamlı bir sözlü tarih çalışmasının hâlâ yapılmamış, yapılmasının düşünülmemiş olması bence çok büyük bir eksik. Bugününü bu kadar çok referansla 100 yıl önceki mücadeleye bağlayan ve onunla ifade eden bir toplumda hakikate duyulan açlık son derece az gibi geliyor. Tamam çok şey biliyoruz. Herkes en azından bir şeyler biliyor ama o bilinen şeyler azaldıkça aslında gerçeklikle ilişkisi de aynı oranda azalıyor. Dolayısıyla son dönemlerde yakın tarihe yönelik merak aslında okudukça yeni öğrenip, eski bildiklerinden farklı bir şeyler daha olduğunu, kimi zaman daha lezzetli kimi zaman daha acı şeyler olduğunu öğrenmeye bağlı olarak gelişiyor. Tarih dergilerinin fonksiyonu burada çok önemli ●

"Bir asrın ardından" sergisi, 30 ekim 2022'ye kadar açık kalacak.

ARŞİV BELGELERİNDE

ADANA'NIN KURTULUŞUNUN 100. YILI

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti için büyük bir hezimetle bitmişti. İmzalanan Mondros Mütarekesi ağır şartlar içeriyordu. Bütün ordular terhis ediliyor, silahları ellerinden alınıyor, İtilaf Devletleri'ne güvenlik açısından sakıncalı gördükleri yerleri işgal edebilme hakkı veriliyordu. Mondros Mütarekesi sonrasında önce İngiliz ve sonra Fransız kuvvetlerinin Adana'yı işgali ile başlayan savaş ve mücadele, Ermeni milislerinin de dahil olmasıyla yaklaşık üç yılı aşkın sürecekti. İşgal karşısında yerel Kuvâ-yı Milliye hareketi örgütlenmişti. Adana, Mustafa Kemal Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki son görev yeri olması nedeniyle yakından tanıdığı bir coğrafyaydı. Bu coğrafyadaki Fransız işgaline ve Ermeni milislerine karşı kararlı, örgütlü ve yaygın direniş, Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Fransa arasında 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması'nın imzalanmasıyla Fransız kuvvetlerinin çekilerek savaş dışı kalmasına neden olmuştu. Böylece Kasım 1921 ile Ocak 1922 arasında Adana'nın aşamalı olarak tahliye süreci başlamış ve 5 Ocak 1922'de tamamlanmıştı. Adana'nın kurtuluşu büyük bir sevinç yaratmış, ilgi, dikkat ve faaliyetlerin Batı Cephesi'nde yoğunlaşmasını

5 Ocak 2022'de Adana'nın 100. Kurtuluş Günü kutlanacak. Emperyalizme karşı yürütülen Milli Mücadele içinde Adana'nın kurtuluşu, yalnızca bir şehrin kurtuluşu değil, aslında Türkiye'nin kurtuluşuna ve bağımsızlığına giden en büyük adımlardan biri olmuştu.

Mehmet Ö. Alkan
moalkan@gmail.com

Fransız işgal kuvvetleri tarafından bastırılan kartpostallarda Adana Kuruköprü Meydanı ve Bahri Paşa Çeşmesi / Salt Arşivi.

sağlamıştı. Bir başka deyişle Türkiye'nin askeri, siyasi ve diplomatik kurtuluşu ve bağımsızlığı Adana'nın kurtuluşu ile başlamıştır desek abartmış olmayız.

Adana Büyükşehir Belediyesi için hazırladığım "*Kurtuluş Savaşı'nda Adana ve Adana'nın Kurtuluşu: Belgeler*" adlı çalışmamda yer alan ATASE (Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı), TİTE (A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi), T.C. Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri'nden seçtiğim bazı belgeler ile dönem basınından seçtiğim bazı yazıları paylaşmak istedim.

[Askeri Tarih Belgeleri Dergisi No:105 (Ocak 1998) s.107-109]

Adana ve Çevresi Komutanı'nın, Gaziantep Bölge Komutanlığı Vekaletine, Adana ve Çevresi Komutanlığı karargâhının Kelebek'e hareketini, Mersin Bölge Komutanlığı'nın kurulduğunu, Tahliye ve Sınır Belirleme Komisyonu'nun görevinin bitimine kadar Mersin ve Gaziantep Bölge Komutanlarının görevine devam edeceklerine dair raporu. 17 Kasım 1921

ATASE ARŞİVİ
Koleksiyon Adı: İstiklal Harbi
Klasör No: 1569
Dosya No: 3
Fihrist No: 4-1

Maraş'ta Ayıntab [Antep] Mıntıkası K. Vekaletine

1. Adana havalisi karargâhı 17.11.37 sabahı Pozantı'dan Kelebek'e hareket edecek ve işar-ı ahire kadar Kelebek'te kalacaktır.
2. Adana Mıntıka Kumandanlığı lağvedilerek Karargâh-ı Mersin Mıntıka Kumandanlığı teşekkül etmişve kumandanlık vekaletine Topçu Kaymakamı İsmail Bey tayin edilmiştir. Mersin Mıntıka Kumandanlığı Karargâhı şimdilik Pozantı'da bulunacaktır.
3. Tahliye ve tahdid-i hudut mesaisi hitam buluncaya kadar Mersin ve Ayıntab [Antep] Mıntıka Kumandanlıkları Vekaletinde bulunan İsmail ve Talat Beyler vazifeye devam edeceklerdir.
4. Her günkü harp raporları ve muhaberatı saire Kelebek'te Havali Kumandanlığına gönderilecektir.

Mersin ve Ayıntab [Antep] Mıntıka Kumandanlığına yazılmıştır.
17 Teşrin-i Sani 37 [17 Kasım 1921]
Adana ve Havalisi K. Mirliva Muhiddin

ADANA VE ÇEVRESİ KOMUTANI'NIN, GENELKURMAY BAŞKANLIĞI'NA, İŞGAL VE TAHLİYE KOMİSYONLARININ ALDIKLARI KARARLARI BİLDİRİR RAPORU. 30 KASIM 1921

ATASE ARŞİVİ
Koleksiyon Adı İstiklal Harbi
Klasör No 600
Dosya No 156
Fihrist No 30, 30-1

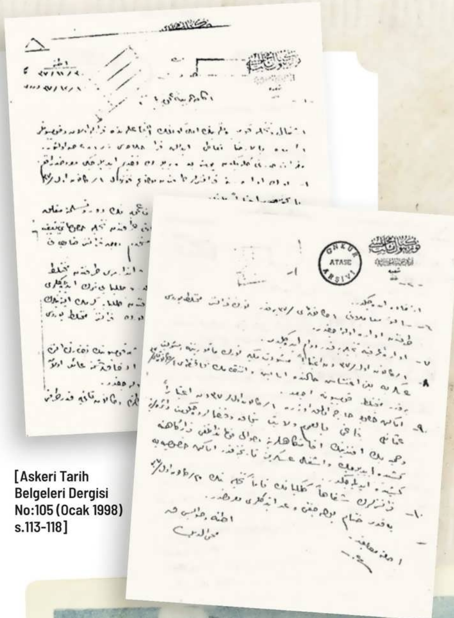
Adana 30.11.37 1.12.37 vürudu [Adana 30.11.1921 Gelişi 1.12.1921]

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine

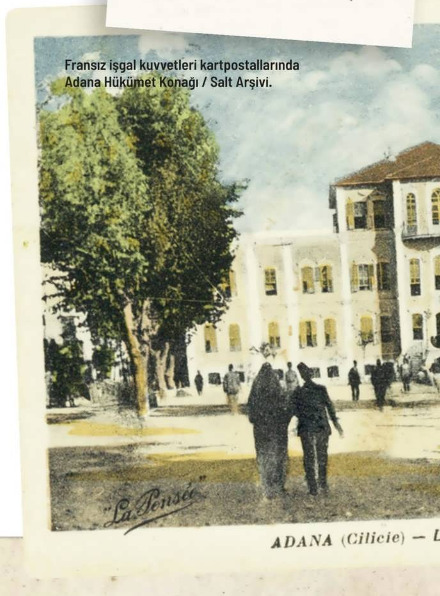
İşgal ve Tahliye Komisyonlarının iki günlük içtimalarında karar gir olan ve komisyonlar arasında bil-rıza teatî edilen karar hülasası zirde arz olunur. Mukarrerat sureti Kelebek'ten postaya verilerek takdim edileceği maruzdur efendim.

1. Türk idaresine Fransızlar tarafından mevzû-u kontrol 1 Kanun-ı evvel 37 tarihinden itibaren mülgadır.
2. 4 Kanun-ı evvel 37 tarihine kadar hidemat-ı umûmiyyenin devr ve teslimine müteallik mesaili ve aynı zamanda memleketin Fransız kıtaatı tarafından tahliye husûsatını takip ve ikmal etmek üzere idare islerinde müstahdem bazı Fransız zabitanı Türk memurini nezdinde kalacaktır.
3. Kilikya'daki Jandarma Kıtaatı Türk jandarması tarafından muhtelit komisyonun mukarreratı dahilinde takviye edilecektir. Kilikya'yı terk edecekleri 4 Kanun-ı saniye kadar Fransız büroları tarafından Kilikya'ya girmek isteyenlerin vesikaları 1 Kanun-ı evvel 37'den itibaren Türk Fransız muhtelit bürosu tarafından verilecektir.
4. Demir yolları üzerindeki (şifre) Adana'daki şube komisyonunun nezareti altında ber minval-i sabık cereyan edecek ve yenice ittifak kısmına ait olan işletme umuru başkaca bir talimatı olacaktır.
5. Kilikya'da mevcut telgraf ve telefon hututunda ve Kanun-ı saniye kadar tarafeyn istifade edecektir.
6. Sansür muamelatı 4 Kanun-ı sani 37'ye kadar Türk Fransız muhtelit bürosu tarafından idare olunacaktır.
7. İdare-i örfiyye tahliyeye kadar devam edecektir.
8. 1 Kanun-ı evvel 37'den itibaren mesuliyet-i mülkiye Türk memurinine ve mesuliyet-i askeriye yani iğtişaş halinde asayiş ve intizamın muhafazası 4 Kanun-ı Sani 37'ye kadar muhtelit komisyona racidir.
9. Emlakin-i hususiye hariç olmak üzere 1 Kanun-ı evvel 37'den itibaren Osmanlı Sancağı bilumum vilayetin sancak ve kazalarda hükümet dairelerine ve Hamid Beyefendinin ikametgahlarına ve havalî kumandanlığı karargahına keşide edilecek ve işgal-i askeriyemiz tarihine kadar emakin-i husûsiyyeye keşide edilecektir.
10. Fransızların şifahen Kilikya'nın tamamen tahliyesinin 25 Kanun-ı evvel 37'ye kadar hitam bulacağını vadettikleri maruzdur.

Adana ve Havalisi Komutanı
Muhiddin
Aslına mutabıktır.

[Askeri Tarih Belgeleri Dergisi No:105 (Ocak 1998) s.113-118]

Fransız işgal kuvvetleri kartpostallarında Adana Hükümet Konağı / Salt Arşivi.

ADANA HAVALİSİ KOMUTANI MUHİYİDDİN PAŞA VE GENERAL GORO VE İNGİLİZLER (31 MAYIS 1922)

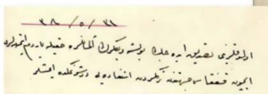
Lord Curzon'un, Şark Meselesi hakkındaki görüşleri ve Adana ve havalisi Kumandanı Muhiddin Paşa'nın, General Guro ile görüştüğü hakkında

TİTE ARŞİVİ Belge No: K50G138B138001, B138_1001

1315/1338

1. İngiliz Hariciye Nâzırı Lord Curzon'un ahvâl-i sıhhiyesini ileri sürerek nezaretten çekilmesi keyfiyeti sırf Şark meselesiyle alakadardır.
   Avam Kamerasında bu zat tarafından verilen nutukta ve Şarkın anahtarı Türklerdedir. O anahtarı doğrulukla isti'mal edebilmeleri için bağlanmış olan kollarını çözmek lazımdır. Şahsiyetin siyasete tesirleri dolayısıyla Büyük Britanya hükümet-i kraliyemiz zarar-dîdedir. İzmir, Trakya Yunan'dan alınarak Türk'e verilmeli demiştir. Fakat Luid Corc'un [Lloyd George] diğer nüzzâr üzerindeki şahsi tesiri dolayısıyla bu söz ekseriyetle karşılanmamış olduğundan Lord Curzon çekilmiş, Türk düşmanı Mister Balsfor vekâlete getirilmiştir.
2. Adana ve havalisi Kumandanı Muhyiddin Paşa'nın General Goro ile temasını fevkalade olarak İngilizler kabul etmektedir. Bu ziyaretin arkasını bir itilaf-ı askeri takip edeceğini ve buna mukabil Suriye'yi de feda edebileceğini Fransızlardan ümit etmektedirler. Ve hususuyla buna mecbur olduklarını tasdik edecek Bolşeviklerin Almanlara hakkıyla yardım etmemeleri için Kafkas cihetinden Türklerden istifadeyi düşünmekte imişler.

31/5/1338

ADANA'DAKİ FRANSIZ VALİSİ'NİN MUSTAFA KEMAL'E TELGRAF ÇEKEREK HEYET-İ TEMSİLİYE BEYANNAMESİ'NE DAİR MEMNUNİYETİNİ BİLDİRDİĞİ [TARİHSİZ]

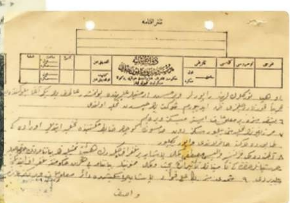
Adana'daki Fransız valisinin Mustafa Kemal'e telgraf çekerek Heyet-i Temsiliye beyannamesine dair üzüntülerini bildirdiği konularında telgraf başında yapılan bir görüşmeye dair şifre çözümü

TİTE ARŞİVİ Belge No: K308G3B3-1001-3001-3-1a001

...

8-Adana'daki Fransız valisi, Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek Heyet-i Temsiliye'nin beyannamenin hususiyle Hristiyanlar hakkındaki teminatın tesiratından bahis ve kemâl-i memnuniyetle beyannameyi hemen hükümetine telgraf
ettiğini bildirdi.

Vasıf

Mustafa Kemal Paşa, işgalden kurtarıldıktan sonra Adana'ya ilk ziyaretini 15 Mart 1923'te yaptı.

BAŞBAKANIN ADANA'NIN KURTULUŞU İÇİN ÇEKTİĞİ TELGRAF (02.01.1923)

BOA-30-10-0-0 / 197-351-2

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Belge No: 030_010_00_00_197_351_2_001, 002
233/2

Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet: 6/33
Ankara, 2 Ocak 1339
Yeni Adana Müdüriyetine

Adana'nın kurtuluşunun ilk bayramını Garp Cephesinde idrak etmiştim. Adana'nın halasını sahilden son ecnebi üniforması ayrılıncaya kadar halecan ile takip eyledik. Ecnebi istilasına karşı dişiyle ve tırnağıyla kıyam eden Adana'nın halası bize Adana'nın ilelebet Türk bayrağını muhafaza edeceğine itminan-ı tam verdi. Adana'nın halası Garp Cephesi netice-i mücâdelâtı ne olacağını benden en genç neferine kadar bütün Garp Cephesi mensuplarına gösterdi. Adana kendi halasından sonra mesaisini Garp Cephesinin tesri-i muvaffakıyatına tevcih eyledi. İstiklal seferinin Adana Cephesi şehitlerini daima heyecan ile der-hatır ediyorum. Adana Cephesinin vatana bağışladığı feyyaz nesli ve bereketli toprakları Türk Cumhuriyetinin kanla ve zaferle kurulan sağlam bir temeli telakki ediyorum.

2 Kânunusâni 1339

İsmet
Başvekâlet, 3/7

Fransız işgal kuvvetleri kartpostallarında Senegal birliklerinin şehre gelişi / Salt Arşivi.

BAYRAK SEVGİSİ

Adana iki gün evvel büyük bayramını yaparken, en çok ehemmiyet verdiği şey başının üzerinde, omuzunda derin bir iştiyak ve tahassürle gezdirdiği bayrağı idi...
Dinmek bilmeyen, membaı ta ruhunun derinliklerinden gelen bir sevgi; üç senelik iftirakın ateşli ve karanlık günlerinde doğmuş, ancak bu mübarek günde bize gelmişti.

Yeşil ovaların ortasında bu koskoca şehir, büyük bir yakut parçası gibi duruyordu.

Bu hiç şüphesiz; bayrağından ayrılan bir milletin duyduğu ıstırabın derecesini gösteriyordu. Halk çok iyi öğrenmiş ki bu sevimli nümûzec başının üzerinden eksildiği gün saadet kapıları yüzüne kapanıyor. Köleler gibi; bedbaht oluyor. Bu al rengin gölgesi gözünden silindiği gün, kara günlere doğuyor... Her şeyin önünde ben varım diyen bir heyula insanların hürriyetini boğuyor.

Bayrak, bayrak diye çırpınanlar onun ifade ettiği mefhuma ne kadar merbut olduklarını gösteriyorlardı.

Bir arkadaş anlatıyordu:

Elbiseleri parça parça olmuş, bu kışın soğuklarında yalın ayak gezen fakir bir ana ile bir yavrucuğun omuzlarında, çıplak sırtlarına elbise olabilecek kadar büyük bir bayrak görmüş, kendilerine niçin siz çıplak iken bu bayrağı yaptırdınız diye sormuş karnını doyurmak için bile, sadakaya el açan bu kadıncağız.

Fesadı gördük, açlığa tahammül olunuyor ama buna tahammül olunmuyor demiş.

İşte; bir milleti yaşatan kutsi ateş, işte bir milleti yükselten efendi yapan ilâhi ateş. Eğer bu kuvvet bizim göğsümüzün içinde sönüp kalsa idi eğer bu mucizenin sırrını hissetmeseydik şimdi ne olurduk?..

Her gölgeye boyun eğen, her emre mutâ, her kuvvetin zebunu bir millet. Böyle bir millet sırasına girmek ne feci bir akıbetti.

Midesini doldurmak için yüz kişiye yüz bin defa yalvararak birkaç kuruş toplayan, ona da bayrak yaptıran bir fakirin şu necip duygusu gösteriyor ki, yaşamak bizim her zaman hakkımızdır. Bu hakkı bizden hiçbir kuvvet nez'edemez. Bayrağını sevmeyen bayrağını kıskanmayan onu çok yükseklerde tahayyül etmeyen bir millet; çadırlarda yabancılar eşiğinde, ayakları altında sürünür, mahkûm olur.

Adana bundan iki gün evvel, bu hakkına ne kadar hâkim olduğunu şehrinin üzerine gökyüzünü dolduran muazzam bayrağını asmakla gösterdi. Bunlar ne bir şehrâyin ne de bir nümayişti. Bunların hepsi bayrağını ve onun mefhumunu, göklerde baş üstünde mübeccel, her türlü tevkîre layık olduğunu göstermek, Türkü temsil eden bu hilalin yerlerde değil çok yükseklerde dalgalanmaya layık olduğunu bilmekti. İstiklali, hürriyeti, efendiliği temsil eden bu kırmızı sancağı bu kadar çok, bu kadar müfrit sevilir görmek bir millet için ne büyük nimettir.

Ferit Celal

Ferit Celal; "Bayrak Sevgisi" Yeni Adana No:14-198 (8 Kanun-i Sani 1338 [Ocak 1922]-9 Cemaziyülevvel 1340) s.1

2 Kânunusâni 1339
İsmet
Başvekâlet, 3/7

ADANA'DA KAHRAMAN KITAATIMIZA YAPILAN PARLAK İSTİKBAL MERASİMİ - SANCAK KEŞİDESİ - MUHİTTİN PAŞA HAZRETLERİNİN NUTKU

ADANA'DA KAHRAMAN KITAATIMIZA YAPILAN PARLAK İSTİKBAL MERASİMİ

Kânunuevvel'in yirminci günü bütün Adana ahalisi istasyonda toplanarak askerlerimizi emsalsiz tezahüratla istikbal etmiş ve kolordu dairesiyle hükümet konağına büyük bir şevk ve meserret içinde bayrak çekilmiştir.

Muharebenin harikalar ibdâ eden sahnelerinden Çukurova'ya gelen askerlerimizin önünde dünkü gaza meydanlarında solmuş ve delik deşik olmuş şanlı sancak dalgalanıyor, o bakır renkli, heybetli insanlar büyük bir vakar ile bu bayrak altında yürüyorlardı. Kahraman kıtaatımızın Kânunuevvel'in yirminci Çarşamba günü Adana'ya dâhil olduğunu ve parlak bir surette istikbal edildiğini yazmıştık. Adana muhabirimizden aldığımız mektup ve 22 Kenunuevvel tarihli Yeni Adana gazetesi bu hususta mufassal malumat vermektedir. Bu malumat Adanalıların askerlerimizi her türlü tahmin ve tasavvurun fevkinde tezahürat ile istikbal ettiklerini bildirmektedir. Yeni Adana refikimiz askerimizin duhulünü şu suretle tasvir ediyor:

"Evvelki gün askerlerimizin saat birde yeni istasyon tarafından şehre gireceği haber alınmıştı. Herkesin kalbi emsalsiz bir heyecan ve sürurla titriyordu. Omuzlarında bayraklarını taşıyan kafileler istasyona doğru koşuyorlardı. Memleketin kadın ve erkeği kahraman askerlerimizi istikbale koşuyorlardı. İstasyon önünde vâsi tarlalar, dalgalanan bayraklarla bir lale bahçesi gibi, kıpkırmızı bir manzara irâe ediyordu

Uzaktan bağlar arasından kahraman askerlerimiz başlarında bir mızraklı süvari müfrezesi ve müzikaları olduğu halde büyük bir mehabetle ilerliyor, halk alkış tufanı arasında senelerden beri mütehassir kaldıkları kahramanları kucaklayarak ağlıyordu. Kolbaşı büyük istasyon caddesini takiben kolordu binasına doğru yürüyor, yolların üzerine dökülen binlerce insan alkışlanıyordu. Asker tamamen halkın kucaklarında taşınıyor gibi idi... Belki Adana kurulalıdan beri böyle mehabetli, heyecanlı bir manzaraya şahit olmamıştı.

Sakarya'nın o harikalar ibdâ eden sahnelerinden Çukurova'ya gelen askerlerimizin önünde kendilerinin gazi bayraklarını dalgalanıyordu. Rengi gaza meydanlarında solmuş ve delik deşik olmuş bu şanlı sancak, omuzlarında yükselen kahramanların nasıl insanlar olduklarını ilan ediyordu. O bakır renkli, heybetli insanlar büyük bir vakar ile bu bayrak altında yürüyorlardı.

Askerin önünde yaşlı bir kadın çarşafını omuzlarından aşağı atmış, elinde küçük bir Türk bayrağı taşıyor, mütemadiyen milli şarkılar söyleyerek, kahramanları sitayiş ediyor, onların menakıbını haykırıyordu. Gözlerinin içinde müstesna bir sahne canlanan bu zavallı ihtiyar kadıncağız kardeşini damadını harp sahnelerinde kaybetmiş ve kimsesiz kalmıştı. Şimdi gönlünü önüne düştüğü kahramanların menakıbını okumakla teselli ediyordu.

Yolların üzerine toplanan kadınlardan birçokları askerlerin ayaklarına yüzlerini sürerek ağlıyorlar, bu müncileri takdis ediyorlardı. Zavallı askerler görülmemiş bir manzara karşısında yüzlerini yürüdükleri yerlere süren bu kadınları yalvararak, ağlayarak yerden kaldırıyorlardı. Bu sahneyi tarif etmenin imkânı yoktur. Göz bile bu manzaranın harikuladeliğine tahammül edemiyordu."

SANCAK KEŞİDESİ

Bu emsalsiz mevkip caddeyi takiben gayet muntazam bir vaziyetle yolun iki tarafında duran kız ve erkek mektepleri talebelerinin alkışları ve milli neşideleri arasında kolordunun etrafında toplandı.

Müteaddit esnaf cemiyetlerinin ihzar ettikleri mutena bir surette tezyin edilmiş kurbanlar tekbir ve tehlîl gulgulesi arasında zebh edildikten sonra, bu sırada havali kumandanı Muhiddin Paşa hazretleri sancak direğine doğru yürüdü. Emir zabiti bey tarafından tutulan bayrağı öptükten sonra müzika selam havasını terennüm ederken bayrak merkez kumandanı Ata Bey tarafından çekildi.

Polis efendiler jandarma merkez bölüğü ile bir kıta-i askeriye tarafından selamlandı. Bilâhire Muhiddin Paşa hazretleri tarafından askerlere hitaben ber-vech-i zîr kıymettar nutuk irad edildi.

MUHİTTİN PAŞA HAZRETLERİNİN NUTKU

Merhaba asker, hoş geldiniz. Safa geldiniz. Cenabı Hakka bin kere hamd ü sena ederim ki bu mesut ve şerefli günleri bize idrak ettirdi. Senelerden beri memleketimizin tamamiyetini, hürriyetini, istiklalini kazanmak için yaptığımız fedakârlıkların, mücahede-i milliyemizin birinci mükâfatı olan bu toprakları ve bu topraklarda şu günleri gördük.

Misak-i Millimize karşı gösterdiğiniz sadakat yurdumuzun halası için cephelerde döktüğümüz kan, ahalimizin hamiyeti inşallah bu günleri güzel İzmir'de de gösterecektir. (Alkışlar)

"Adana'da Kahraman Kıtaatımıza Yapılan Parlak İstikbal Merasimi" Vakit No:147 (12 Kanun-i Sani 1338/1922-13 Cemaziyülevvel 1340) s.1

ADANA'NIN ESARETTEN KURTULDUĞU GÜN

Bugün, Toroslar'da Yalınayak, Aç ve Çıplak Dolaşarak Düşmanla Mücadele Eden Adanalıların Kurtuluş Günüdür. "Yeni Adana" Asil Hemşehrilerinin Bugününü Hürmet ve Minnetle Tebrik Eylerken Bugünü Elde Etmek İçin Canını Feda Eden Şehitlerimize de Mağfiret Diler…

Adanalılar bugün esaretten, zulümden şenaatten kurtulup hürriyet ve istiklale kavuştukları bu büyük günün altıncı senesine giriyorlar.

Altıncı senesine kavuştuğumuz kurtuluş gününü temin eylemek için Adanalıların neler çektiğini söylemek icap etse böyle beş yüz sayfalık bir "Yeni Adana" kâfi gelmez.

Esasen on seneden beri dolan Yeni Adana nüshaları hala onları yaza yaza bitirememiş. Onlara günlerin siyah hatıralarının nihayetini getirememiştir. Neydi o günler… Ve neydi o meşum işgal devresi…. Esaret zamanı… Bir gün olsun evimizden çıkarken canımızdan emin değildik. Orada birliklerimizi sağ ve salim bulacağımızdan şüpheliydik…

Yeni Adana (5 Kanun-i Sani [Ocak] 1928) s.1-2

يكى اطنه

Fransız General Gouraud'un Adana tren garına gelişi / Salt Arşivi.

BİGALI MEHMET ÇAVUŞ'UN HİKÂYESİ

MEHMETÇİK ADI NEREDEN GELİYOR?

Birçok ulus kendi askerini özel olarak anonim bir isimle anmıştır. İngilizler askerlerine “Tommy”, Almanlar “Hans”, Ruslar “İvan”, Türkler ise “Mehmet / Mehmetçik” demişlerdir. Bu isimler genellikle o ülkede yaygın olarak kullanılan erkek adlarıdır. Geçmişten günümüze Mehmet adı da Türk toplumu için bu özelliğini kaybetmemiştir.

Ömer ARSLAN
omerarslan17@hotmail.com

Bigalı Mehmet Çavuş, 27. Alay subaylarıyla birlikte.

I. Dünya Savaşı'nda Türk askerlerinin taktığı enveriye.

Mehmet, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) adından türemiş olup, bu kelimenin Türkçe söylenişinden oluşan bir erkek adıdır. Her iki ismin de Arap harfleriyle yazılışları aynıdır. Muhammed ismi önce Mehemmed olmuş, sonra Mehmed olarak okunmaya başlanmıştır. Mehmet isminin peygambere duyulan saygıdan konduğu muhakkaktır. Lakin Muhammed adının okunuşunun Mehmet olarak değişmesi ise bu saygıdan ziyade bir dil bilgisi olayından kaynaklanmaktadır. Mehmet adı da tıpkı Muhammed isminde olduğu gibi "Tekrar tekrar ve çok çok övülmüş; güzel huyları çok olan" anlamına gelmektedir.

Nihad Sami Banarlı, "Mehmedcik" adını şu veciz sözlerle ifade etmektedir: "Kelime, Hz. Muhammed Peygamber'in adını Türkçeleştirenler tarafından yapıldı. Mehmedcik, 'Türk' denen şerefli milletle 'Müslümanlık' denilen samîmî îmânın bir târih potasında ve üç kıtalı bir vatan coğrafyasında birleşmesinden doğan, Türkiyeli bir terkip, bir olgun, bir aziz kompozisyondur. Mehmedcik, Türk'ün îmânını, onun kahramanlığını ve onun sayılamayacak kadar büyük fâziletlerini ifâde eder. Bu isim, Hz. Muhammed Peygamber'in adından doğduğu halde Arap'ta Mehmedcik yoktur. Çünkü 'Mehmedcik' Türk'te olabilir. Bir Arap'a onu hatırlattığınız zaman, katiyen Peygamber'i düşünmez. Gözünün önünde, elinde süngüsüyle beyaz hilalli bir al bayrak ardında, hududa koşan efsânevî bir kahramânın heykeli yükselir."

1881 yılında Filibe'de doğan Mustafa oğlu Mehmet'in nüfus cüzdanı.

"Mehmedcik", "Mehmed" isminin sonuna "-cik" eki konularak türetilmiş özel bir isimdir. Bu adın Türk dilinde kullanımının ne kadar eski olduğunu anlamak için başvurduğumuz Kamus-ı Türki, Lugat-ı Naci, Kamus-ı Osmani ve Lehçe-i Osmani gibi en eski sözlüklerde bu ismin geçmediği tespit edilmiştir. Tarihi daha eskiye dayandığı halde, 1923 yılındaki baskısı esas alınarak hazırlanmış olan Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Redhouse Sözlüğü'nde ise Mehmetçik adı, name epitomizing the Turkish common soldier (Türk askerinin yaygın etnik adı) ifadeleriyle açıklanmıştır. İlk baskısı 1945 yılında yapılmış olan Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'nde ise Mehmetçik adı, sevgi duygusu ile Türk askerine verilen ad olarak ifade edilmiştir.

ATASE Arşivi'nde yapılan katalog taramasında Mehmetçik isminin geçtiği herhangi bir belgeye rastlanamamıştır. Osmanlı Arşivi kataloglarında ise üç farklı belgede kişi ismi olarak geçtiği görülmüştür. Tespit edilen

Çanakkale fedakârı, Seddülbahir kahramanı Bigalı Mehmet Çavuş'un madalyalı fotoğrafı (sağda).

Mehmetçik, Anadolu köylüsünün perişanlığını, kimsesizliğini ve aynı zamanda saflığını anlatıyordu.

Miladi 23 Aralık 1585 tarihli en eski belgede "1 Muharremu'l haram 994. Biga Sancağı Beyine ve Ezine Kadısı'na hüküm ki kaza-i mezburda sakin Rahmancık ve Mehmedcik ve Kara Manohi nam kimesneler ehl-i fesad ve kıtaat-i tarik olub..." şeklinde devam eden belgeden anlaşıldığı gibi burada Türk askerine verilen Mehmetçik isminin kastedilmediği aşikârdır.

Mehmetçik, Anadolu'da Osmancık ya da Fatmacık gibi isimlerle birlikte hemen hemen aynı anlamda kullanılmaktaydı. Anadolu köylüsünün perişanlığını, kimsesizliğini ve aynı zamanda saflığını anlatıyordu. Sebilürreşad gazetesinde Cemalizade Mehmet İsmet tarafından yazılan "*Sarık Meselesi*" başlıklı yazıda "Anadolu'nun hücrâ köşesindeki ma'sûm, sâf fikirli İslâmlar; para âşıkı, hâin sahte hocaların fâsid sözlerini 'Âmennâ ve saddaknâ' diyerek kabûl ediyorlar ve böylece din perdesi altında din ile aslâ alâkası olmayan muzır i'tikâdlar sâf-derûn Mehmedciklerin kalbinde silinmez bir eser-i taassub bırakıyor" ifadelerinde geçen "Mehmedcik" adı Türk askerini çağrıştırmaz. Görüldüğü gibi Mehmetçik ismi günümüzdeki anlamından çok daha farklı bir şekilde kullanılmaktaydı. "Evvela o çok sevdiğim Mehmetçik adı, askere giden masum köylümüzün kahramanlığını değil; kimsesizliğini, garipliğini, saflığını hatıra getiriyor" diyen Peyami Safa da bu anlam farklılığını ifade etmiştir.

İncelediğimiz hatırat, günlük ve gazetelere göre Mehmetçik isminin çok önceden beri sınırlı bir çevrede de olsa bugünkü anlamından farklı olarak kullanılmakta olduğu görülmüştür. Yazılı kaynaklarda "Mehmedcik" isminin en eski kullanımı 23 Aralık 1585 olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda cevabı aranması gereken asıl soru Mehmetçik isminin ilk kez ne zaman kullanıldığından ziyade, Türk askerine Mehmetçik adının hangi tarihsel süreçten geçerek verildiği olmalıdır.

Mehmetçik isminin tarihi kökenine dair birbirinden farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bunlardan bir tanesi İslam Peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) atfen cihat eden askerlere küçük Muhammed manasında kullanıldığı anlatılmaktadır. Mehmetçik ismi Muhammed'den değil Mehmet isminden türemiştir. Mehmet ve dolayısıyla Mehmetçik ismi de Türkçe bir isimdir. İddia doğru olsaydı Türk askerine verilen bu ismin tüm İslam coğrafyasında da yıllardır kullanılıyor olması gerekirdi. Oysa ne Mehmet ne de Mehmetçik ismi başka bir coğrafyada kullanılmamıştır. İkinci iddia ise Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'ndan geldiğidir. Muhammed'in muzaffer askerlerinin ordusu anlamına gelen bu isim tek başına Mehmetçik isminin buradan geldiğini ispatlamaz. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra askerlikte "Alp" tipinden "Gazi" tipine geçtiğini, gaza ve cihat kültürünü benimsediğini biliyoruz. Bütün bunlara rağmen Mehmetçik isminin Türk askerine verildiğini →

ve kullanıldığını ispatlayacak herhangi bir delil bulunmamaktadır. Dönemin kaynakları incelendiğinde, genelde askerlerimizin gaziler, İslam askeri, Osmanlı askeri gibi isimlerle anıldığı tespit edilmiştir.

En yaygın görüş ise Mehmetçik isminin Türk askerine ilk kez Trablusgarp Savaşı sırasında verildiği yönündedir. Bu iddiayı ortaya atan öğretmen ve araştırmacı olan Zeki Teoman, *Yıllarboyu Tarih* dergisinin Ekim 1984 sayısında "*Mehmetçik Adı Nereden Geliyor*" başlığıyla bir yazı kaleme almıştır. Zeki Teoman, 80 yaş üzerindeki tanıdıklarının

Trablusgarp ve Balkan Savaşı dönemi hatıratlarında ve basınında Mehmetçik ismi geçmiyor.

bilgisine başvurduktan sonra Selahattin Sel, Arif Sökmen, Nurettin Say ve Zeki Ömer Defne ile bir araya gelerek bu konuyu değerlendirdiklerini aktarmaktadır. Yazar, Fikri Dirlik isminde bir arkadaşının babası olan Adapazarlı Hayri Efendi'nin "Mehmetçik sözcüğünü ilk kez Tobruk'ta kullandık" dediğini naklederek arkadaşlarıyla bunu değerlendirip benimsediklerini ifade etmektedir. Zeki Teoman yazısında şehit olan bir Türk askerine komutanının "sevgili Mehmet" anlamında "Vah Mehmetçik şehit oldu" dediğini, askerlerin de şehit defterine adını bu şekilde geçirdiğini, bu ismin dilden dile dolaşarak yaygınlaştığını ifade etmektedir.

Seddülbahir kahramanı Mehmet Çavuş, Maydos Hastanesi'nde.

Zeki Teoman'ın dayanaksız olan bu iddiasının masa başı bir toplantıda değerlendirilip üretildiği anlaşılmaktadır. Aslında bu durum bir bakıma yazarın kendisi tarafından da itiraf edilmektedir. Yazıda iddia edilen hiçbir konunun detayı verilmemiş ve kaynak gösterilmemiştir. Yazılanlar tamamen Fikri Dirlik isminde bir vatandaşın Zeki Teoman'a aktardıkları üzerinden üretilmiş bir kurgudan ibarettir. Bu anlatıya önce *Çanakkale 1915* isimli derginin Aralık 2009 sayısında yer verilmiş, daha sonra ise Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yayın organı olan *Silahlı Kuvvetler* dergisinin Eylül 2014 sayısında tekrar yazılmıştır. Bu haliyle birçok gazete, televizyon ve sosyal medya aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştur.

Bütün bu tespitlere rağmen bahsi geçen yazıda ifade edilen Trablusgarp ve Balkan Savaşı dönemi hatıratları ve basını incelenmiş olup anlatıldığı şekliyle Mehmetçik ifadesinin geçtiği herhangi bir bulguya rastlanamamıştır. Kaldı ki ilk defa Mehmetçik isminin telaffuz edildiği iddia edilse de daha önce ifade edildiği gibi bu olaydan çok önce Mehmetçik adı kullanılmaktaydı.

Mehmetçik'in isim babası Bigalı Mehmet Çavuş mu?

Diğer bir iddia ise Ömer Fahreddin Paşa'nın 1918 yılında Medine Müdafaası sırasında okuduğu cuma hutbesinde askerlerine hitaben ilk kez Mehmetçik ifadesini kullandığıdır. Yeni Şafak yazarı Mahmut Sami Şimşek bu iddiayı "Mehmetçik tabiri, ilk defa Medine Muhafızı Ömer Fahreddin Paşa tarafından kullanılmıştı. Türk askerinin Resulullah Efendimize nisbetini ifâde eden bu güzel isim, o günden bugüne halkımız ve ordu tarafından yürekten benimsenerek kullanılagelmiştir" sözleriyle dile getirmiştir. Fahreddin Paşa'nın torunu olan Zeki Türkkan ise *Hürriyet* gazetesine vermiş olduğu mülakatta "Mehmetçik lafını da dedem askeri literatüre sokuyor. Medine müdafaası sırasında İstanbul ile yazışmalarında kullanıyor ilk kez" diyerek bu iddiaya destek vermiştir. Mehmetçik ismi 1918 yılından çok önce yazılı kaynaklarda geçtiğinden dolayı anlatıldığı şekilde ilk kez kullanıldığı iddiası da doğru değildir.

Osmanlı İmparatorluğu son asrında ardı ardına yaşadığı mağlubiyetlerle birçok toprak kaybetmiştir. Önce İtalyanlara karşı Trablusgarp'ı daha sonra ise bir zamanlar tebaamız olan devletlere karşı Balkanlar'ı kaybettik. Ordumuz yaşadığı mağlubiyetlerin ardından oradaki topraklarıyla birlikte kahramanlık ruhunu da kaybetmişti. Yazdığı şiirinde Balkan Harbi'nden firar eden askerleri müminlerin alnına leke sürmekle itham eden Esad Rıza, "Ey mezalimden kaçan hortlak, ne yaptın şanını? Görmesin kimse geber toprak açılsın bat yere!" dizeleriyle şehit olmak yerine kaçmayı tercih eden askeri tahkir etmektedir. Mehmet Akif ise "Bun-

Çanakkale Savaşı'nda Türk topçusu.

ca zamandır uyudun, kanmadın: Çekmediğin kalmadı, uslanmadın. Çiğnediler yurdunu baştan başa. Sen yine bir kerre kımıldanmadın!" dizeleriyle bozguna uğrayıp kaçan orduya ve halka "Uyan!" diye seslenmektedir.

Mehmet Akif'in "Uyan!" diye seslendiği Türk askeri ölüm uykusundan uyanmış ve Mehmet Çavuş'la birlikte Seddülbahir'de ortaya koyduğu kahramanlık cephedeki askere büyük bir moral vermişti. Maydos Mıntıka Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, yaralıları dolaştığı sırada Mehmet Çavuş'un kahramanlığını işitir. Onu, yaralılar arasında bulduğunda, alnından öperek tebrik eder. Akşam 20.30'da Harap Kale'den Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na gönderdiği raporunda, Mehmet Çavuş'un bu kahramanlığının diğer askerlere de örnek olması için madalya ile ödüllendirilmesini teklif eder. Bu teklifin kendisine iletilmesi üzerine Enver Paşa, Seddülbahir Kahramanı Mehmet Çavuş ve arkadaşlarını tedavi altında bulundukları Maydos Hastanesi'nde ziyaret ederek, kahraman gazileri ayrı ayrı tebrik eder. Onlara Padişah Mehmed Reşad'ın hususi selamlarını iletir.

Mehmet Çavuş'un bu kahramanlığı her yerde ilgi ve kıvançla karşılandı. Kısa zamanda onun ismini duymayan kalmamıştı. Dönemin gazeteleri bu kahramanlığa çok derin anlamlar yüklüyordu. *Tanin* gazetesi, 8 Mart tarihli nüshasında "Şüphesiz kazanılan bu muvaffakiyet bir meydan muharebesi değildi fakat askerlerimizin istisnasız gösterdikleri kahramanlık o kadar fevkalâdeydi ki, her şeye rağmen yalnız düşmanın boğazına sarılmayı düşünen bu aslanların ruhunu yakan intikam ateşini anlatmak imkânsızdı. Bu, büyük bir zafer değil, zafer için uğraşan ruhların parlak neticeli bir imtihanıydı. Bu kahramanlar arasında Seddülbahir'de müfrezesine kumanda etmiş olan Mustafa oğlu Mehmet Çavuş bu muharebenin en meşhur kahramanı olmuştu. Onu uzaktan seyredenler, onun kumandası altında onunla beraber düşmana saldırmış olanlar kumandan Mehmet Çavuş'un gösterdiği vatan aşkını anlata anlata bitiremiyorlardı. Diyebilirim ki Mehmet Çavuş daha şimdiden bütün dillerde dolaşmaya başlayan bir destanın kahramanı olmuştur!" diyerek onun nasıl büyük bir yol açtığını anlatmaktadır. *Donanma Mecmuası* ise Vatan Şairi Namık Kemal'in *Hürriyet Kasidesi* şiirinden bir dize yayımlayarak en büyük silahın sebat olduğunu vurgulamakta ve Mehmet Çavuş'un bu kahramanlığının çok emsali olacağını müjdelemekteydi.

Tanin, 9 Mart'taki sayısında "Çanakkale Boğazı'nda şimdiye kadar kazanılan tecrübeler israf edilmemiş, burada düşmana karşı hakikî bir kale vücuda getirilmişse de en mükemmel kalenin bile, içinde vatan aşkı ile çarpan büyük bir kalp bulunmadığı zaman hiçbir kıymeti yoktur. Bu kalbin bütün aşk ve heyecanıyla Çanakkale'de çarpmakta olduğunu bugün tamamen görüyoruz" ifadeleriyle kahramanı anlatmaya devam ediyordu. 12 Mart'ta →

ise *Yeni Ruh* isimli makalede "Osmanlılarda yeni bir ruh uyanmış, bugün hududun dört köşesinde din ve vatan adına düşmanlarla boğuşan askerin her ferdinde yeni bir hayat yaşamaya başlamıştır. Bu yeni ruh bize yabancı değildi. Artık kesinlikle eminiz ki bir ara kaybettiğimiz o ruha bugün tekrar kavuştuk ve buna bütün cihan şahittir. Yaralı göğsüne kendi eliyle bir madalya takan başkumandanına karşı mahcup bir şekilde 'yaraları geçer geçmez verilen madalyayı hak etmek için çalışacağını' söyleyen kahraman çavuş daha dün gördüğümüz bir örnektir ve eminiz ki bugün her tarafta canla başla dövüşen ordunun her ferdi bir Mehmet Çavuş'tur" cümleleriyle Osmanlı'nın kaybettiği ruhunu Çanakkale'de Mehmet Çavuş'un bu kahramanlığıyla yeniden bulduğunu ifade ediyordu.

Servet-i Fünun'a göre Mehmet Çavuş bu kahramanlığı ile -halktan toplanan paralarla bedeli peşin olarak ödendiği halde İngiltere tarafından teslim edilmeyen- Sultan Osman ve Reşadiye gemilerinin intikamını almıştı. *Sebilürreşad* ise tarihin o eski güneşinin yeniden doğduğunu söyleyerek Kahraman Mehmet Çavuş'un bugün cihat eden ordumuzun bir nümûne-i şehâmeti olduğunu yazıyordu. Altı yüz senelik Osmanlı kahramanlığının, yine eski hamaset ve celâdetiyle geri döndüğünü yazan *Tasvir-i Efkar* gazetesi ise iki fotoğrafını yayımladığı Mehmet Çavuş'u "Gösterdiği yiğitlik ve cansiperâne kahramanlık ile namı şöhreti Osmanlı ufuklarında yayılmış" diyerek tanıtıyordu.

Bigalı Mehmet Çavuş'un 4 Mart 1915'teki kahramanlığı, dönemin gazetelerinde geniş yer buldu.

Tasvir-i Efkar gazetesinin haberinde dikkat çeken başka bir husus da "Tarihimizin şan ve şerefle menkıbelerini kaydettiği Kara Mehmetlerin torunları olan Mehmetler..." ifadesinde geçen Kara Mehmet'in kim olduğudur. 1657 yılında Çanakkale Boğazı, Venedik donanması tarafından abluka altına alınmıştı. Amiral Moçeniko'nun gemisi başta olmak üzere Venedik donanması, Osmanlı baştardesini zapt etmek amacıyla akşam üzeri Kumkale önünden geçerek saldırmaya başlamıştı. Osmanlı donanması ise ancak sahildeki topların himayesi altında tutunabiliyordu. Köprülü Mehmet Paşa ise üzüntüsünden ağlıyor ve bu tehlikeli durumu bertaraf etmek için çabalıyordu. Venediklilerin amiral gemisi Osmanlı baştardesini almak üzereyken Kumburnu'ndaki metrislerden Kara Mehmet adındaki bir topçu tarafından atılan bir gülle Venedik amirali baştardesinin barut mahzenine isabet ederek havaya uçurdu. Bu başarılı atış askerin bozulmuş olan maneviyatının düzelmesini sağlayarak Osmanlı donanmasının galibiyetini temin etmişti. Gazete, 258 yıl önce aynı bölgede meydana gelen başka bir kahramanlık menkıbesine öykünerek, Mehmet Çavuş'un atalarının izinden gittiğini anlatmaktadır. Devamında "Mehmetler, Hilafet kapılarını yüksek bir kahramanlıkla sinesini siper ederek müdafaada devam ettikçe, düşmanlarımızın her teşebbüslerinde mağlup ve mahrum olacaklarından zerre kadar şüphemiz yoktur" denilmektedir. Sadece Osmanlı gazeteleri değil Almanya ve Avusturya gazeteleri de Mehmet Çavuş'la ilgili birçok haber yapmış ve onu "Türklerin Ulusal Kahramanı" olarak tanıtmışlardı.

Ordumuz Çanakkale Muharebeleri'nden büyük bir zaferle çıkmış, kaybettiği benliğine tekrar kavuşmuştu. *Sebilürreşad* gazetesi Çanakkale müdafaası münasebetiyle "*Mehmedcik*" isimli bir şiir yayımladı. M.F. imzasıyla yayımlanan bu şiirde Mehmetçik'in destansı mücadelesi, azmi ve fedakârlığı anlatılmaktadır. Mehmetçik isminin vücut bulduğu bu şiirde herhangi bir kahramanın ismi geçmese de Çanakkale Muharebeleri'nin ilk ve en meşhur kahra-

Çanakkale Boğazı'nın girişinde, Gelibolu Yarımadası'nın en ucundaki Seddülbahir Kalesi.

manı olmuş Mehmet Çavuş ve silah arkadaşlarına öykünerek yazıldığı çok açıktır. Çanakkale'deki asker zafiyet göstermemiş, canını ortaya koyarak hayatı pahasına alnındaki Balkan lekesini temizlemiştir. Köhnemiş bir ruha can suyu olmuş ve kaybolan umutları yeşerterek eski şan ve şerefle dolu maziyi hatırlatmıştır. Şiirin alt başlığında "Çanakkale müdafaası münasebetiyle" açıklamasını yazan şair zaten Mehmetçik adının tecelli ettiği savaşı bize anlatmaktadır. Kaldı ki gazetelerde ve kamuoyunda adı en çok duyulan, bilinen Mehmet Çavuş'un yaptığı bu kahramanlığa ne tür anlamlar yüklendiği bilinmektedir.

Bigalı Mehmet Çavuş, 10 Kasım 1963'te Biga Hükümet Meydanı'ndaki törende konuşuyor (üstte). Mehmet Çavuş'a verilen Muharebe Gümüş İmtiyaz Madalyası (solda).

Türk ordusunun her ferdi Mehmet Çavuş'tur, Mehmetçik'tir

Günümüzde Mehmetçik isminin kullanıldığı birçok eserin Çanakkale Muharebeleri'ne dayandığını görüyoruz. Sonradan yazılan birçok hatıratta da yine Mehmetçik adının bugünkü anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Çanakkale Cephesi'nde de görev yapmış olan M. Şevki Yazman, 1928 yılında yazmış olduğu Galiçya hatıralarını "*Mehmetçik Avrupa'da*" adıyla yayımlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılmış olan Seddülbahir'deki fenere de Mehmetçik Feneri adının verildiğini görüyoruz. Tahliye sonrasında ilk yapılan anıtlarımızdan birisi olan Cesarettepe'deki anıtın adı da Mehmetçik Abidesi olarak değiştirilmiştir.

Andrew Mango, Türk askerine verilen Mehmetçik isminin Bigalı Mehmet Çavuş'un kahramanlığına nispeten verildiğini "Gelibolu Yarımadası'nın güney ucundaki Seddülbahir'de, Mehmet adlı bir çavuş, tüfeği kilitlenince elindeki taşla bir İngiliz denizcisine saldırarak ülke çapında ün kazandı. Mustafa Kemal bu olayın yayımlanmasına yardımcı olarak günümüze dek Türk askerleri için kullanılan 'Mehmetçik' adının doğmasını sağladı" cümleleriyle ifade etmektedir. Prof. Dr. Şerafettin Turan da bu tezi savunarak "Haber kamuoyunda da övgüyle karşılanmış ve Türk erleri artık Mehmet, Mehmetçik diye anılır olmuştu" sözleriyle Mango'nun bu görüşünü desteklemektedir.

4 Mart 1915'te Seddülbahir Kalesi'nde nöbet bekleyen müfrezesini kumanda eden Bigalı Mehmet Çavuş, Çanakkale Savaşı'nın ilk ve en meşhur kahramanlarından birisi oldu. Osmanlı vilayetlerinde onun adını duymayan kalmadı. Canını ortaya koyarak gösterdiği bu fedakârca kahra- →

Mehmet Çavuş'un Biga'nın Bahçeli Köyü'ndeki mezarı (üstte).

Bigalı Mehmet Çavuş, Seddülbahir'deki muharebe sırasında başından ve göğsünden yaralandı.

manlık, cephedeki tüm askerlere örnek oldu. Komutanlar, askerlerine hitap ederken Mehmet Çavuş'un bu kahramanlığını örnek gösterdiler. Gerektiğinde onun gibi cesaret göstermesini öğütlediler. Mehmet Çavuş'un bu kahramanlık destanıyla Çanakkale'de yeni bir ruh uyanmış, din ve vatan uğruna düşmanla boğuşan her askerde yeni bir mücadele azmi ve bağımsızlık aşkı başlamıştı. Osmanlı, kaybettiği ruhunu Çanakkale'de yeniden bulmuştu. Dolayısıyla Mehmet Çavuş'un bu kahramanlığıyla birlikte Çanakkale'de büyük bir zafer kazanan Türk askerine Mehmetçik denilmeye başlanmış ve tarihi süreç içerisinde yaygınlaşmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin milli kimlik inşa sürecinde de bu ismin kullanıldığını görmekteyiz. Çanakkale Cephesi'nde görev yapan subayların çoğu Milli Mücadele sürecini yürüten komuta kadrosunun içinde yer almıştır. Çanakkale'de kazanılan zafer ve mücadele ruhu İstiklal Harbi'nde savaşan askere de ilham kaynağı olmuştur. Türk askeri her türlü yokluğa ve zorluğa rağmen gösterdiği fedakârlıkla bağımsızlık mücadelesini kazanmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kullanımı giderek yaygınlaşmış, Kore Savaşı'nda ve Kıbrıs Barış Harekâtı'nda gazete manşetlerinde Türk askerinin adı Mehmetçik olarak anılmaya devam etmiştir. Günümüzde, terörle mücadele eden ya da yurtdışı görevlerde ateş hattında olan her Türk askeri için yaygın olarak kullanılmaktadır. Bugün vatanımızın her köşesinde canla başla mücadele eden ordumuzun her ferdi bir Mehmet Çavuş'tur, Mehmetçik'tir!

Çanakkale Savaşı'nın ilk kahramanlık öyküsü

Mustafa oğlu Mehmet, 1881 yılında Filibe'nin Ayran Köyü'nde doğdu. Ailesiyle birlikte Biga'nın Bahçeli Köyü'ne göç etti. Balkan Harbi'ne katıldıktan sonra Birinci Dünya Savaşı seferberliğinde Çanakkale Cephesi'nde 27. Alay 3. Tabur 10. Bölük'te ihtiyat çavuşu olarak askerlik vazifesini yaptı. 4 Mart 1915 günü Seddülbahir Kalesi'nde gözetleme postasına komuta ettiği sırada donanma ve makineli tüfek desteği ile karaya çıkan İngiliz Plymouth Taburu'nun ilerleyişini emrindeki 27 askeri ile birlikte durdurdu. Mehmet Çavuş, tüfeğinin tutukluk yapması üzerine eline geçirdiği taşlarla ve istihkam küreğiyle İngilizlere saldırarak emrindeki askerleri de süngü hücumuna kaldırdı. Muharebe sırasında başından ve göğsünden yaralandığı halde kan kaybından bayılana kadar mücadeleyi bırakmadı. Mehmet Çavuş'un bu kahramanlığı arkadaşlarına da örnek oldu ve direniş karşısında ilerleyemeyen İngilizler geri çekilmek zorunda kaldı. Maydos Mıntıka Komutanı olan Yarbay Mustafa Kemal Bey'in teklifiyle verilen Gümüş İmtiyaz Madalyası, bu kahramanın göğsüne bizzat Enver Paşa tarafından takıldı. Osmanlı ve Alman gazetelerinde birçok haberi yayımlanarak adı kamuoyuna "Türklerin Ulusal Kahramanı" olarak duyuruldu. Hakkında birçok yazı ve şiir kaleme alındı. Gazetelerde Mehmet Çavuş'un kahramanlık öyküsünü okuyan Nâzım Hikmet, henüz 13 yaşında iken adına şiir yazdı. Seddülbahir'den sonra Arıburnu bölgesinde yapılan muharebelerde de iki kez yaralandı. Savaştan sonra gazi olarak döndüğü köyünde çiftçilik ve ipek böcekçiliği yaparak geçimini sürdürdü. Gazilik maaşını ve yapılan yardım tekliflerini "Ben para için değil, vatanım için savaştım" diyerek reddetti. Baba mesleği olan tabaklığa atfen "Tabakoğlu" soyadını aldı. Çanakkale Gazisi Mehmet Tabakoğlu, 3 Şubat 1964 tarihinde vefat etti. Kabri, Bahçeli Köyü Mezarlığı'ndadır.

Çanakkale Fedakârı

Kâzım Karabekir'in ifade ettiği gibi: "Vazifelerin yerine getirilmesi kahramanlık değildir. Kahramanlık, vazifenin bittiği yerde başlar ve vatan hayrına en aziz varlıkların fedasının sona erdiği yerde tamamlanır." Ömrünün 16 yılını vatanı uğruna cepheden cepheye savaşarak geçirmiş, çocukları babasız büyümüş, tüfeği bozulduğunda pes etmeyip taşla kürekle düşmana saldırmış, defalarca yaralandığı halde verilen istirahatı bile kabul etmemiş, hayatı yoksulluk içerisinde geçmesine rağmen gazilik maaşı almamış, dönemin önemli aktörlerinin takdirine mazhar olmasına karşın mütevazı duruşunu korumuş, kimseye

minnet etmeden onuruyla yaşamış olan Bigalı Mehmet Çavuş anlatıldığı haliyle gerçek bir kahramandır. Öyle ki onun bu kahramanlığını betimleyen tüm tasvirler ortak bir sözcükte birleşmiş ve mezar taşına kazınan "Çanakkale Fedakârı" ismiyle ölümsüzleşmiştir.

Uluğ İğdemir'e verdiği mülakat

"Ben mangamla nöbette idim. Düşman gemileri sahili şiddetle bombardıman ettikten sonra çıkarma yapmaya başladılar. Bu esnada gizlendiğimiz yerden çıkarak yere yattık ve düşmana ateşe başladık. Düşman da yere yatarak bize ateş ediyordu. Birbirimize çok yakındık. Bir ara benim tüfeğimin mekanizması işlemez oldu. Hırsımdan tüfeği attım. Bunu gören bir düşman neferi ayağa kalkarak bana ateş etmeye başladı. Hemen istihkam küreğini çekerek üzerine atıldım. Kaç kişiyi vurduğumu hatırlamıyorum. Gözümü açtığım zaman kendimi sıhhiye çadırında buldum."

Bir kahramanın fotoğrafı ile başka bir kahramanı anmak

Rhein und Düssel, Welt im Bild ve *Illustration Zeitung* gazetelerinde yayımlandıktan sonra, Ocak 1916'da gazeteci Rudolf Zabel'in kitabında da yer alan Bigalı Mehmet Çavuş'un aşağıda yer alan fotoğrafının, günümüzde Türk kamuoyu tarafından Müstecip Onbaşı'ya ait olduğu bilinmektedir. Müstecip Onbaşı'nın fotoğrafları ilk kez *Harp Mecmuası* ve *Harb-i Umumi Panoraması*'nda yayımlanmıştır. Bu fotoğraflar, Alman basınındaki Mehmet Çavuş'un fotoğraflarından çok farklıdır. İncelediğimiz Osmanlı gazetelerinde de Müstecip Onbaşı'nın başka bir fotoğrafı bulunamamıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Mehmet Çavuş'un Alman gazetelerinde çıkan fotoğrafı, Esat Paşa'nın 1950'de yazılıp yayımlanmamış daktilo hatıratında Müstecip Onbaşı ismiyle ilk kez yer almaktadır.

Mehmet Çavuş'la ilgili haberlerin ve fotoğrafların kaynağı Alman gazeteciler olduğu gibi, adı geçen gazetelerde ve Rudolf Zabel'in kitabında Müstecip Onbaşı'nın kahramanlığına dair bir haber bulunamamıştır. Rudolf Zabel'in ifade ettiği gibi gerek Osmanlı, gerek müttefik basının en fazla yazdığı Çanakkale Kahramanı Mehmet Çavuş'tur. Fotoğraftaki asker, onbaşı değil çavuş rütbesindedir. Müstecip Onbaşı'nın o tarihlerde çavuş olduğunu kanıtlayacak bir belge bulunmamaktadır. 1915'te yayımlanan bu fotoğrafların Müstecip Onbaşı'ya değil, Bigalı Mehmet Çavuş'a ait olduğunu söylemek mümkündür ●

Mehmet Çavuş'un Alman gazetelerinde çıkan fotoğrafı.

II. DÜNYA SAVAŞI'NIN KADERİ NASIL DEĞİŞTİ?

80. YILINDA PEARL HARBOR SALDIRISI

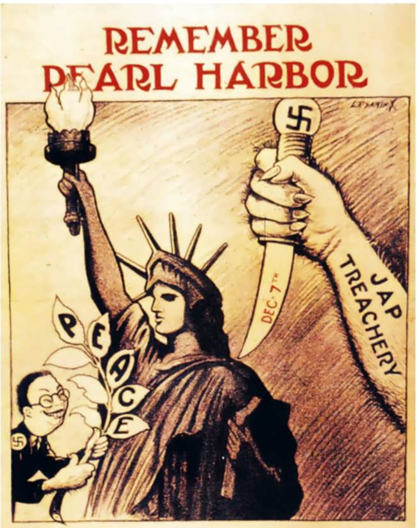
Amerika Birleşik Devletleri için ikinci büyük savaşın perdeleri 7 Aralık 1941 günü en ölümcül biçimde açıldı. Günümüzde yeni bulgulara ulaşılarak güncelliğini yitirmemiş olan Pearl Harbor baskını hakkında sayısız kitap yazıldı, birçok etkinlik düzenlendi. Hollywood, ün kazanan filmlerle baskının unutulmaması için katkıda bulundu.

İCLAL ÖRSES - TUNCA ÖRSES
tuncayorses@gmail.com

Pearl Harbor baskınında Japonların kullandığı Mitsubishi A6M2 "Zero" Model 21.

Japonya, baskını tasarlarken sadece ABD Pasifik Filosu'nun imhasını değil, Amerikan halkının güvenini ve moralini yitirmesini de amaçlamıştı. Pearl Harbor baskınını izleyen kısa süreç içinde Güneydoğu Asya'da İngiliz ve Hollanda kolonilerini ele geçiren Japonya, hedeflerine kısmen ulaşabildi ve saldırıyı büyük bir başarı olarak lanse etti. Gerçekte ise ABD'nin moralini yıkmak ve tüm Pasifik'i ele geçirmek olan birincil hedefe ulaşılamamıştı.

Pearl Harbor saldırısının ardından intikam duygularını körükleyen çok sayıda poster tasarlandı.

Japonya, 1941 yılında dünyada en fazla uçak gemisine sahip olan ülkeydi. Birçok ulusun deniz kuvvetleri, uçak gemilerini bir saldırı aracı olarak değil, filo keşifleri için kullanıyordu. Savaşın başlamasından sonra İngilizlerin Taranto saldırısı her şeyi değiştirdi. Tek bir uçak gemisi HMS Illustrious, iki gün içinde 24 uçağı ile İtalyan donanmasına büyük ölçüde hasar verdi. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildi. Dünyada hiçbir limanın güvenli olmadığı ve uçak gemilerinden havalanan uçakların savaş gemisi çağını uçak gemileri devrine taşıdığı gerçekleri kesinleşmişti.

Japon yüksek komutanlığı, yüzlerce uçağı içeren büyük ölçekli bombalama teknikleri üzerinde yoğun çalışmalar yapıyordu. Sonuçta Japonya modern savaşta birden fazla uçak gemisini büyük ölçekli saldırı başlatabilecek güçte birleştirme stratejisinin öncüsü olacaktı.

İlk ateş Amerikalılar tarafından açılmıştı

7 Aralık 1941 sabahı Wickes sınıfı destroyer USS Ward, liman yakın sularında Ko-hyoteki sınıfı bir Japon cüce denizaltısına saldırarak batırdı. USS Ward, o gün baskının ve aynı zamanda ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki ilk resmi ateşini açmıştı.

Pearl Harbor saldırısı 7 Aralık Pazar sabahı saat 07:55'te başladı. Japon uçakları, Hawaii'nin kuzeyindeki Japon filosundan havalandılar. Saldırıya 65 gemi, 4 ağır uçak gemisi, 2 ağır kruvazör, 35 denizaltı, 2 hafif kruvazör, 9 petrol gemisi, 2 zırhlı, 11 muhrip ile 40 torpido uçağı, 103 ağır bombardıman uçağı, 131 pike bombardıman uçağı ve 79 avcı uçağı katılmıştı. Saldırının başlamasıyla Japon uçakları dalga dalga havaalanlarını, gemileri, binaları ve

Japon uçaklarının bombaladığı Pearl Harbor Limanı'nda yanan gemiler.

depolama alanlarını hedef aldılar. Savunucular ise hangi yöne karşı mevzileneceklerini kesin olarak bilemiyorlardı. Pike bombardıman uçakları, torpido bombardıman uçakları ve avcı uçakları ölümcül yüklerini Oahu Adası'na bırakarak gökyüzünü kaplamıştı. İki saldırı dalgası, toplu halde demirli savaş gemilerine ağır bir zarar verdi. Saldırı 07:55'ten 09:45'e kadar 110 dakika sürdü.

ABD savaşa giriyor

Pearl Harbor saldırısından bir gün sonra, 8 Aralık'ta ABD Kongresi, Başkan Roosevelt'in Japonya'ya savaş ilanını onayladı. Üç gün sonra, Japonya ile ittifak yapan Almanya ve İtalya, ABD'ye savaş ilan ettiler. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından iki yıldan fazla bir süre sonra, Amerika Birleşik Devletleri savaşa katılmıştı.

Japon Deniz Kuvvetleri, denizaltılarını Pearl Harbor saldırısı öncesinde, baskın sırasında ve sonrasında bir dizi farklı görev için kullanmayı planlamıştı. Japon bombardıman uçakları ve savaş uçakları, uçak gemilerinden kuzeye gelmeden önce, bu denizaltılar keşif görevleri uygulayacak ve limanın savunmasında delik açacaklardı. Havadan saldırı başladığında, torpidolarıyla ana hedeflerini vuracak →

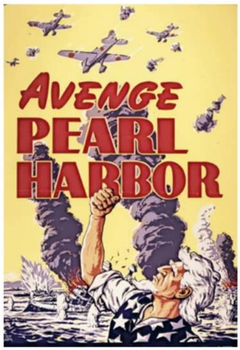
Japonların 7 Aralık 1941'de düzenlediği saldırı sonrası Pearl Harbor Limanı.

Baskının ardından ABD savaşa girdi. İkinci Dünya Savaşı'nın kaderi değişti.

ve limanı terk edeceklerdi. Bu görevler yeterince uygulanamadı. Saldırıdan sonra, denizaltılar, yakıt veya mekanik sorunlar nedeniyle gemilerine geri dönemeyen pilotları almak için adaların önceden belirlenmiş noktalarına yerleşecekti. Zor durumda kalan bir pilot Niihau'ya (Kauai yakınlarında küçük bir Hawaii adası) indi. Ancak o Japon pilot şanssızdı. Görevli denizaltı uzun zaman önce konumunu terk etmiş ve havacıyı orada mahsur bırakmıştı.

ABD Pasifik Filosu'nun tümü yok edilemedi

7 Aralık'ta gemi demir yerlerine düzenlenen saldırıda, USS Arizona ve USS Oklahoma bombalar veya torpido isabetleriyle onarılamayacak kadar hasar gördü. Saldırıda öldürülen 2026 Amerikan denizci ve deniz piyadesinden 1606'sı bu iki gemideydi. Diğer üç savaş gemisi USS Kaliforniya, USS West Virginia ve USS Nevada limanın sığ sularında karaya oturdu. Bu gemiler daha sonra kurtarılarak onarıldılar. Birçok başka savaş gemisi de hasar görmelerine karşın savaşa geri dönebileceklerdi. →

Pearl Harbor baskınında hayatını kaybedenler anılıyor (üstte). Saldırıda yaralanan bir denizcinin tedavisi (solda).

Pearl Harbor saldırısında toplam 2403 kişi yaşamını yitirdi. Bu kayıpların 2335'i asker ve 68'i limanda yaşayan ve çalışan sivillerdi. 1178 kişi ise ağır ve hafif olarak yaralandılar. Kayıpların büyük kısmı USS Arizona imha olduğunda verilmişti.

Japonlar farklı hedeflerle daha büyük başarılar kazanabilirlerdi. Japonya, Pasifik deniz savaşlarında etkili olacaklarını düşündüğü için ABD Donanması'nın zırhlılarını yok etmeye odaklamıştı. Bu olgunun yanlış olduğu kanıtlanacaktı. Japonya, saldırıyı filonun ötesine de taşıyarak donanma onarım sahalarını, petrol tanklarını, denizaltı üssünü ve eski karargâh binasını hedef alsaydı, çok daha büyük hasar verebilirdi. Plan savaş gemileri batırmak için yapıldığından, denizde seyir halinde olan Amerikan uçak gemileri saldırıdan etkilenmediler. ABD, Japonya ile savaşmak için büyük bir hızla çok sayıda savaş gemisi üretti ve 1942 yılında Japon ilerlemesini tersine çevirdi. Amiral Hara Tadaichi, sonucu; "Pearl Harbor'da büyük bir

Pearl Harbor baskınında 2403 kişi hayatını kaybetti. Büyük kısmı, imha edilen USS Arizona'da ölmüştü.

taktik zafer kazandık ve böylece savaşı kaybettik" diyerek açıklamıştı. Japon Deniz Kuvvetleri, doğal ve endüstriyel kaynakları için ABD'ye bağımlıydı bu olgu nedeniyle mineraller ve petrol açısından zengin Güneydoğu Asya'nın ele geçirilmesi hedeflenmişti. Amerika'nın "Güney Kaynak Alanı" olarak adlandırdığı Güneydoğu Asya'daki ülkelere erişim Amerikan Pasifik Filosunu imha etmekle yeterli olur sanılarak yanılgıya düşülmüştü.

Arizona'nın kara gözyaşları

Saldırılardan bir gün önce, USS Arizona, yaklaşık 1,5 milyon galonluk tam bir yakıt yükü almıştı. Bu yakıtın çoğu, savaş gemisindeki patlamanın ve ardından çıkan yangınların nedeni olacaktı. Günümüzde şaşırtıcı bir biçimde, geminin enkazından hâlâ bir miktar yakıt sızmaya devam ediyor. USS Arizona her gün limana 9 litre yakıt dökmeyi sürdürüyor. Yakıtın sızması USS Arizona anıtının duygusal ağırlığına katkıda bulunur ve ziyaret edenler genellikle bu fenomeni "Arizona'nın gözyaşları" ya da "kara gözyaşları" olarak betimlerler. Şu anda Amerika'nın en güçlü müttefiklerinden biri olan Japonya, Hawaii eyaletinin en büyük uluslararası turist kaynağıdır. Japon ziyaretçiler, tıpkı Amerikalılar gibi USS Arizona anıtına saygılarını sunarlar ●

USS Arizona Anıtı

JAPON KOMUTAN YAMAMOTO ISOROKU

İkinci Dünya Savaşı'nın en ünlü Japon komutanı Yamamoto Isoroku'ydu. Müşterek Filo Komutanı'nın adı hep Pearl Harbor baskınıyla birlikte anıldı.1884 yılında Nagaoka kasabasında doğmuş, o yıl babası 56 yaşında olduğu için Japonca Isoroku yani "elli altı" adı verilmişti. 1901 yılında girdiği Deniz Harp Okulu'ndan 1904 yılında mezun oldu. Nisshin kruvazörüne atandı. Japonya, Rusya ile savaştaydı. 26 Mayıs 1905'te Tsushima Boğazı'ndaki muharebede ağır yaralandı. Top namlusu aşırı ısınarak infilak etmiş, şarapnel parçalarına hedef olmuştu. Kalçasında büyük yara açılmış, sol elinin üç parmağını kaybetmişti. 1916'da Deniz Harp Akademisi'ni bitirdi. 1919'da binbaşı rütbesindeyken ABD'de görev yapmaya başladı. 1924'te Japonya'ya geri döndü. İki yıl sonra bu kez askeri ataşe olarak ABD'ye gönderildi. 1928'de imparatorluk donanmasının ilk uçak gemisi Akagi'ye komutan olarak atandı. Kariyerinde hızla tırmandı. Londra Deniz Konferansı'nda Japonya'yı temsil etti. Donanma bakan yardımcılığı yaptı. 1939 yılında Müşterek Filo Başkomutanı olarak atandı. Pearl Harbor saldırısını planlayan isimdi. Midway Savaşı ve Guadalcanal seferini komuta etti. 18 Nisan 1943'te Salomon Adaları'na yaptığı teftiş gezisi sırasında bindiği uçağın Amerikalılar tarafından düşürülmesi sonucu hayatını kaybetti.

Yamamoto Isoroku ve eşi Reiko Mihashi, Japonya, 1918.

ÖLÜMÜNÜN 10. YILINDA ORDİNARYÜS'Ü ANIYORUZ

LEFTER VURUYOR. GOL!

"Özgürlük, eşitlik, kardeşlik", saltanatı tarihin karanlık dehlizlerine göndererek cumhuriyet ile taçlandıracak Büyük Fransız Devrimi'nin temel mottolarıydı. Büyükadalı Ortodoks Arnavut balıkçı Hristoforo ile Rum Ortodoks terzi Marina'nın 1925 yılının 22 Aralık'ında doğan üçüncü çocukları Eleftherios ya da kısa adıyla Lefter, belki adından mütevellit bir başka cumhuriyetin "Fenerbahçe Cumhuriyeti"nin efsanesi, hatta "özgürlük" sembolü olacaktı.

Hilmi Hacaloğlu
hilmi917@gmail.com

Lefter, yalnız futbolculuk kariyerinde değil bütün hayatında nev-i şahsına münhasır bir kişilik olacaktı. Bir kere adına onun kadar şiir yazılan, tezahürat yapılan, marş söylenen ikinci bir futbolcu yoktur. Fenerbahçelilerin en sevdiği marşları, "Cihatlar, Lefterler, Canlar, Fikretler" iken bundan 70 sene önce Şeref Stadyumu'ndan çıkan bir tezahüratı Bedri Rahmi Eyüboğlu, "İstanbul deyince aklıma/ Stadyum gelir/ Kanımın karıştığını duyarım ılık ılık/ Memleketimin insanlarına/ Daha fazla sokulmak isterim yanlarına/Ben de bağırırım birlikte/ Avazım çıktığı kadar/ Göğsümü gere gere/ Ver Lefter'e, yaz deftere" diye şiirleştiriyorsa zaten daha başka ne denebilir ki?

Az kalsın Beşiktaşlı olacaktı

Yoksul bir balıkçının çocuğuydu ama o zaman çoğu kimse sevmediği için ıstakoz, yengeç yiyerek büyüdü. Okumadı, daha çocukken tesisatçılık yaptı. Annesinin ağır karşı çıkışlarına rağmen evden kaçıp adada her fırsatta top oynadı. Ağabeyi izin vermezken, sonradan Galatasaray efsanesi olacak Atatürk'ün yakın dostu Kılıç Ali'nin oğlu Gündüz Kılıç'ın arkasında durmasıyla Adalar A Takımı'nda oynadı. Ermenilerin takımı Taksimspor yöneticilerinden Onnik Bey tarafından iki yaş büyütülerek profesyonel sözleşme imzalattırıldığında takvimler 1941'i gösteriyordu. Transfer bedeli, bir çift kırmızı beyaz krampondu.

İki sene oynadı Taksim'de, futbolu ile büyüyordu. Beşiktaş ile yaptıkları bir hazırlık maçında siyah beyazlı formayı giydi. Baba Hakkı (Yeten), genç adalıyı beğenmişti. Kartalın efsanesi Rum antrenör Miçaki'yi de alıp adaya gittiğinde Taksimspor'dan ayrılmak istemeyen genç Lefter adada saklanmasa, belki tarihin akışı değişecek, kim bilir ileride Fenerbahçe'nin değil, Beşiktaş'ın abidesi olacaktı.

Varlık Vergisi konsantrasyonunu bozdu

Her şey Lefter için iyi giderken 12 Kasım 1942'de çıkarılan Varlık Vergisi dengesini bozdu. Kendi babası yoksuldu, Varlık Vergisi, Küçükandonyadis Ailesi'ni

fazla etkilemedi ama adadan zengin bazı arkadaşlarının babaları Aşkale'ye gönderilince konsantrasyonu dağıldı ve annesinin büyük muhalefetine rağmen askere gitme kararı aldı. O gün ya da sonrasında yaşadığı acılara rağmen hiç küsmedi.

Dört yıl askerlik yaptığı Diyarbakır'da futboluyla kentin sevgilisi oldu. Diyarbakır günlerinde en ağrına giden şey, Diyarbakırspor'la Türkiye Amatör Kulüpler Şampiyonu oldukları halde finalde yendikleri Mersinspor'un itirazıyla kupayı geri vermeleri oldu. Galibiyet golünü Lefter atmıştı ama Mersinliler tıraşından kuşkulandıkları santraforun "asker" olduğunu iddia etmiş, hakikat ortaya çıkınca hükmen mağlup sayılmışlardı. Sonra o günleri, "Döndüğümüzde bütün kentte matem vardı" diye anlatacaktı.

200 lira ile gelen şampiyonluk

O askerdeyken ondan habersiz geleceği şekilleniyordu. Cihat Arman'ın askere gitmesi sonrası Taksimspor'un kapısını çalan Fenerbahçe idarecisi Rüştü Dağlaroğlu, kaleci Şalabi'yi alamamış ama Lefter'in ismini almıştı. Başkan Ohanidis, askerdeki Adalının Fenerbahçe için biçilmiş kaftan olduğunu söylüyordu. Bir yandan Müslüm Bağcılar, diğer yandan Dağlaroğlu, İstanbul'a dönen Lefter üzerindeki baskıyı artırarak babasının ilaçları için ihtiyaç duyduğu 200 lira transfer bedeliyle transferi gerçekleştirdiler. O gün Karaköy'de Yağcı Ali'nin dükkânında imza atıldığında kimse Fenerbahçe tarihine bu denli nüfuz edecek bir iş yaptığının farkında değildi. Sarı lacivertli kulüpte birçok ilke imza atacak Lefter, 15 yıllık süren Fenerbahçe kariyerine şampiyonlukla başladı. Antrenör, adını Fenerbahçe tarihine altın harflerle yazdıran İgnace Molnar'dı. WM taktiğini Türkiye'ye getiren ve üç ayrı dönemde görev yaptığı Fenerbahçe'yi her geldiğinde şampiyonluğa taşıyan Macar hoca, Lefter'in kumaşını hemen fark etti ve ilk 11'in değişmez ismi yaptı.

O sezon 14 maçta attığı 13 golle K. Fikret (Kırcan), Donanma Kamil (Ekin), Halit Deringör ve Melih Kotanca gibi isimlerle Fenerbahçe'yi kuruluşunun 40. yılında İstanbul Sampiyonluğu'na taşırken önce üç golle 17 yıldır şampiyonluğa hasret Galatasaray'ı, sonra 3-2 biten maçta son golü atarak Beşiktaş'ı şampiyonluk yarışında saf dışı etmişti.

Fenerbahçe Stadyumu'nda ilk gol, yurtdışına ilk bonservisli transfer

1950'de son kez oynanan Milli Küme'yi Fenerbahçe kazanırken şampiyonluk virajı Lefter'in Beşiktaş'a attığı iki golle dönülüyordu. Aynı yıl Başbakanlık Kupası'nda Göztepe'yi 2-1 yenen Fenerbahçe'de "Ver Lefter'e, yazsın deftere" tezahüratı çalışıyor, ilk gol yine ondan geliyordu. Dedik ya "İlklerin adamı Lefter" diye, 1950'de 35 bin kişilik kapasitesiyle Avusturya takımı Wacker'le oynanan maçta yeniden açılan Fenerbahçe Stadyumu'ndaki ilk golü yine o atacaktı.

Bir başka ilki ise bir sene sonra gerçekleştirecekti. Kötü geçen sezon sonrası Avrupa'ya gitmeyi kafasını koyan Lefter, bir ara yeni bir takım kurmaya çalışan Adalet'in transfer teklifine sıcak bakmış olsa da sonra rotasını İtalya'ya, Fiorentina'ya çevirdi. Ancak İtalyanlar Türkiye'de futbolun amatör bir branş olduğu- →

1947 yılında Fenerbahçe'ye gelen Lefter, sarı lacivert formayı 15 sezon giydi.

Lefter ve Güven İntepe antrenmanda (solda).

Lefter, 1951-1952 sezonunda İtalya'nın Fiorentina takımında forma giydi. Ertesi yıl Fransa'nın Nice takımına transfer oldu.

nu söyleyerek bonservis ödemek istemiyorlardı. Kadıköy'ün sarı lacivertlileri profesyonel sözleşmeyi ispat edince mor menekşeler, Lefter için o dönem Nişantaşı'nda bir daire parası olan 35 bin lira (3,5 milyon liret) ilişik kesme bedeli ödedi. Bu bedel Türkiye'den yurtdışına giden bir futbolcuya ödenen ilk bonservis olarak tarihe geçti.

"Piccolo"nun İtalya ve Fransa macerası

Üç hafta gecikmeyle İtalyan kulübünde yeni sezona başlayan Lefter, ilk oynadığı maçta Bologna'ya tek golü atarak Fiorentina'ya galibiyeti getirirken Firenzelilerin kalbinde "piccolo" olarak taht kurmayı başardı. Ancak eşi İstavrini gelene kadar inişli çıkışlı bir grafik çizdi. Uzun süre kadro dışı bırakıldıktan sonra çıktığı ilk maçta Fiorentina şampiyonluk adayı Inter'e beş çekerken Lefter iki gol, üç asistle oynadı. 30 maçta 4 gol ve 20'den fazla asist katkısı sağlayan Lefter, Fiorentina'dan sıkılmıştı, soluğu Fransa'nın Nice takımında aldı. Ancak

teknik direktörle yaşadığı sorunlar yüzünden fazla maç oynama şansı bulamayan Lefter, sezonun ikinci yarısında takım küme düşme potasına girince devreye girdi, 4 gol ve bundan daha fazla asistle takımını ligde tutmayı başardı. Bu yılın en büyük sürprizi ise Nice, Avrupa Kupa Galipleri Kupası'nda eski takımı Fioretina'yı geçerken iki gol de Lefter'den geliyordu.

Türk basınına yolladığı mektuplar ve verdiği röportajlarda memleketin burnunda tüttüğünü söylüyordu. Peki hangi takıma dönecekti? Galatasaray çoktan devreye girmişti. Ancak Fenerbahçe yöneticisi Rüştü Dağlaroğlu, o sezon sözleşmesi sona eren kaleci Turgay Şeren'i transfer için yoklayınca Galatasaray yöneticisi Rüçhan Adlı, "Taş yerinde ağırdır" diyerek akıllarından Lefter'in geçmediğini söylemek zorunda kaldı.

Milli takım kaptanı bir ordinaryüs

Lefter'in 11 yıl daha sürecek ikinci Fenerbahçe macerası böyle başladı. Bu dönemde taraftar nezdinde "profesör"lükten "ordinaryüs"lüğe terfi edecekti. Bu lakabın sahibi Burgazadalı Manol Taylan'dı. Bugün İnönü Stadyumu olarak bilinen Mithatpaşa Stadyumu'nda "Haydi Ordinaryüs" diye bağıran Taylan, bu lakabı takma nedenini "Futbol bir ilimdir, Lefter de bu ilmin zirvesidir, o yüzden ordinaryüstür" sözleriyle açıklamıştı. 50'li yıllarda milli takım kariyerinin zirvesine çıkacaktı Lefter. Aslında ilk milli maçını 1948'te oynamıştı. O yıl 11 yıl aradan sonra yapılan ilk milli maçta ay yıldızlılar Yunanistan'ı Atina'da 3-1 devirirken ikinci golü atan isimdi. Tarihinde ikinci kez olimpiyatlara katılan ay yıldızlar Londra'da Çin'i yenerken son golü yine Lefter atıyordu. 1954'te ilk kez Dünya Kupası'na katılan milli takımın Almanya ile oynadığı ikinci maçta kaptanlık görevini üstlendi. Milli takımın neredeyse bir asrı bulan geçmişinde kaptanlık pazubandı takan ilk ve son azınlık mensubu oldu.

Lefter, ay yıldızlı formayı 50 kez giydi. Milli takımda kaptanlık yaptı.

6-7 Eylül'de yaşadıklarını hiç unutmadı

1956'da dönemin yenilmez armadası Puşkaslı, Farogolu, Bozanskili Macaristan'ı Ay yıldızlılar 3-1'lik skorla Mithatpaşa Stadyumu'nun çimlerine gömerken iki gol yine Lefter'e aitti. O gün "milli kahraman" olarak omuzlara alınan Lefter'in bir yıl önce yaşadığı gönül yarası hâlâ taptazeydi. Maalesef hayatındaki en büyük üzüntüsü 6-7 Eylül (1955) olaylarında başına gelen- →

Lefter çocuklarıyla (üstte). 6-7 Eylül olayları (sağda üstte). Lefter bisikletiyle (sağda, altta).

lerdi. Adadan bildiği insanlar, komşuları evine saldırdığında çocuklarını korumak için elinde silahla bekliyordu. O günleri sonradan sorduklarında "Bir çapulcu sürüsü evimi bastı, camları kırıyorlar, çocukların yattığı odaya taş atıyorlardı" demiş ve eklemişti: "Beni mutlu eden yine Fenerbahçe taraftarları oldu. Kartal'dan bir motor dolusu Fenerbahçe taraftarı geldi." Ama ne o gün verdi saldırganların ismini ne de sonra. Üzgündü, Türkiye vatanıydı, kendini Arnavut kökenli bir Türk olarak hissediyordu. O yıl Milliyet gazetesinin ikinci kez düzenlediği yılın sporcusu anketinde birinci olan ilk futbolcu oldu.

Ağları ilk Lefter mi yırttı?

1957 yılında Fenerbahçe'nin kuruluşunun 50. yılında sarı lacivertliler 15. kez İstanbul Şampiyonu olurken başrolde genç Can Bartu ile birlikte Lefter Küçükandonyadis vardı. O sezon gol averajıyla geride bıraktıkları Galatasaray'ı 3-0 yenmişler, gollerden birini atan Lefter'in şutu ağları delmişti. Sonra Metin Oktay, Fenerbahçe ağlarını deldiğinde çok konuşulacak yırtılan ağ, o günlerde pek gündem olmayacaktı.

Taçsız Kral'ın ağları yırtan golünün de yer aldığı 1959 Finalleri de bir başka ilkti. İlk maçı Metin Oktay'ın o golüyle kaybeden Fenerbahçe, rövanşı 4-0 kazanarak bugünkü Süper Lig olan Türkiye Ligi'nin şampiyonu oldu. Lefter, o sezon Beykoz'la oynanan maçta Türkiye liglerindeki ilk penaltı golüne imzasını atmıştı. Bir sonraki sezon Şampiyon Kulüpler Kupası'nda Türkiye'yi temsil eden Fenerbahçe ilk turda Macaristan şampiyonu Csepel'i Budapeşte'de 3-2 yenerken Lefter, Türk takımlarının Avrupa kupalarındaki ilk deplasman golünü atan isim oluyordu.

Türk futbolu ile siyaset ilişkisi öteden beri var. Sıkı bir Atatürk hayranı olan, çocukken Büyükada'ya gelen Gazi'nin paltosuna dokunmaya çalışan Lefter, İnönü'yü de çok seviyor hatta Anadolu Kulübü'nde briç oynayan İsmet Paşa ile görüşmeleri biliniyordu. Spor yazarı Necati Karakaya, 1959 yılında Aydın'da dönemin Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes

Sarı lacivertlilerin efsanesi Lefter, heykeli dikilen ilk Fenerbahçeli futbolcu.

ve birçok general ile birlikte yemek yerken İnönü hakkında ileri geri konuşulunca "Beyler, İsmet Paşa aleyhinde konuşulacak yerde ben yokum" dediğini anlatıyordu.

Demokrat Parti'nin gücünün zirvesinde olduğu dönemde bu tavrı takınacak kadar cesur ama Paşa'nın teklifi üzerine, sıkı Galatasaraylı, dönemin CHP Genel Sekreteri Kemal Satır'ın milletvekilliği teklifini "Gençleri mecliste değil, sahalarda yetiştirebilirim" diyecek kadar kendini bilen bir sporcuydu. Diyeceksiniz 1963'te Belediye Meclisi'ne seçildi ama. Doğru seçimi kazandı ama mazbatasını almaya gitmeyerek birinci yedek üyenin önünü açtı. Ne futbolda ne hayatta siyaset ona göreydi. O olduğu gibi görünen, göründüğü gibi olanlardandı.

Bitirişi de efsanevi oldu

Fenerbahçe macerası aynı başladığı gibi yine epik bir şekilde bitti. 1963'te Şenol Birol, Birol Pekel, Ogün Altıparmak ve Aydın Yelken transfer edilince gençlere yer açmak için kulüpten ayrılarak Yunanistan'ın Egaleo takımına transfer oldu. Sezona iyi başlayan Fenerbahçe ilerleyen haftalarda kadro kurmakta zorluk çekiyor, kayıplar artıyor ve "Sezon gidiyor mu?" kaygıları büyüyordu. İstanbulspor maçı öncesi Başkan İsmet Uluğ'u arayarak göreve hazır olduğunu söyledi. Eski takım arkadaşı aylardır takımdan uzak olan "Kaptan"a güvenerek sahaya sürdü. 39 yaşındaki büyük yıldızın gençlik günlerinden enstantaneler sergilediği maçı Fenerbahçe, Aydın'ın golüyle kazanıp güven tazeledi ve Fenerbahçe'ye şampiyonlukla merhaba diyen Lefter, "En büyük aşkı"na yine şampiyonlukla veda ediyordu.

50 milli maça ulaşan ilk yıldız olan Lefter, aynı zamanda jübile maçı oynayan ilk futbolcuydu. O gün gelen şampiyonluktan sonra jübilesinde Fenerbahçe ve Beşiktaş oynadı, maç 1-1 berabere bitti.

Fenerbahçe sonrası kariyeri hiç istikrarlı olmadı, Güney Afrika'da Rand United, Yunanistan'daki AEK maceraları kısa sürdü. Mersin İdman Yurdu ve Boluspor'da futbolcu antrenör; Boluspor, Samsunspor, Sivasspor, Orduspor, Konyaspor, Maltepespor, Galata'da antrenörlük yaptı. Ama eski parıltılı günlerinden eser yoktu. Genç Milli Takım'daki menajerliği de rüzgar gibi geçti.

En sevdiği Fenerbahçe'si nedense onu hiç teknik direktör olarak düşünmedi. Belli ki onun gücünden, taraftar nezdindeki itibarından çekinenler olmuştur kim bilir. O da futboldaki dehasını yorumcu olarak sevenleri ile paylaştı. Milliyet gazetesinde 17 yıl yazarlık yaptı. Heykeli dikilen ilk Fenerbahçeli futbolcu olan Büyük Lefter, 13 Ocak 2012'de aramızdan ayrıldı. Fenerbahçe camiası efsanesine, yıllarca ter akıttığı Şükrü Saraçoğlu Stadyumu'nda elveda derken, bu da Lefter'in son ilki olarak tarihe geçti. →

Lefter antrenörlük yıllarında (üstte). Lefter, İslam Çupi ve Metin Oktay (sağda).

“BEN LEFTER FENERBAHÇELİSİYİM”

Sarı lacivert çubuklu giymiş ilk on biri, ilk kez 1960 yılında Mithatpaşa Stadyumu'nda Cemal Gürsel Kupası maçında izleyen Alp Bacıoğlu, kendisini “Lefter Fenerbahçelisi” olarak tanımlıyor. Son 16 yıldır Fenerbahçe Müzesi'nin müdürlüğünü yapan Bacıoğlu ile Fenerbahçe'nin Lefter'ini, Lefter'in Fenerbahçesi'ni konuştuk.

Lefter Küçükandonyadis'i nasıl tanımlarsınız?

Birçok otoriteye göre Türkiye'nin en büyük birkaç futbolcusundan biri olarak kabul edilir. Hatta 1985'te Fenerbahçe'de başkanlık da yapmış olan Fikret Arıcan -ki o da çok büyük futbolcuydu- demiştir ki: “Lefter Fenerbahçe'ye benden daha fazla maç kazandırdı, benden daha büyük büyük futbolcudur. Bilseydim onun geleceğini, dişimi sıkar bir mevsim daha oynardım.” Beni bırakın, Fenerbahçe marşındaki Fikretlerden büyük olanı Lefter'i böyle tanımlıyor.

Nedir Lefter'i benzersiz kılan?

Türk futbol tarihinde bir fenomendir, efsanedir. Birçok çocuk en son devirlerde Rıdvan yüzünden Fenerbahçeli olmuştu. Ama eskiden birçok çocuk Lefter yüzünden

Fenerbahçeli olmuştur. Onlardan biri de benim. Benim de Fenerbahçeli olmanın baş nedeni Lefter Küçükandonyadis'tir. Ben Üsküdar Doğancılar'da doğdum. O zaman televizyon filan yok, iletişim imkânları kısıtlı. Radyolar da kısıtlı. Abiler mahallede maç yapıyorlar, sonra aralarında muhabbet ediyorlar. Ben de 5-6 yaşında çocuğum. Lefter ismi geçti. Ben onlara 'kimdir' deyince "Lefter'i tanımıyorsun ama Üsküdar'da oturuyorsun yuh sana" dedi abilerden biri. "Türkiye'nin en büyük futbolcusu. Biz antrenmana gidiyoruz, bazen seni de götürelim" dediler. Bir ay sonra gittim. Tramvayla gittik, sonra yürüdük. Fenerbahçe Stadı'nda yapılıyor o zaman antrenman. O gün ilgiyle izledim. Ben kendimi "Lefter Fenerbahçelisi" olarak tanımlarım. Binlerce çocuğu o Fenerbahçeli yaptı.

İlk kez ne zaman izlediniz Lefter'i?

Babam beni çok fanatik olmadığı için sadece 4-6 tane maça götürdü. Ama 1962, 63'ten sonra tribünlerde büyüdüm diyebilirim. Şöyle, 1960, darbe olmuş Türkiye'de. Askerler sıkıyönetim uyguluyor, ikinci bir emre kadar Türkiye'de maç yapılması yasaklandı. Futbol kulüplerinin tek geliri stadyumdan. Televizyon gelirleri yok, reklam gelirleri yok. Özel maçlardan kazanılan paralarla bu işi döndürüyorlar. Kulüpler sıkıştılar gelirleri olmadığı için. Bu nedenle Necati Karakaya, birkaç sene önce vefat etti eski spor spikeri. Biz tabii Halit Kıvanç, Necati Karakaya, Orhan Ayhan'ın anlattığı maçlarla büyüdük. O zaman Necati Karakaya, Feriköy Kulübü'nün başkanı. Bir öneride bulunuyor? "Özel turnuva yapalım" diyor, "İsmini de Cemal Gürsel Kupası yapalım, ortaya kupa koyalım. TFF ile konuştum, okey deniyor." Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş başkanları da tamam diyor. Ben maça gitmek istiyorum, babamın başının etini yiyorum "Beni maça götür" diye ama olmuyor. Bir gün eve geldi, haziran ayının son günleri "Haydi gözün aydın, iki bilet ayarladım" dedi.

Fenerbahçe-Galatasaray maçına mı biletler?

Beşiktaş-Fenerbahçe maçı. Neyse o gün maça gittik tabii tribünler yarı yarıya. Bizim de numaralı biletimiz var. Kapalı'nın tam

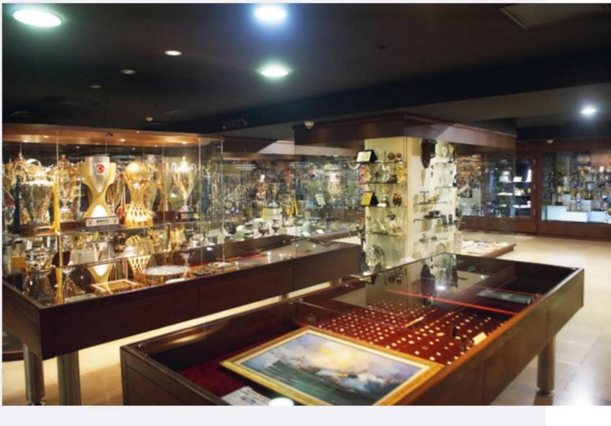

karşısı. Tribün 6000 küsur kişi alır. Altı tane sütun vardır. Tribünün deniz tarafındaki kısmına Fenerbahçeliler konuşlanmış. Gazhane tarafı dediğimiz, şimdi Yeni Açık'ın olduğu yerde de Beşiktaşlılar. Tam yarı yarıya. O zaman kaşkol filan da yok, forma da yok. Kimin ne olduğunu anlamıyorsun. Yanımda bir adamcağız var. Bana hangi takımlı olduğumu sordu. "Fenerbahçeliyim" dedim. "Kavga etmeyiz inşallah" dedi. Küçüğüm tabii, biraz şaka da var işin içinde.

Neyse, Beşiktaş bir sıfır öne geçti. Ben çok üzüldüm tabii, bir müddet sonra ikinci golü attı Beşiktaş. Karşı tribünden hücum borusunu öttürüyorlar, dattiri dattiri, hiç unutmuyorum. Arkasından "Ya ya ya şa şa şa Kartal Kartal çok yaşa" diye bağırdılar. Tezahürat da olunca ben hafiften ağlamaya başladım. Babama söylenmeye başladım, "Beni bu maça neden getirdin" diye. Bir müddet sonra babam, "Ağlaman, sızlaman bittiyse, sana bir şey söyleyeyim; maçlar üç sonuçludur, bazen kazanırsın, bazen berabere kalırsın, bazen yenilirsin bu bir" dedi. "Bunu aklından çıkarma, ikincisi maçlar hakemin son düdüğüyle biter, ikinci 45 dakika her şey olabilir o yüzden otur sonuna kadar izle, kaybettiğin zaman ağlaman serbest" dedi. Derken Lefter golü attı, sonra Naci Erdem. O gün iki sıfırdan gelip 6-2 kazandık. Lefter ateşi yakmıştı. Halit Deringör o da büyük futbolcu. Demişti ki bana, onu da yazdı sonra: "Lefter, futbolun Mozart'ıdır." Bence de öyle; futbol tarihimizin en büyük gücüdür o.

Lefter ölmeden müzeyi gezdi mi?

Gezdi, gezdi. Antu.com diye bir site vardı. Ödül vermişti, "Efsane Özel Ödülü". Onu aldığı gün geldi. O gün Aziz Yıldırım Başkan müzeyi gezdirdi. Ben de yanlarındaydım. Unutulmaz bir gündü ●

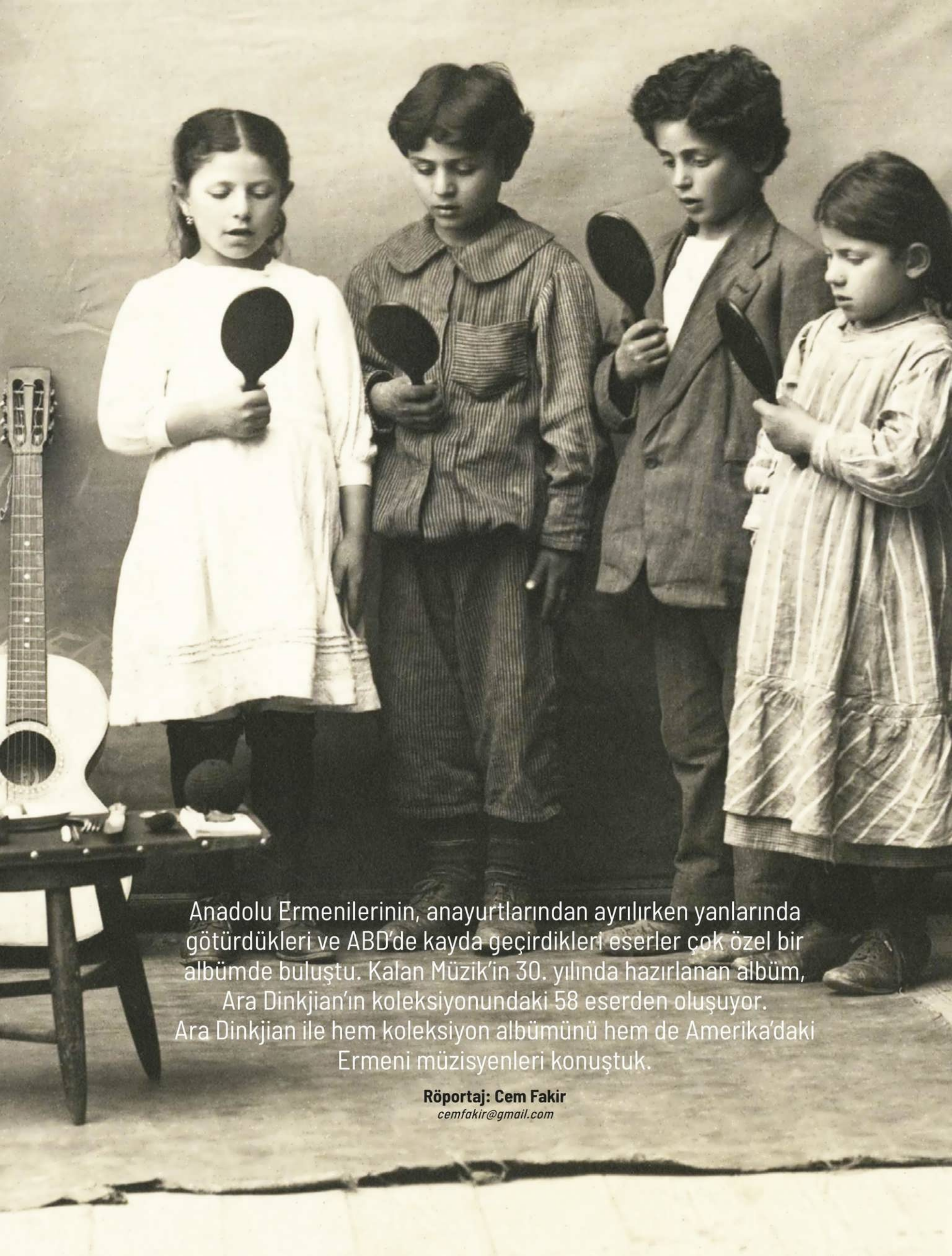
Merzifon Amerikan Koleji'nde duyma engelli çocukların eğitimi.

DİLDİLYAN KARDEŞLER: KAYIP BİR ERMENİ EVİNİN HATIRALARI, ARMEN TSOLAG MARSOOBIAN, BİR ZAMANLAR YAYINCILIK

ARA DINKJIAN ARŞİVİNDEN

TAŞ PLAKLARDA AMERİKA'DAKİ ERMENİLER

Anadolu Ermenilerinin, anayurtlarından ayrılırken yanlarında götürdükleri ve ABD'de kayda geçirdikleri eserler çok özel bir albümde buluştu. Kalan Müzik'in 30. yılında hazırlanan albüm, Ara Dinkjian'ın koleksiyonundaki 58 eserden oluşuyor. Ara Dinkjian ile hem koleksiyon albümünü hem de Amerika'daki Ermeni müzisyenleri konuştuk.

Röportaj: Cem Fakir
cemfakir@gmail.com

UT ya da UD
Türkiye'nin yanı sıra Tunus, Fas ve Cezayir de dahil olmak üzere bütün Arap ülkelerinde, İran'da ve Ermenistan'da aynı adla kullanılan iri gövdeli, kısa saplı, telli bir çalgıdır.

> *"Ut beni hüzünlüyken bile mutlu ediyor. Bana unutulan ama mutluluk verdikleri için unutulmaması gereken harika insanların hikâyelerini anlatıyor. Onlar unutuldu ama müzikleri unutulmadı."*
>
> MARKO MELKON ALEMŞERYAN

Ara Dinkjian, çocukken babasının orkestrasıyla birlikte çıktığı sahnede darbuka çalıyor.

Bu koleksiyon albümünü niye hazırladınız? Amerika'daki ilk nesil Ermeni müzisyenleri unutturmamak için mi?

Marko Melkon'un söylediği güzel sözlere katılıyorum. Ben de ut için böyle hissediyorum. Hayatımda bir sorun yaşadığım zaman enstrümanım beni rahatlatıyor. Bana hikâyeler anlatıyor. Bu yüzden Marko Melkon'la aynı fikirdeyim. Albüm projesinden bahsedersek, çocukluğumdan, 5-6 yaşlarımdan beri bu eski kayıtları, taş plakları topluyorum. Elbette entelektüel olarak neyi, neden topladığımı bilmiyordum. Tek bildiğim, bu sesleri duyduğumda çok heyecanlandığımdı. Çok sevdim. Tarihte yaşananları ya da siyaseti anlamıyordum. Sadece şunu biliyordum. Bu müziği çok sevmiştim. Projeye gelince, Hasan Saltık "Ara büyük bir arşivin olduğunu biliyoruz" dedi. Bildiğiniz gibi Kalan Müzik, her zaman böyle işlerle ilgilendi. Benden Amerika'daki Ermenilerin taş plak kayıtlarından bir koleksiyon hazırlamamı istedi. Çok heyecanlandım. Çünkü Kalan çok önemli bir müzik şirketi ve Hasan Saltık bunu yayınlarsa ilgi göreceğini biliyordum. Zaten hayatım boyunca bu kayıtları topluyordum, bu müziği seviyordum. Amerika'daki insanlar bu tür şeyleri çöpe atıyordu. Çünkü yeni nesiller ilgilenmiyordu. Ben bunları topluyordum. "Lütfen çöpe atmayın, ben alacağım" diyordum. Çok sevdim. Fakat Hasan Saltık "Bunları yayımlayalım" dediği zaman kendimi çok iyi hissettim. Şimdi dünyanın geri kalanının bir bölümü bu müziği duyabilecek.

İsimlerden bahsedebilir miyiz? İlk nesil müzisyenlerin hikâyelerini anlatır mısınız? Hangileri popülerdi?

Evet, tabii. Elbette çok fazla var. O dönem popüler olan müzisyenlerden Karekin Proodian var mesela. Diyarbakır'da doğuyor, Amerika Birleşik Devletleri'ne geliyor ve müzik kayıtları yapmaya başlıyor. Bir başka müzisyen Kemany Minas. Daha sonra Marko Melkon çok popüler oldu. Son olarak 1950'lerde Udi Hrant, Amerika'ya geldi ve kayıtlar yapmaya başladı. Bu tabii ki pek çok genç Ermeni ut sanatçısını etkiledi. Udi Hrant'ı gördüler ve onun gibi olmak istediler. Nesiller boyu ben dahil birçok ut çalan sanatçılara ilham verdi. Ne yazık ki ben Hrant'ı göremedim. Fakat ilk ziyaretlerinden itibaren kayıtlarını topladık. Hikâyeler hakkında konuştuk. Burada çok önemli bir müzisyendi.

Babanız Onnik Dinkjian da sizin gibi müzisyen. İkinci nesilden. Müzisyen nesiller birbirini nasıl etkiliyor? Gelenek nasıl devam ediyor?

Her nesil için biraz farklı. İlk kuşak mesela Birinci Dünya Savaşı sırasında ABD'ye gelenler, sadece →

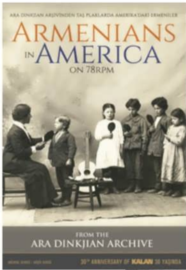
Anadolu'dan ABD'ye göç edenler, beraberlerinde götürdükleri şarkıları taş plaklara kaydettiler.

Adapazarı Ermeni mahallesi Karaağaçdibi.

ORLANDO CARLO CALUMENO KOLEKSİYONU'NDAN KARTPOSTALLARLA 100 YIL ÖNCE TÜRKİYE'DEKİ ERMENİLER, BİR ZAMANLAR YAYINCILIK

hayatta kalabilecekleri, huzur içinde yaşayabilecekleri bir yer arıyordu. Babam gibi ikinci nesilden olanların hayatta kalma endişesi yoktu ama artık bu ülkedeydiler. Ermeni kardeşleriyle, dostlarıyla bir araya gelip müzik yapmaya başladılar. Benim kuşağım için daha kolaydı. Çünkü babamın kuşağı Amerika'daki Ermeni müziği geleneğini oluşturmuştu. Ben şanslıydım. Çünkü babam Onnik Dinkjian çok popüler bir Ermeni halk şarkıcısıydı. Sahnede öğrendim. Beş yaşındaydım ve babamın orkestrasıyla birlikte darbuka çalıyordum. Ne söyleyebilirlerdi ki, babam liderleriydi, şarkıcılarıydı. Yani elimde çoğu insanın sahip olmadığı, inanılmaz bir müziği sahnede öğrenme fırsatı vardı. Hatalar yapıyordum ama öğreniyordum. Bu, benim için inanılmaz bir tecrübeydi.

12 yıl önce babanızla birlikte Türkiye'ye seyahat ettiniz. 2009 yılında babanız ve Kardeş Türküler ile birlikte Diyarbakır'da verdiğinizi konserin kaydını YouTube'da defalarca izledim. Babanızın yaşadığı mutluluğu yüzünde görebiliyorsunuz. Neler hissettiniz?

Bu duyguyu kelimelerle ifade etmek zor ama çalışacağım. Öncelikle şunu söylemeliyim. O konseri vermeden önce, sanırım bundan 22 ➔

Kapadokya'daki Sinasos kasabasında zurna ve def çalarak eğlenenler.

SİNASOS: MÜBADELEDEN ÖNCE BİR KAPADOKYA KASABASI, EVANGELİA BALTA, BİR ZAMANLAR YAYINCILIK

"Taş Plaklarda Amerika'daki Ermeniler" albümünde 58 eserin taş plak kaydı yer alıyor.

yıl önce babamı ilk kez görmesi için Diyarbakır'a götürmüştüm. Turist olarak gitmiştik, sanatçı olarak değil. Çünkü babama dedim ki: "Fransa'da doğdun, sonra Amerika'ya geldin. Ancak kendinden ne zaman bahsetsen Diyarbakırlıyım diyorsun ama oraya gitmedin bile." Babam "Bütün hikâyeleri biliyorum, her şeyi biliyorum" diye cevap verdi. Ona "Oraya gitmeliyiz" dedim, uçak biletlerini aldım ve gittik. İnanılmazdı. Açıklaması çok zor. Babam, kendi babasından duyduğu bütün hikâyeleri gözleriyle görüyordu. Sokaklarda yürüyor, binalara dokunuyor, insanları görüyor, yemek yiyor, havasını, dağlarını, suyunu kokluyordu. Asla unutmayacağım bir şeydi. Daha sonra Kardeş Türküler bizi Diyarbakır'da konser vermek için davet etti. Şimdi bakın, madem sordunuz, babam diğer Ermeni lehçelerinden tamamen farklı olan Diyarbakır lehçesiyle türkü söylüyor. Ben bile anlamakta güçlük çekiyorum ve Diyarbakır'a gidiyoruz. Sanki babam bu lehçeyi, Amerika'daki şarkıları geri getirmek ve orada söylemek için yaşatmıştı. "Bu dinozor ölmedi hâlâ yaşıyor" demek gibiydi. Şarkıları, türküleri evlerine geri getirmek gibiydi. Çok ama çok duygusal anlardı. Bizim en anlamlı konserimizdi. Döngüyü tamamlamış, şarkıları doğdukları yere geri getirmiştik.

Adanalı Rupen Altıparmakyan'ın "Kef arıyorsan Diyarbakırlılara git" diye bir sözü var. Diyarbakır müziğinin Anadolu'nun diğer bölgelerinden farkı ne?

Diyarbakır'ın Ermenicedeki adı Dikranagerd. Müzik olarak farklılıkları açıklamaya çalışayım. Diyarbakır türkülerinin çoğu uşşak ve hüseyni makamlarında. Çok önemli bir 10/8'lik curcuna ritmi. Çok teknik konulara girmek istemiyorum. Bu 10/8'lik ritim Diyarbakır'a özgü, başka yerde bulunmaz. Yani lehçede olduğu gibi müzikte de farklılık var. Kendine has bir tadı var.

Arşivinizde 5 binden fazla taş plak kaydı var. Bu albüm için seçimi nasıl yaptınız?

Bu projede yer alan kayıtları birkaç kritere göre seçtim. Kaydın iyi durumda ve temiz olmasını istedim. Çok cızırtılı olsaydı kulağa hoş gelmeyecekti. Bu yüzden iyi ve temiz bir kopyaya sahip olduğumdan emin olmak istedim. Elbette iyi besteleri ve performansları olan eserleri seçtim. Son olarak daha önce başka CD'lerde yer almamış ve tekrar yayımlanmayan kayıtları seçmek istedim. Çoğu, insanlar tarafından duyulmamış eserler. Yani bu üç kriter. Kaliteli kayıt, iyi şarkı ve önceden yayımlanmamış olması. Böylece dinleyiciler için biraz daha nadir ve ilginç bir albüm oldu.

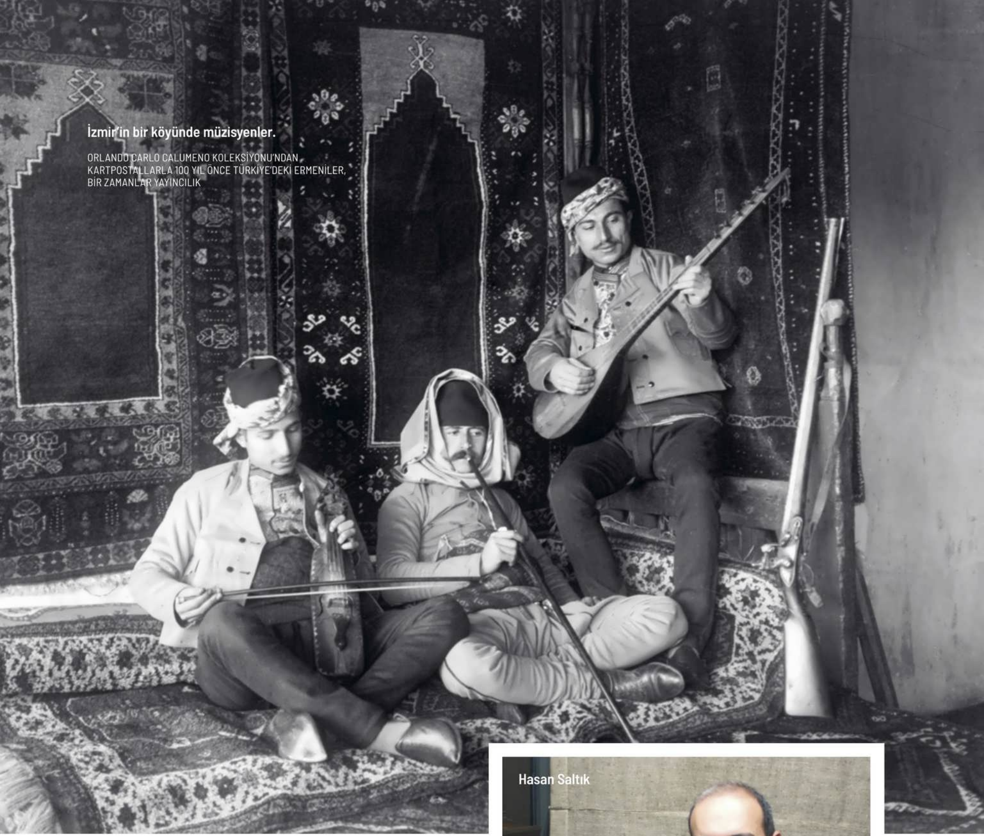
Son sorum. Bu albüm Kalan Müzik'in kuruluşunun 30. yılında çıkıyor. Geçtiğimiz haziranda Kalan'ın kurucusu Hasan Saltık'ı kaybettik. Belki onun için bir şeyler söylemek istersiniz.

Çok insan kaybettik biliyorsunuz bu virüsle, savaşla, hastalıkla veya yaştan dolayı. Dostlarımızı

"ABD'deki ilk nesil Ermeni müzisyenler, hayatta kalma mücadelesi veriyordu. İkinci nesil, geleneği oluşturdu."

Ara Dinkjian'ın babası Onnik Dinkjian, ABD'deki ikinci nesil Ermeni müzisyenlerden.

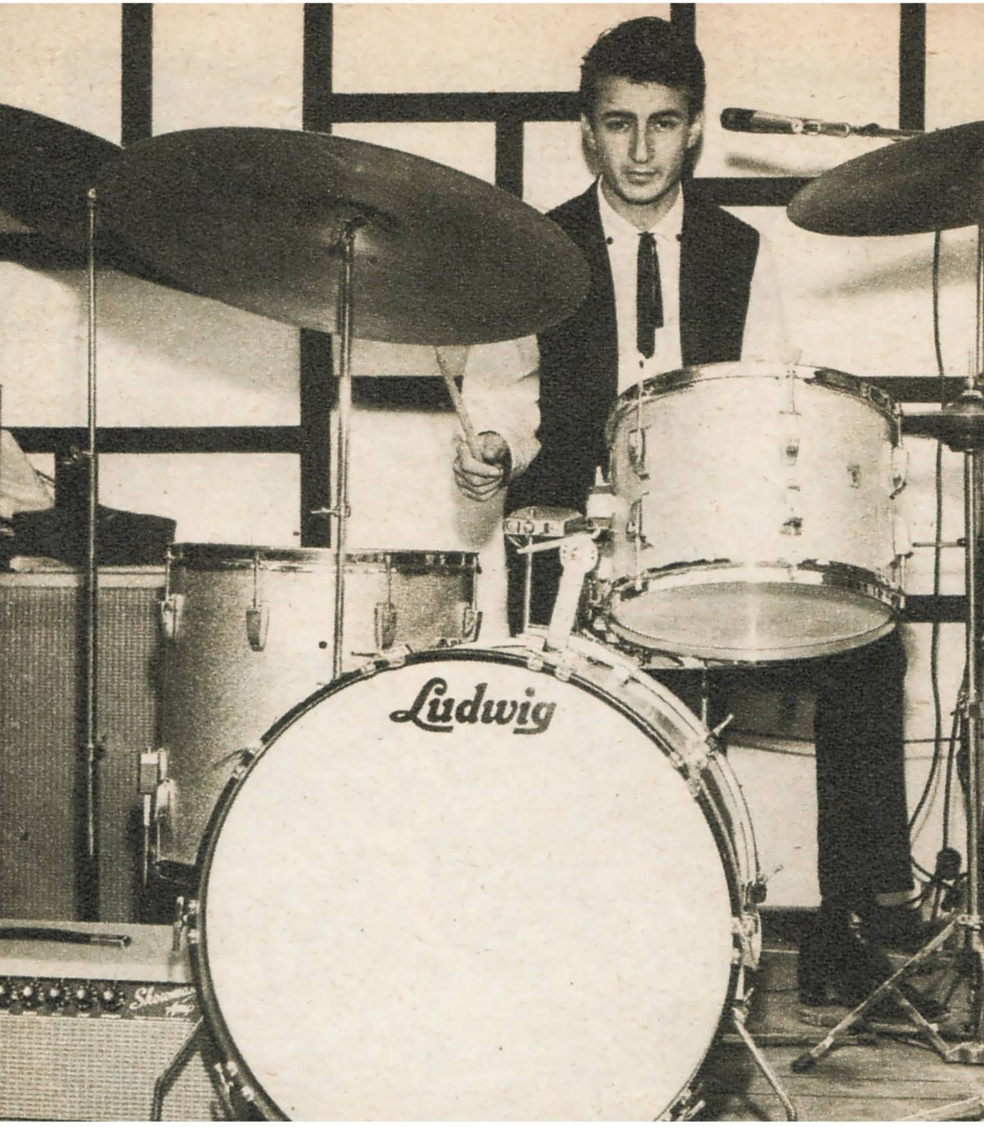
İzmir'in bir köyünde müzisyenler.

ORLANDO CARLO CALUMENO KOLEKSİYONU'NDAN KARTPOSTALLARLA 100 YIL ÖNCE TÜRKİYE'DEKİ ERMENİLER, BİR ZAMANLAR YAYINCILIK

Hasan Saltık

kaybettik. Fakat Hasan Saltık'ın kaybının, henüz anlamamış olsalar bile milyonlarca insanı etkilediğini düşünüyorum. Kişisel olarak benim için korkunç bir şok ve kayıptı. Sadece onunla kişisel ilişkim olduğu, onunla birlikte çalıştığım için değil. Çünkü bilirsiniz daima şöyle düşünürüm; insanların yüzde beşi geri kalan yüzde 95 için iş yapar. Hasan Saltık böyle bir insandı. Müzik aracılığıyla gerçeği aradığına inanıyorum. Bu, bizim için çok değerli bir şey. Bunu çok fazla insan yapmaz. Hayatım daha zengin. Çünkü Hasan Saltık benim hayatımdaydı. Elbette ailesine ve tüm Kalan ailesine taziyelerimi iletiyorum. Ancak daha da önemlisi, umarım onun iyi ve dürüst çalışmalarına devam edebilirler. Çünkü inanıyorum ki onun bizim için yaptığı çalışmalar sayesinde dünya daha iyi bir yer ●

Ludwig

BAK BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ ESKİ GÜNLERDE

MEMLEKETİN ODEON'LU YILLARI

Grünberg Ailesi tarafından kurulan Odeon, Türkiye'de bir dönem müziğe yön veren plak şirketlerinden biriydi. Münir Nurettin Selçuk'tan Müzeyyen Senar'a birçok sanatçının plaklarına imza atan Odeon'un arşivi müzik tarihimizin aynası.

Uğur Biryol
ubiryol@gmail.com

Sadece meraklıları ve koleksiyonerlerin dikkat ettiği bir mevzudur, bir müzik albümünün hangi firma tarafından çıkarıldığı. Çünkü sanatçının kendisi kadar firma da büyük önem arz eder. Başarılı ve kendinden çok söz ettiren bir firmadan albümü -eski zamanlarda plaktı ki yine plağa dönüldü- yayımlanan sanatçı her zaman avantajlı sayılırdı. Geçmişten günümüze kurulan, kapatılan ve hâlâ faaliyete devam eden firmaları işte burada devreye almak gerekiyor. Bu yazının konusu, memleketin en köklü firmalarından Odeon.

Araştırmacı yazar Gökhan Akçura, "Türkiye'nin İlk Plak Fabrikaları" başlıklı yazısındaki girizgâhında ilk firmalardan şöyle bahsediyor: "Biliyorsunuz herhalde; eskiden, çok eskiden taş plaklar vardı. Bakalitten yapılırlardı. Ağırdılar, hantaldılar ama evlerindeki gramofondan ilk şarkıları onlardan dinledi insanlar. 78 devirli plaklardı bunlar. Bir yüzü üç dakikalık bir şarkı alırdı. İki yüzü, çevir dur ancak altı dakika sürerdi…

Ama başka seçenek olmadığı için 1950'li yıllara kadar bu plaklarla idare ettik. Cüssesi büyük, hacmi küçük, lakin dönemine damgasını vurmuş bir plak endüstrisi yarattı taş plaklar. Türkiye pazarında üç büyük firma

Odeon, plak endüstrisine yön veren üç firmadan biriydi.

vardı: Columbia, Sahibinin Sesi ve Odeon."

1924 yılında kurulan ve bir sene sonra ilk taş plak kaydını gerçekleştiren Odeon firması, 1992 yılında da ilk defa compact disc (CD) üreten firma unvanına sahip. Böylesi köklü bir firmanın kuruluş hikâyesi ve bugüne kadar yaptıkları elbette oldukça renkli. Odeon firmasının kurucusu Grünberg Ailesi'dir. Aile ve firma hakkında oldukça kapsamlı bilgilere sahip olmamıza vesile olan yazar Cemal Ünlü'den aktarırsak: "Kökleri Almanya'ya kadar uzanan Grünberg'ler Ukrayna'nın Berdiçef bölgesinden önce Kafkasya'ya, oradan da İstanbul'a göç etmiş bir Musevi ailesidir. Haim Grünberg ailenin büyüğüdür. İki kızı ve iki oğlu vardır. Küçük oğul Jak Grünberg gençliğinde İstanbul'da fonograf ve gramofon ticareti yapmakta olan Blumenthal Biraderler firmasında çalışmaya başlamıştır. Jak Grünberg, Blumenthal Biraderler'in Odeon Türkiye temsilcisi olduğu yıllarda ve Orfeon Record'u kurduklarında hep yanlarındadır. Gramofon ve plak ticaretini öğrenir. 1916 yılı geldiğinde ise Grünberg, kendi işini kurmak arzusundadır. Yıllarını vermiş olduğu Blumenthal'lerin yanından ayrılır. Kurmuş olduğu 'Grünberg ve Halefleri' firması elektrik alanında çalışmaya başlar. O günlerde İstanbul'da kurulmakta olan elektrik altyapısı hizmetleri vermekte, elektrik teli, ampul vs. satmaktadır. Jak Grünberg'in iki oğlu vardır. Hugo ve Leon. İki oğul başka işlerde çalışırlar. Büyüyen iş kapasitesi sonucu da görevli oldukları firmalardan ayrılıp babalarının yanında çalışmaya başlarlar."

Odeon'un başlangıcı

Yine Cemal Ünlü'nün kaynağından edindiğimiz bilgilere göre, "O yıllarda Pera'da bazı dükkânlar işletmekte olan Nobert Shorr – Gesaryan ortaklığı, Kahire'de bulunan Sahibinin Sesi bölge başmüdürü ile anlaşırlar. Firmanın Türkiye mümessilliğini almışlardır. İki ortak, Shorr ve Gesaryan bu işi yürüteceğine inandıkları Jak Grünberg'e teklifte bulunurlar. Jak Grünberg'in oğlu Leon Grünberg, Shorr ve Gesaryan'ın babasına yapmış olduğu teklifi 2000 sonbaharında şöyle anlatmıştır: "Aram Gesaryan çok zeki birisiydi. Vahram onun ağabeysiydi. Ne zaman ki Aram öldü, yerine Vahram geçti. Esas işi yapan Aram idi. Shorr ve Gesaryan başka işler yapıyorlardı. Büsbütün acemiler, plak nedir nasıl yapılır bilmiyorlardı. Büyük bir mağazaları vardı. Bazar Du Levant. Tünelden biraz yukarıda. Şık bir dükkân, çanta, bavul,

Bora Ayanoğlu'nun "Elveda / Kuklalar" ve "Dönmem Senden / Ecel Gelmeden" 45'likleri Odeon Müzik etiketiyle yayımlanmıştı.

müzik albümü

BORA AYANOĞLU Sami Ayanoğlu'nun oğlu çok yönlü bir sanatçıdır. Tiyatro oyuncusudur, şarkı sözü yazarıdır, bestecidir, şantördür. Bütün bunların yanısıra piyano, kontrbas ve gitar çalar.

bir Koltukta 3 Karpuz

Müzik dünyasında adı yeni yeni duyulmaya başlayan Bora Ayanoğlu, Sami Ayanoğlu'nun oğludur. 5 yıllık tiyatro oyuncusu, 1 yıllık besteci olan Ayanoğlu şimdi de şarkı söylüyor.

Röportaj: MİNE BAYKARA

BIR seksenin uzerinde hayli uzun bir boy, esmer, kıvırcık, kabarık saçlar. Sık sık gülen sempatik bir çehre. İşte; Bora Ayanoğlu. Bora Ayanoğlu tiyatro severler için tanıdık bir isim, tanıdık bir soyadıdır. Müzik severler için ise genç bir bestecidir.

Şehir Tiyatroları'nın beş yıllık oyuncusudur. Bora Ayanoğlu. Türk tiyatrosunun büyük isimlerinden Sami Ayanoğlu'nun oğludur. Daha düne kadar plaklarda ismi mini mini bir satır halinde geçerdi. «Söz ve müzik Bora Ayanoğlu» diye... Ama bundan böyle adı plaklara büyük yazılacak. Çünkü artık söz ve müziğin yanısıra şarkıcılık da yapıyor.

Bora Ayanoğlu 23 kasım 1946'da İstanbul'da doğmuş. Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra Şehir Tiyatroları'na girmiş ve ilk oyununda babasıyle karşılıklı oynamış. Sonra tiyatro dışında da bir şeyler yapmak istemiş. Bu nedenle müzik dünyasına besteci ve şarkı sözü yazarı olarak atılmış. Dünün tiyatro oyuncusu ve bestekârı Bora Ayanoğlu bu iki sanat kolunu seçişinin sebebini annesine ve babasına bağlıyor.

yüzünden oldu.» diyor. «Müziğe atılışımın sebebi de annem. Belki bilirsiniz, annem babamla evlenmeden önce operet sanatçısıymış.»

Bora Ayanoğlu bu iki sanat kolunda da ciddi bir öğrenim görmediğini söylüyor. «Ben alaylıyım!» diyor. Konservatuvara devam etmemiş. Piyano, kontrbas, ve gitar çalmayı bir-iki özel dersle öğrenmiş. Öğrendikten sonra da beste yapmaya başlamış.

Bora Ayanoğlu'nun besteleri iki yönden incelenebilir. Birinci tip besteleri folk tarzında yaptıklarıdır ki, bunların çoğunun sözlerini ünlü âşık deyişlerinden alıyor. Tek gitar eşliğinde, şiirin anlatmak istediklerini bozmadan besteliyor. İkinci tip besteleri ise sözlerini de kendisinin yazdığı değişik türdeki eserler. Bunlar da daha çok sosyal konuları işliyor. Meselâ birinde bir fabrikada tütün saran kızın acıklı hikâyesini, bir diğerinde köyden şehre gelen insanların uğradıkları hayal kırıklıklarını anlatmış. Bora Ayanoğlu birinci tip bestelerini daha çok sevmiş olacak ki, şarkıcı olarak plak doldurduğu zaman

İKİ CANDAN DOST — Son günlerde Alpay'la Bora Ayanoğlu birbirinden ayrılmaz oldular. Bora, bestelerinin en iyi Alpay tarafından okunduğunu söylüyor. Resimde sanatçı, Alpay'ın

hediyelik satıyordu. Bunlar düşündüler. Shorr babamı tanıyordu, dedi: - Bak böyle bir mümessillik aldık. Sen çalıştın Blumenthal'lerde. Bu mümessilliği sen çalıştır. Babam dedi: -Düşüneceğim. Bir fikir geldi aklına. Dedi ki: -Odeon serbesttir. Trenle Almanya'ya gitti. Hemen Odeon mümessilliğini aldı, döndü. Shorr ve Gesaryan'a dedi: Kusura bakmayın, bir mümessillik aldım. Kendi işimi yapacağım, sizin için çalışmayacağım. Dostluk kaldı, devam etti. Ve Odeon başladı. O zaman yardımcı olarak ya da mütehassıs olarak (stüdyo rejisörü) diyelim, Hafız Aşir'i aldı yanına."

Odeon repertuvarı ve ilk kayıtlar

Çiçeği burnunda firma, Topalyan Han'da çalışmalara başlamış, Hafız Aşir'in danışmanlığında Hafız Ahmet Bey'in plaklarını basmaya başlamış. Ve yine Leon Grünberg'in anlattıklarına göre, önce boruyla kayıtlar yapılmış. Yılda bir iki kez gelen ve iki ay kadar İstanbul'da kalan Alman ses teknisyeni, mum kalıplara kayıtları gerçekleştirmiş. Kalıplar trenle Almanya'daki merkeze yollanmış.

Cemal Ünlü, Jak Grünberg idaresindeki Odeon'un ilk yıllarında, Sahibinin Sesi'ne benzer bir yayın politikası yürüttüğünü belirterek, "Başta Hafız Sami olmak üzere, Hafız Aşir, Hafız Osman, Hafız Yaşar, Haim Efendi gibi eski sanatçıların vakti zamanında sevilip tutulmuş plaklarını yayımladılar. Muhtemelen bu baskılar Almanya'daki Odeon yöneticilerinin bilgisi ve oluruyla, eski kalıplar üzerinden yapılıyordu. Yaklaşık on beş yıl sonra bu kayıtlar yeniden piyasalara verilmiş oluyordu. Elimizde bulunan ilk Odeon kataloğu, Arap ve Latin harfleriyle Fransızca çevrim yazıyla Türkçe olarak basılmıştır. Kitapçığın soldan sağa açılan ilk yüzü Latin harfleriyle basılmıştır ve şu başlığı taşımaktadır: 'Catalogue General Des Disques Double Face Odeon-Berlin'. Arka kapak ise Arap harfleriyle basılmıştır. 1'den 501'e kadar sıra numarasıyla dizilen plakların çoğu ilk kayıtlarından yapılmış seçmelerdir. Belki de alıcılara bir karşılaştırma olanağı sağlamak için, imalat ve kalıp numaraları kataloğa konmamıştır. Diyebiliriz ki, repertuvarının büyük bölümünü eski kayıtlarla oluşturan firmalar içinde Odeon başı çekmektedir. Hafız Aşir, Hafız Sami, Hafız Osman, Hafız Yaşar, Şahap Efendi, İbrahim Efendi, Haim Efendi, Karakaş Efendi, Nasip Hanım, Safinaz Hanım, Şeker Hanım, Arap Mehmet, Ohannes Efendi, Meddah Aşki, Katip Salih Efendi ve Ömer Efendi hep 1904-1911 arası yaptıkları kayıtlardan üretilmiş yeni plaklarla yer alırlar. Artık hayatta olmayan Katip Salih, Şehir Ömer Efendi, Nafi Bey katalogda 'merhum' olarak anılır" bilgilerini ilave ediyor.

Odeon'un dönüm noktaları

Hiç şüphesiz bir firma için en önemli hamle sanatçı transferiydi. Odeon bu konuda, en güçlü rakiplerinden Sahibinin Sesi firmasından Münir Nurettin Selçuk'u transfer ederek hamlesini yapmıştı. 1936'da gerçekleşen transfer sonrası, "Lüks Plaklar" adıyla takdim edilen plakları; Selahattin Pınar, Sadettin Kaynak, Mısırlı İbrahim Efendi, Zeki Duygulu gibi önemli bestecilerin eserlerinden oluşan plaklar takip etti. Odeon'un kadın solistleri arasında yine Sahibinin Sesi'nden transfer edilen; Mahmure Şenses, Süheyla Bedriye, Nedime, Müşerref Hanımlar ve Mahmure Handan Hanım yer alır. Yine çok yıllar sonra Odeon çatısında buluşan Dani Grünberg ve Müzeyyen Senar'ın o tarihi anını yazan Naim Dilmener'in yazısında bahsettiği, "film müzikleri" meselesi de Odeon tarihçesinde önemli bir yere sahip: "Sohbetin en ilginç bölümlerinden biri, o zamanlar (30 ve 40'lı yıllarda) sinemalarımızda sıklıkla gösterilmiş olan Mısır filmlerine yapılan 'müzik dublajı' oldu. Meğer o aralar gösterime girmiş bu filmlerin büyük bir kısmında yalnızca diyaloglar değil, şarkılar da Türkçeye çevrilmiş ya da yeniden bestelenmişti. Sadettin Kaynak ve Yesari Asım Arsoy başta olmak üzere epeyce önemli bestekârımızın katkılarıyla 'Türkçeye kazandırılan' bu şarkıların bir bölümünü de Müzeyyen Senar seslendirmişti ve bu şarkıların bizim buralara 'kazandırılma' biçimleri konusu, Senar ve Grünberg'in fikir birliğine varamadıkları tek konu oldu."

Film müzikleri Odeon tarihçesinde önemli bir yere sahip.

Cemal Ünlü ise bu konuya dair yazısında, "Sadettin Kaynak, Türk film tarihinin önemli bir bölümünde 80 kadar filme müzikler yazdı. Arap filmlerindeki musikinin, 'Türk musikisini olumsuz etkilediği' gerekçesiyle yasaklanması bir dönemi başlatmış oldu. Arap filmlerdeki özgün müzikler atıldı. Yerine yerli bestecilerin Türkçe sözlü şarkıları konuluyordu. Sadettin Kaynak, içeriğinden çok musikisi öne çıkan bu filmlerin her biri için, yaklaşık olarak 10 kadar şarkı bestelemek durumundaydı. Şarkılarının büyük bir bölümünün söz yazarı da Vecdi Bingöl'dü. Sonuç olarak ortaya, 'Leyla ile Mecnun' film müziklerinde olduğu gibi, konu ve anlam bütünlüğüne sahip pek çok benzer şarkı çıkmış oldu" bilgilerini veriyor.

2000'lerde Odeon

2000'lere gelmeden, firma yapımcılık faaliyetlerine 1980–1990 yılları arasında ara vermiş ve daha çok işin sanayicilik kısmına eğilmiş. CD ve kaset üretimi-

AYHAN IŞIK PLAK YAPTI

Odeon şirketi ile iki yıllık mukavele imzalayan Ayhan Işık ilk plağını doldurdu. İbrahim Özoral'ın "Gönül Belası" ve "Doğdum Çile Çekmek İçin" adlı iki bestesini plağa okuyan Işık ilk plağı için ümitli olduğunu belirtti ve şunları söyledi:

"Sinemadan ayrıldıktan sonra uzun bir süre Türk müziği dersi aldım. Bu arada pek çok gazinoda çalıştım. Sinemadaki prensiplerimi sahne ve plak çalışmalarımda da uygulamak amacındayım. Yani az-öz-iyi ve yeni. Sahneden sonra plak çalışmalarımda da başarılı olursam çok mutlu olacağım."

Besteci İbrahim Özoral iki bestesini plağa okuyan Ayhan Işık için ümitli olduğunu ve başarıya ulaşacağını belirtti. Besteleri seçmek için hayli uğraştıklarını ve sonunda Ayhan Işık'ın hayatı ile ilgili olan bu iki şarkıyı seçtiklerini belirten Özoral iki bestesi hakkında şunları söyledi:

-"Ayhan Işık'ın hayatı, film konusu olacak kadar ilginçtir. Yıllarca hayatla mücadele etmiş, yüksek öğreniminin bir kısmında çalışarak okumuş, sinemada ikinci filmde de yıldız olmuş, sonra yıllarca bu ünvanını korumuştur. Sahnede de başarılı olan Işık'ın plakla da dinleyici-seyircileriyle olan ilişkisini kuvvetlendireceğine inanıyorum."

"KRAL" VE ŞARKISI

Ayhan Işık'ın ilk plağında yer alan "Doğdum çile çekmek için" adlı şarkının sözleri şöyle:

"Doğdum çile çekmek için
Suçum nedir bilmiyorum
Bir lokma ekmek için
Kime boyun eğmiyorum
x x x
Dert bağında derilmekten
İtilip hor görülmekten
Karalanıp yerilmekten
Yıllar var ki gülmüyorum

Türk Sinemasının "Kral"ı Ayhan Işık müzikle de başarısını tekrarlamak amacında...

DANİ GRÜNBERG EVLENDİ

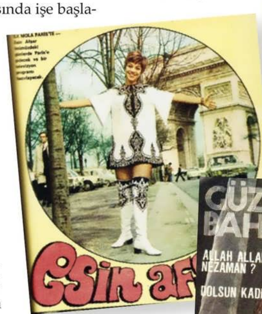
Grünberg şirketi ve Odeon plak sahiplerinden Dani Grünberg, geçtiğimiz hafta Beşiktaş Evlendirme Dairesinde, hayatını Leyla Ustalar ile birleştirdi. Grunberg'in nikah törenine birçok plak prodüktörü, şarkı sözü yazarları ve sanatçılar katıldılar. Grünberg çifti, nikah sonrası balayı gezileri için İtalya'ya gittiler. HEY genç evlilere mutluluklar diler.

Dani Grünberg ve eşi Leyla Ustalar, törenden sonra...

Türk sinemasının Taçsız Kralı Ayhan Işık, Odeon'da plak kaydı yapmış; "Gönül Belası" ve "Doğdum Çile Çekmek İçin" şarkılarını seslendirmişti (üstte). Odeon Plak'ın sahiplerinden Dani Grünberg'in nikâh haberi (sağda).

ne devam eden firmanın sahibi Dani Grünberg, 1990'da Türkiye'ye döndükten sonra çok ciddi bir arşivlerinin olduğunu söyleyerek, arşivin tasnif edilmesi girişiminde bulunmuş. 1990–99 yılları arasında arşivdeki bantlar, plaklar datlara, CD'lere aktarılmış. Uzun yıllar plaklar üzerinden faaliyetini sürdüren firma, sonrasında teknolojinin ilerlemesiyle günümüz şartlarına göre hareket etmiştir. Muazzam bir külliyatın sahibi Odeon'da 1999'da çalışmaya başlamış ve uzun yıllar firmanın basınla ilişkilerinden, sanatçıların duyurularından konserlerine her şeyiyle ilgilenen Zeynep Göktürk Gürel'e Odeon'u anlatmasını istedim. Tabii ki onun için anlatacak çok şey vardı. Gürel, Odeon çatısında işe başladıktan sonra kendisini en heyecanlandıran projenin "Bak Bir Varmış Bir Yokmuş" olduğunu söyleyerek, "Odeon gerçekten kurumsal ama aynı zamanda size aileden olduğunuzu hissettiren bir şirket. Bugünkü kariyerimde emekleri çok büyük, öğrettikleri çok kıymetli. Dani Grünberg, Nino Varon, Yeşil Giresunlu gibi duayen isimlerden bir şeyler öğreniyorsunuz; Nesrin Sipahi, Müzeyyen Senar, Timur Selçuk, Bora Ayanoğlu, Nilüfer gibi Türk müzik dünyasının efsane sanatçılarıyla çalışma şansına sahip oluyorsunuz, daha ne olsun. Derya deniz bir arşiv, gel de keyifle çalışma" sözleriyle mutluluğunu dile getiriyor.

Esin Afşar, Güzin ve Baha, Mesut Aytunca ve Siluetleri, Odeon sanatçıları arasındaydı.

Gürel, Odeon'un nasıl bir firma olduğunu anlatmak için bir anısını paylaşıyor: "Grünberg Ailesi, 2011 yılında Odeon repertuvarını Avrupa Müzik'e sattı ve müzik sektöründen çekildi. Ancak o kadar güzel çalışmalar yapmış, sanatçıları ile o kadar güzel ilişkiler kurmuş ve devam ettirmiş ki Burgazada'da mini bir davetle tekrar bir araya gelindi, eski günler yâd edildi, çok keyifli, tadı damağımızda kalan bir gün yaşandı. Odeon her daim büyük şirket, büyük kurum, büyük marka oldu, bıraktığı arşiv müthiş ve ben böyle bir şirkette çalışmış olmaktan onur duyuyorum."

Odeon'un devri ve bir dönemin kapanışı

Odeon'un üçüncü kuşak sahibi Dani Grünberg; 2011'de piyasadan çekilme kararı aldıktan sonra firmasını bir başka firmaya devretmeye karar verir ve şirketin müdürü Yavuz Salar vasıtasıyla Avrupa Müzik'e şirketi devreder, bunu da şu sözleriyle ifade eder: "Odeon Müzik ailesi olarak ruhumuzda ve yapımızda sadece müzik var olmuştur. Misyonumuz da geçmişimize sahip çıkmak ve gelecek nesle aktarmak olmuştur. Bayrağı devretme ve yenilenme vakti gelmişti."

Grünberg Ailesi, memleketin müzik hafızasını kayıtlarda tutarak, çok uzun yıllar boyunca sanat müziği, halk müziği ve pop müzik alanında çok önemli kayıtların günümüze ulaşmasında büyük emekler verip, Odeon'u ayakta tutmayı başardı. Şimdi onu devralan Avrupa Müzik'in sorumluluğu oldukça büyük. Umarım, Odeon'un arşivi daha titizlikle değerlendirilip yayımlanmaya devam eder ●

Bibliyografya

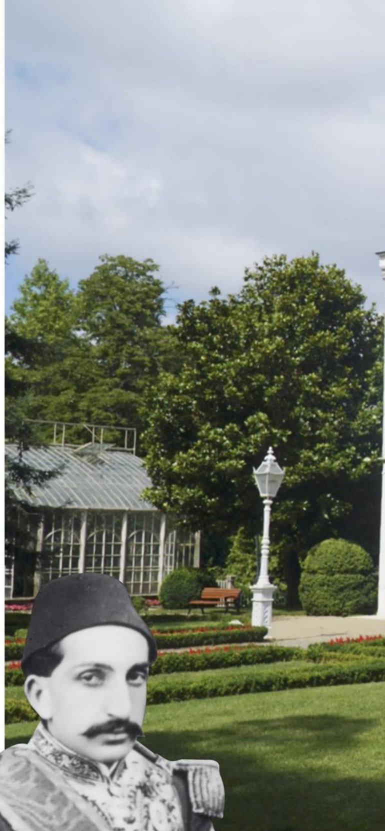
- Gökhan Akçura, Türkiye'nin İlk Plak Fabrikaları, manifold.press
- Cemal Ünlü- Git Zaman Gel Zaman (fonograf-gramofon-taş plak)
- Naim Dilmener, Odeon Yılları, sinemamuzik.com
- Faruk Şüyün, "Tam 87 yıldır Odeon dinliyoruz", Dünya gazetesi
- Murat Yeşilyurt, Türkiye'nin müzik hafızasını takdimimizdir, Hürriyet Kelebek

OSMANLI HANEDANI'NIN HUZURLU BAHÇESİ

MASLAK HANEDAN KASIRLARI

Maslak Kasırları, Sultan II. Abdülhamit'in şehzadelik yıllarını geçirdiği yerdi. Padişah olmasının ardından Maslak Çiftlikât-ı Hümâyunu adını almıştı.

Erol Kuntsal

Maslak Kasırları, Osmanlı Hanedanı için hazırlanan ve inşa edildiği tarihlerde şehir merkezinden uzak olan bir yapı kompleksidir. Boğaziçi'nin Karadeniz'e açıldığı noktaya çok yakın bir konumda ve çevredeki yeşil örtüyle bütünleşen bu yapılar, 19. yüzyıl sonu ahşap Osmanlı konut mimarlığı ve süslemeciliğinin seçkin örneklerini oluşturmaktadırlar. Geçici ve kısa süreli konaklanan hanedan kasırlarından olmayıp, şehirden uzak da olsa küçük bir saray niteliğindedirler. Maslak Kasırları olarak bilinen yapılar, İstanbul'daki ünlü Büyükdere Caddesi'nin Zincirlikuyu-Tarabya yönünde, İstinye ile Tarabya kavşaklarının kesiştiği yerin biraz ilerisinde ve sağda, 170 bin m^2'lik geniş bir orman arazisinin içinde, Sarıyer ilçesinin Darüşşafaka Mahallesi'ndedirler.

Maslak Kasırları adını Maslak semtinden, Maslak semti ve çevresi ise bu adı Osmanlı döneminde Fatih Ormanı'ndaki bentlerden, su

kemerleri ile kente taşınan suyun dağıtım ve denetiminin yapıldığı yer olmasından almıştır. Kelime anlamı olarak maslak; bentlerden kente gelen su yollarının kollara ayrıldığı yerlerdeki depo, baca ve savak olarak bilinen su çukurlarına verilen addır. Maslaklar, kente ulaştırılacak suyu depolamak, açık veya kapalı kanallar ile dağıtımını yapmak, kanallardaki suyun basıncını dengede tutmak ve kapalı kanallarda oluşabilecek sıkıntıları gidermek üzere tasarlanan özel sistemin bir parçasıdırlar. Maslak bölgesinden su yolları ile bugünkü Taksim Meydanı'na kadar getirilen su, burada taksim ediliyordu yani bölünerek çeşitli semtlere dağıtılıyordu ve yapılan bu işlemden dolayı bölgeye Taksim adı verilmişti.

Maslak Kasırları'nın kuzeybatısı Fatih Ormanı, kuzeyi park alanı, güneybatısı Atatürk Oto Sanayi Sitesi, güneyi, güneydoğusu ve doğusu ise Astsubay Ordu Evi ve ormanlık alan ile çevrilidir. Semtin, 19. yüzyılın başlarına kadar tarım arazileri ile kaplı olduğu ve ayrıca hayvancılık yapıldığı dönemin haritalarında görülmektedir.

19. yüzyılda Ayazağa-Maslak güzergâhı, hanedan üyelerinin av ve dinlenme yeri olarak kullanılmaya başlandı. Ayrıca; Emirgan, İstinye, Tarabya, Büyükdere ve Sarıyer'deki sayfiyelere giden yolların kesiştiği bir konumda olduğu için önem kazandı.

Sultan Abdülmecit döneminde Mecidiyeköy civarının da iskâna açılması, Şişli-Maslak yolunun kullanımını yoğunlaştırdı. Sultan Abdülaziz döneminde Zincirlikuyu-Büyükdere Yolu, Hacı Osman Bayırı, İstinye-Tarabya Yolu ve Boğaz sırtlarındaki bağlantı yolları şose haline getirildi. Sultan II. Abdülhamit döneminde ise yollar atlı arabaların rahatlıkla geçebilecekleri bir nitelik kazandı ve çevre canlanmaya başladı.

Bu yazımda, önce Maslak Kasırları'nın yapım sürecini, saltanat kaldırılmadan önce kimler tarafından kullanıldığını ve burada yaşanan önemli olayları anlatacağım. Sonra cumhuriyet dönemindeki kullanımını, son olarak da öne çıkan yapılarını, mimari özelliklerini, bahçeleri ve bugünkü durumu özetlemeye çalışacağım. →

Maslak Kasr-ı Hümâyunu'nun saltanat kapısından görünüşü (altta) / II. Abdülhamit Fotoğraf Koleksiyonu. Kasr-ı Hümâyun'un salonu (üstte).

Yapım süreci ve saltanat kaldırılmadan önceki kullanımları

Maslak Kasırları'nın; sırası ile Sultan II. Mahmut, Sultan Abdülmecit, Sultan Abdülaziz, Sultan V. Murat, şehzadelik ve sultanlık dönemlerinde II. Abdülhamit ve Sultan V. Mehmet Reşat dönemlerinde, saraya bağlı bir yer olduğu biliniyor. Yapım süreçlerini, kullanımlarını ve burada yaşanan önemli olayları bu sırayla anlatacağım.

SULTAN II. MAHMUT DÖNEMİ (1785-1839)

(SALTANATI 1808-1839)

Maslak Kasırları'nın bulunduğu bölgedeki ilk yapılaşmanın, Sultan II. Mahmut döneminde başladığı biliniyor. 1800'lü yılların başında, bölgeye özel bir konum kazandıran yapılaşmanın, tam olarak ne zaman ve kimler tarafından başlatıldığı ise saptanamıyor. Fakat II. Mahmut'un bölgeyi bildiği ve yapılaşmayı başlattığı anlaşılıyor.

SULTAN ABDÜLMECİT DÖNEMİ (1823-1861)

(SALTANATI 1839-1861)

Sultan Abdülmecit'in bölge ve yapılaşma ile ilgilendiği yönünde bir bilgi yok.

SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ (1830 - 1876)

(SALTANATI 1861 - 1876)

Maslak Kasırları'nın daha büyük bir bölümünün Sultan Abdülaziz döneminde yapıldığı biliniyor. 1866 tarihli vaziyet planında Kasr-ı Hümâyun, Mabeyn-i Hümâyun, Ağalar Dairesi, Çadır Köşkü, Limonluk ve dört ek yapının olduğu görülüyor. Ancak arşivlerde inşa süreci ile ilgili herhangi bir kayıt yok. Bu dönemde inşaattan sorumlu mimar ve müteahhitlerin Agop ve Sarkis Balyan olabileceği tahmin ediliyor ama somut veriler yok. Abdülaziz dönemindeki yapılarda Agop Balyan'ın tasarım ve projelendirmede, Sarkis Balyan'ın ise koordinasyonda öne çıktığı biliniyor. Ancak aynı mimarların ve müteahhitlerin o dönemdeki tüm hanedan yapılarını inşa ettiklerini düşünmek yanlış olur. Mimarlık Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kalifiye mimar ve mühendis sıkıntısı başlayınca, sistemin boşluğundan yararlanan eski kalfaların önem kazandığı, hanedan yapılarında Rum ve Ermeni mimarlar, kalfalar ve müteahhitlerin çalıştığı biliniyor.

SULTAN V. MURAT DÖNEMİ (1840 - 1904)

(SALTANATI 30 MAYIS 1876 - 31 AĞUSTOS 1876)

Sultan V. Murat'ın saltanatının sadece üç ay sürmesi, sonraki 28 yıllık ömrünü Çırağan Sarayı'nda ve saraya ait yapılardan Feriye binasında geçirmek zorunda kalıp saray dışına çıkamaması sebebiyle, Maslak Kasırları ile bir ilgisinin olamadığı anlaşılıyor.

SULTAN II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ (1842 -1918)

(SALTANATI 1876 - 1909)

Kasırlar, bugün gördüğümüz duruma, Şehzadelik döneminde kendisine tahsis edilmesi (1868) ve sekiz yıl süre ile devamlı ikametgâhı olması sebebiyle, Şehzade Abdülhamit Efendi döneminde ulaştı. Kendisinin bu bölgede bundan önce 1863'ten itibaren tarım ve besi hayvancılığı yaptığı da biliniyor. Yirmi altı yaşında bir genç olan şehzade, kasırları her türlü ihtiyacını

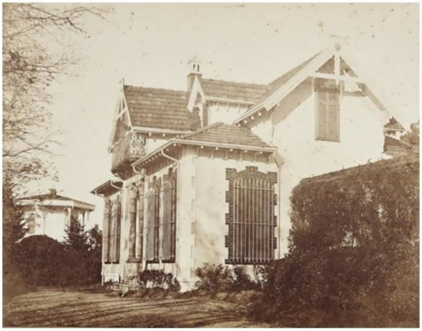
19. yüzyılda Maslak-Ayazağa güzergâhı, hanedan üyelerinin av ve dinlenme yeri olarak kullanılmaya başlanmıştı.

karşılayabilecek duruma getirdi. Yapıları, alışılmış saray hayatından uzak bir yaşam sürdüğü, ticari amaçlarına yönelik işler yaptığı, çiftlik hayatı yaşadığı ve önemli hobilerinden olan marangozluk ile meşgul olduğu bir yer olarak kullandı. Maslak Kasırları'nı ve Tarabya Köşkü'nü kullandığı yıllarda Avrupa'dan çeşitli bitkiler getirtti. Mevcut binalar iyileştirildi ve etrafı daha korunaklı bir hale getirilerek duvarlarla çevrildi. Şehzadeliği döneminde edindiği maddi birikimini bankeri Yorgo Zarifi aracılığı ile borsada değerlendirdi. Kasırların konumunu, "Tarabya üzerinde Maslak Köşkü var. Oraya lodos pek nadir gelir. Hep poyrazdır. Boğaz'ın Karadeniz'e açıldığı noktayı tamamıyla görür. Pek güzeldir" şeklinde ifade etmişti. 1866-1877 yılları arasındaki inşaat döneminde, Tarabya Köşkü'nü ve bahçesini de yeniden düzenledi. Zamanın ünlü mimarı Sarkis Balyan, hazırladığı 1875 tarihli bir listede bu kasırları kendi eseri olarak gösterdi.

Bu dönemdeki inşaat sorumlusunun Vasilaki İoannidis kalfa olabileceği de ileri sürülüyor. Buna dayanak olarak, Vasilaki'nin şehzade Abdülhamit Efendi ile yakın ilişkisi, tahta çıktıktan hemen sonra onu özel kalfası olarak ataması, yaptığı başarılı işler ve güvenilirliği gibi gerekçeler gösteriliyor. Tatavlalı (Kurtuluş) Vasilaki'nin, tersanede uzun süre çalışan marangoz kalfası Marki'nin ailesinden olduğu, Sultan Abdülaziz döneminde genç yaşında tersanede görev yaptığı ve 1867 yılında inşa ettiği büyük havuz ile adından söz ettirerek ödüllendirildiği biliniyor. Şehzade Abdülhamit Efendi döneminde, Vasilaki ve oğlu mimar-mühendis Yanko, hanedan yapılarının inşasında ve onarımında önemli roller üstlendiler.

Sultan II. Abdülhamit, Vasilaki'nin mali açıdan zenginliğini, iyi bir ekibi olduğunu, yaptığı işlerdeki başarılarını, hızlı, düşük maliyetli ve nitelikli işler yaptığını vurguladı ve Darülaceze binasının inşası için de Vasilaki ve oğlu Yanko'yu gösterdi. Sultan, Vasilaki Ailesi'ni liyakat madalyaları ile ödüllendirdi. Bu ödüllerin, ailenin başarısını takdir etmek dışında, ailenin nüfuzunu ve bağlılığını Yunan Krallığı ile olan ilişkilerde politik açıdan kullanmak için verildiği de düşünülmekte. →

Maslak Kasr-ı Hümâyunu'nun saltanat kapısı dışından Limonluk Köşkü ile Çadır Köşkü'nün görünüşü ve bugünkü hali (altta).

Arşiv belgeleri ve dönemin vaziyet planları, yapıların cephe tasarımlarının ve iç mekân süslemelerinin 1875-1878 yılları arasında yeniden düzenlendiğini gösteriyor. Kapsamlı yapım ve dekorasyon faaliyetleri dışında, hemen her yıl bakım ve onarım faaliyetleri sürdürüldü. Arşiv kayıtlarında yapı grubunun bakımına ve onarımına büyük özen gösterildiği anlaşılmakta.

Kızı Ayşe Osmanoğlu, "*Babam Sultan Abdülhamit*" adlı kitabında şunları yazmış: "Amcası Sultan Abdülaziz, şehzade Abdülhamit'in Tarabya'ya gitmemesini emrederek onun yerine Maslak Köşkü'nü vermiş. Babam orada da çiftçilik yapmış. Oradaki üstübeç ocağını işletmiş. Koyun ve inek yetiştirmiş. Avrupa'dan muhtelif çiçekler ve gül fidanları getirterek bahçenin bir kısmını çiçek bahçesi haline getirmiş. İstranca Ormanları'nda ava gittiğini, bir gün eşkıyaya rastlayıp onlarla mücadele sırasında kolundan yaralandığını söylerdi. Fakat bilhassa binicilikte çok ustaydı. En azgın atları bile idare edebilmesi sayesinde, padişahlığında başına gelen mühim bir kazadan kurtulmuştur."

Torunu Kayıhan Osmanoğlu ise "*Dedem Abdülhamit Han*" adlı kitabında şunları yazmış: "Sultan Abdülhamit Han, şehzadelik yıllarında babasını kaybetmiş, amcası tarafından himaye edilmiştir. Şehzadeliği zamanında babası tarafından kendisine Maslak Köşkü tahsis edilmiştir. Bu köşkün arazisini çiftlik haline getirmiş ve burada hayvancılık ve ziraatla uğraşmıştır. Bunun dışında ticaretle uğraşmış, borsayla ilgilenmiştir ve ciddi bir servet kazanmıştır. Yeraltı madenleriyle ilgilenmiş ve çeşitli işlerde çıkardığı madenleri kullanmıştır."

Hatıralara önem veren Şehzade Abdülhamit Efendi, sultan olduktan sonra da kasırların onarımlarını yaptırdı ve tahtta kaldığı sürede eşyaların aynen korunmasını sağladı. Son olarak dördüncü hanımı Behice Hanım (1882-1969) ve oğlu Şehzade Ahmet Nureddin Efendi (1900-1945) bu kasırlarda ikamet ettiler. Kasırların bulunduğu bölgeye zamanla ihtiyaçlar doğrultusunda ek binalar yapıldı. Bu yapıların bir kısmı günümüze ulaştı, bazıları ise yıllar içinde çeşitli nedenlerle yıkıldı.

SULTAN V. MEHMET REŞAT DÖNEMİ (1844-1918)
(SALTANATI 1909-1918) Kasırlar, Sultan V. Mehmet Reşat döneminde de zaman zaman kullanıldı.

Cumhuriyet dönemindeki kullanımları

1924'te saltanatın kaldırılması ve hanedan mensuplarının sınır dışı edilmesiyle Maslak Kasırları'nın mülkiyetini TBMM devraldı ve kısa bir süre sonra Maliye Bakanlığı'nın sorumluluğuna bırakıldı. 1937 yılında Millî Savunma Bakanlığı Sağlık Dairesi, tüberkülo-

Saltanatın kaldırılmasının ardından, beş bölümden oluşan Maslak Kasırları'nın mülkiyeti Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne devredildi.

za meyilli askerleri tedavi etmek, daha önce geçirmiş oldukları hastalıkların nüksetmesini önlemek ve tüberküloz mikrobu barındırmayanları güçlendirmek amacıyla 50 yatak kapasiteli bir Askeri Prevantoryum açılmasını kararlaştırdı. Maliye Bakanlığı'nın mülkiyetindeki Maslak Kasırları'nda tesisat, bakım ve onarım işleri yapıldı ve 1937-1964 yılları arasında Askeri Prevantoryum olarak hizmet verdi. 1938-1940 yılları arasında kalorifer tesisatı kuruldu, banyo dairesi yeniden düzenlendi. 1937-1955 yılları arasında görevli başhekimler, yapılan bakım ve onarımları, çevre düzenlemelerini, maliyetlerini, değişiklikleri ve karşılaştıkları zorlukları kayıt altına aldılar.

1960 yılında Maslak Askeri Prevantoryumu, Çamlıca Askeri Hastanesi Sanatoryumu'na taşındı. Ardından jandarma kuvvetlerine verilen kasırlar, 1973 yılında bir tamir daha gördü. 1981 yılında mülkiyetleri TBMM Millî Saraylar Müdürlüğü'ne devredildi, geniş bir restorasyon yapılarak müze işlevi kazandırıldı ve 1984 yılında müze-saray olarak ziyaretçilere açıldı. 1965 yılına kadar tarım alanları ve yeşil alanlarla kaplı Ayazağa-Maslak çevresinde, 1965-1990 yılları arasında sanayi kuruluşları çoğaldı, imar faaliyetleri hızlandı ve çevre nüfusu büyük oranda arttı. 2000'li yıllardan sonra Ayazağa-Maslak çevresi, uluslararası şirketlerin, iş ve finans bürolarının, çok katlı yapıların yoğunlaştığı bir alana dönüştü. Ekim 2012'ye kadar Şişli ilçesine bağlı olan Ayazağa, Maslak ve Huzur Mahalleleri, Sarıyer ilçesine bağlandı.

Öne çıkan yapıları ve bugünkü durumu

Mimari açıdan birbirinden farklı özellikler gösteren yapılar topluluğu olan Maslak Kasırları ve limonluğu, beş bölümden oluşmakta: (1) Kasr-ı Hümâyun, (2) Mabeyn-i Hümâyun, (3) Çadır Köşkü, (4) Ağalar Dairesi, (5) Limonluk.

Kasr-ı Hümâyun: Yapılar topluluğunun en önemli birimidir ve Şehzade Abdülhamit Efendi'nin günlük yaşantısını sürdürdüğü yapı olarak tanınır. Önündeki ve arkasındaki setli bahçe ile birlikte kasırlar topluluğunun tam merkezindedir. Arazideki eğimden faydalanılarak inşa edilen yapı; bodrum, giriş, birinci kat ve musandıra olarak anılan çatı katından oluşuyor. Aslında kagir olan yapı, dışarıdan ahşap gibi görünüyor. Önden bakınca üç kat gibi gözüküyor ama arkadan bakınca dört kat olduğu anlaşılıyor. Girişin iki yanında sütunlar ve sütunların üzerinde bir balkon bulunmakta. Dış kapıya mermer bir merdivenle çıkılıyor. Batılı unsurların yanı sıra geleneksel Türk evi planı uygulanan bu sentez yapının dış cephesindeki sadeliğe karşılık içi zengin süslemelere sahip. Yapının tavanları altın yaldızlı kalem işi ve kırsal manzara resimleri ile süslü.

Kasr-ı Hümâyun ve diğer yapılar 1938 yılına kadar şömine, mangal ve sobalarla ısıtıldı. Kasr-ı Hümâyun'un ısıtması ikisi giriş katta, dördü üst katta olmak üzere altı adet şömine ile sağlandı. Renkli mermer şöminelerin bazılarının üzerlerinde Şehzade Abdülhamit Efendi'nin adının iki harfi (AH) Latin harfleri ile işlenmiş. Giriş katında en dikkat çeken şeylerden biri, Şehzade Abdülhamit Efendi'nin tasarımı olduğu söylenen ayna görünümlü kapı. Kullanıldığı dönemde 180 derece dönebiliyor, ayna gibi görünmesine rağmen kapı işlevi görüyordu. Yatak odası kapılarından birinin önünde duruyordu ve perdeleme görevi yapıyordu. Kapının taç kısmında da (AH) harfleri var. Giriş katındaki oturma odası takımının arka üst kısımlarına Osmanlı'yı simgeleyen hilal motifi işlenmiş. Giriş katının güneyindeki iki oda geçmişte tek oda olup Şehzade Abdülhamit Efendi'nin yatak odasıdır. Dönemin belgelerinde siyah ağırlıklı renkler kullanıldığı belirtiliyor. Bu eşyalardan günümüze ulaşan tek orijinal eser siyah mermerden yapılmış şöminedir.

Şehzade Abdülhamit Efendi özellikle Kasr-ı Hümâyun'u kendi zevkine göre döşemişti. Arşiv kayıtlarına göre yatak odasında →

Maslak Kasr-ı Hümâyunu'ndaki Çadır Köşkü'nün eski ve yeni hali / II. Abdülhamit Fotoğraf Koleksiyonu (üstte ve solda).

Kasr-ı Hümâyun'un birinci katındaki büyük salon, 1876'da Sultan II. Abdülhamit'in tahta davet edildiği yerdi.

ceviz bir karyola, sedefli bir masa, lavabo, iki pencere arasında bir şezlong, yanında sedefli bir sehpa ve bir koltuk duruyordu. Başka bir bilgi ise yatak odasından üst kata çıkan gizli bir merdiven olduğu şeklinde. Günümüzde bu merdiven sistemini kanıtlayacak herhangi bir iz yok. Öncesinde işlevsizleştirilmiş kapı ise günümüzde kullanılmakta. Günümüzde giriş katındaki bir oda yatak odası olarak düzenlenmiş ama geçmişte yemek odası olarak kullanılmıştı. Yapının alaturka tuvaletinin zemin taşı tek parça mermerden yapılmış ve günümüzdeki gibi kanal sistemine sahip. Yapıldığı dönemde Avrupa saraylarının iç mekânlarında tuvalet olmadığı düşünülürse, dönemin sağlık ve hijyen anlayışını göstermesi açısından ilginçtir.

Üst kata çıkış, hiç çivi kullanılmadan birbirine geçme usulü ile yapılan ve tek çıkışla başlayıp iki yöne ayrılan ahşap merdiven ile sağlanmış. Merdiven ve ahşap korkulukların tasarımını, marangozluğa meraklı olan Şehzade Abdülhamit Efendi'nin yaptığı belirtiliyor. Üst kat, kuzey ve güney cephelere yerleştirilmiş iki küçük, iki büyük odadan oluşuyor. Buradaki kabul salonu yapının en önemli yerlerinden biri.

Kasr-ı Hümâyun, Şehzade Abdülhamit Efendi'nin baba bir, anne ayrı ağabeyi V. Murat'ın tahttan indirilmesinin ardından, tahta geçeceğinin kendisine bildirildiği yer olarak da ayrı bir anlam taşıyor. Şehzade Abdülhamit Efendi, Osmanlı yönetimindeki siyasi gelişmeleri yakından takip ediyordu. Sultan Abdülaziz'in ardından tahta geçen Sultan V. Murat'ın sağlık sorunları nedeniyle tahtta uzun süre kalamayacağı anlaşılınca, lehine işleyen süreci değerlendirerek din adamlarının ve devlet yönetiminde söz sahibi paşaların desteğini aldı. Kasr-ı Hümâyun'un birinci katındaki büyük salon, 31 Ağustos 1876 günü Sultan II. Abdülhamit unvanı ile tahta çıkışı ile sonuçlanan görüşmenin yapıldığı ve tahta davet edildiği yerdir. Maslak Kasırları'na gelen Mithat Paşa ve Sadrazam Rüştü Paşa'dan oluşan heyet ile bu salonda görüştü, Meşrutiyet şartını kabul ettiğini söyledi ve sekiz yıl ikamet ettiği Maslak Kasırları'ndan ayrılarak 34 yaşında, 28. Osmanlı Sultanı olarak tahta çıktı. Toplantıda kullanılan koltuklar bu salonda orijinal haliyle sergileniyor.

Araştırmacı, müzeci ve yazar Haluk Şehsuvaroğlu (1912-1963) (Deniz Harp Okulu'nu ve İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra, Deniz Kuvvetleri'nde ve Deniz Müzesi'nde görev aldı. 1952 yılında Topkapı Sarayı Müzesi'ne müdür olarak atandı. Tarih ve

müzecilik konlarında çeşitli eserleri ve makaleleri vardır) bu büyük salonun dekorunu şu cümlelerle anlatmıştır: "Ön ve arka cephelere üçer pencere ile bakan ve sağlı, sollu odalara açılan bu büyük salon, altın yaldızlı ağır takımlarla döşenmişti. Yerde yekpare ve ortası göbekli bir halı seriliydi. Ortaya da büyük, yaldızlı mermer bir masa konulmuştu. Masanın üzerine göz alan bir ihtişamla ağır bir avize iniyordu. Karşılıklı mermer şöminelerin üstü saatler, tunçtan vazolarla süslenmişti." Günümüzde büyük salonda, pencerelerin sayısı, odaların yerleşimi ve karşılıklı yerleştirilen mermer şömineler Şehsuvaroğlu'nun tariflerine birebir uymaktadır.

Üst kattaki tavan süslemelerinin renkleri ve altın yaldızlar dikkat çekicidir. Arşiv fotoğraflarına göre süsleme ve bezemelerin büyük bölümü günümüze ulaşamamıştır. Tavan resimleri ise özgün karakterini büyük oranda korumuştur. Tasvirlerdeki fırça darbeleri, Batı resim tekniği anlayışındadır. Kompozisyonlarda parlak renklerin ve hareketin öne çıktığı bir doğa anlayışı hâkimdir. Romantizm akımına uygun doğa resimleri çokça kullanılmıştır. Kullanılan bir diğer konu da meyve motifleridir. Bir dönem askeri hastane olarak kullanıldığı için eşyaların büyük bölümü, başta Dolmabahçe Sarayı olmak üzere diğer saray ve köşklere gönderilmiştir.

Mabeyn-i Hümâyun: Küçük, tek katlı ve kagir bir yapıdır ve sultanların özel dairesidir. 2015 yılında Mabeyn-i Hümâyun, T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu İrtibat Bürosu (Ombudsmanlık) olarak kullanılmaya başlandı. Yapacağınız gezide bu bölüme girmeniz mümkün değil. Ancak dışarıdan görebilirsiniz.

Çadır Köşkü: İki katlı ve sekizgen yapıdaki bu köşkün alt katında bugün kullanılmayan kahve ocağı vardı. Şehzade Abdülhamit Efendi bu mekânda çok sevdiği sabah kahvesini içerdi. Köşk günümüzde kafeterya hizmeti veriyor. Alt kattaki salon kafeteryanın mutfağı haline getirilmiş. Köşkün ikinci ismi, Kebap Köşkü. Av sonrası toplanılan bu salondaki ocakta av etleri ile kebap yapılırdı.

Ağalar Dairesi: Tek katlı, başta mutfak ve Türk hamamı olmak üzere bütün günlük ihtiyaçların karşılandığı bölümdür. Ağalar Dairesi'nde kasırların bütün ihtiyaçlarını gören ağalar yaşamışlar. Ağaların en önemli görevlerinden biri kapıda nöbet tutmak ve güvenliği sağlamaktı. Yapının doğusunda, sıcak ve soğuk bölümleri olan ve orijinalliğini kaybetmemiş bir hamam bulunuyor.

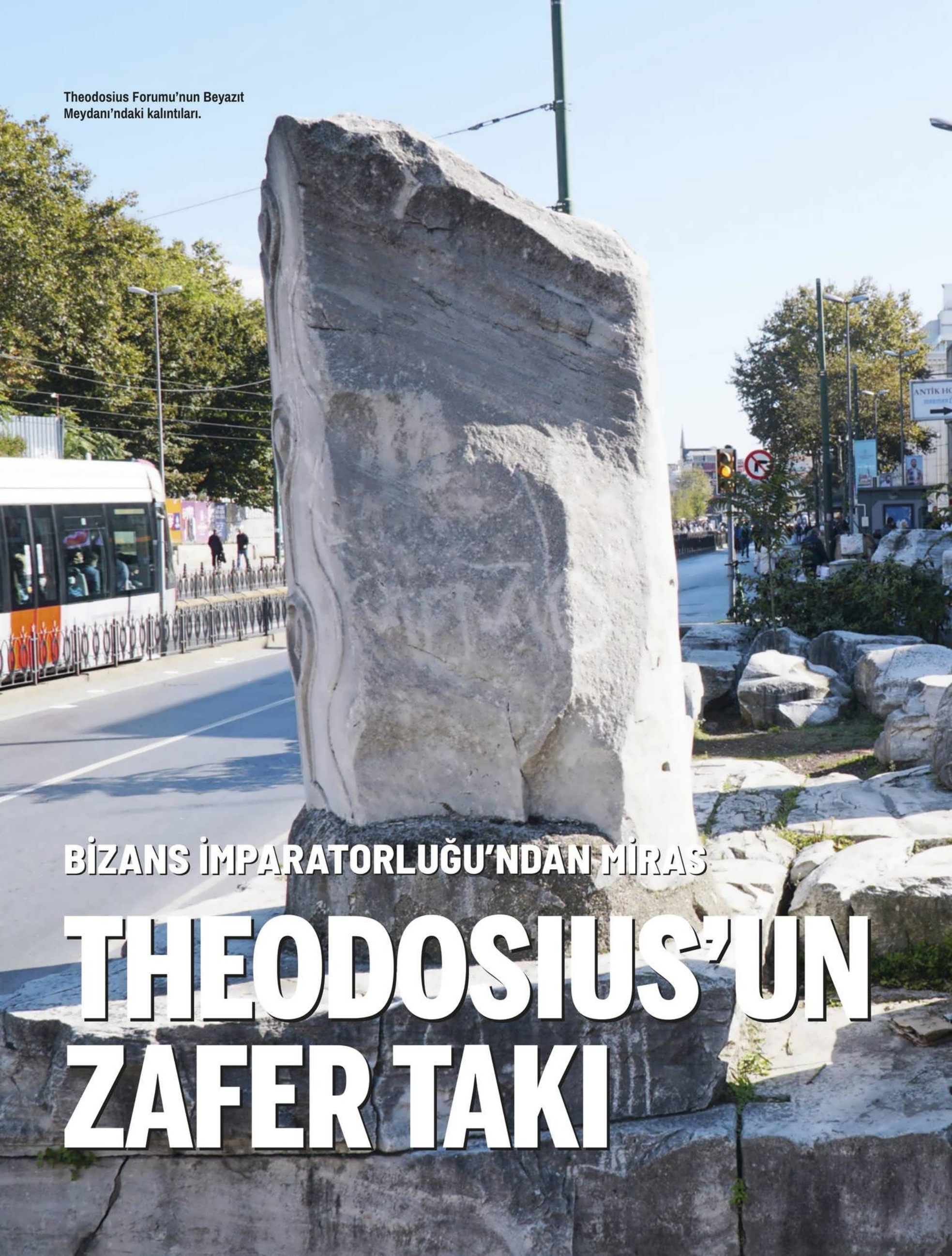
Limonluk: Mabeyn-i Hümâyun'un hemen arkasında, gülleriyle ünlü bir seradır. Müze kapsamında olan serada, nadir bulunan ağaç ve bitkiler yetiştiriliyor. Limon da yetiştiğinden, Limonluk olarak biliniyor. Şehzade Abdülhamit Efendi'nin Fransa'dan getirterek 1876 yılında kendi elleriyle diktiği ve bakımına Avrupa'dan getirilen uzmanların nezaret ettiği kamelya ağaçlarının kışın açan çiçekleri serayı süslüyor.

Ziyaretçi bilgileri

Çadır Köşkü, limonluk ve bahçeler, günümüzde kafeterya ve davet alanları olarak kullanılıyor. Maslak Kasırları, pazartesi günleri ziyaretçilere kapalı. Diğer günlerdeki ziyaret saatleri 09.00-17.00 arası. Maslak Kasırları'na İETT seferleri ile gitmek için Atatürk Sanayi Sitesi Otobüs durağında indikten sonra 150 metre kadar yürümek, metro ile gitmek içinse Atatürk Oto Sanayi Metro İstasyonu'nda inip 100 metre kadar yürümek gerekiyor ●

Bibliyografya

- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.
- Aygül, Güney, İstanbul'da Beykoz Kasrı ve Maslak Kasırları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.
- Osmanoğlu, Ayşe, Babam Sultan Abdülhamit, Selçuk Yayınları, İstanbul, 1986.
- Osmanoğlu, Kayıhan, Dedem Abdülhamit Han, Yediveren Yayınları, 2016.

Theodosius Forumu'nun Beyazıt Meydanı'ndaki kalıntıları.

BİZANS İMPARATORLUĞU'NDAN MİRAS

THEODOSIUS'UN ZAFER TAKI

Bizans döneminde Ayasofya önündeki meydanla başlayan, Yedikule'ye doğru uzanan hat üzerinde, yolun her iki yanında görkemli birçok yapı vardı. Meydanları birbirine bağlayan yol üzerinde birçok anıt, meydanların giriş çıkışlarında zafer takları bulunuyordu. Ancak yoğun yapılaşmaya uğrayan bölgede Bizans devrinden çok fazla eser kalmadı. Beyazıt Meydanı'ndaki Theodosius Zafer Takı kalıntıları, günümüze ulaşan nadir Bizans izlerinden.

Engin MERİÇ - Baki YOKEŞ

İstanbul'un sur içinde kalan bölümünde, Beyazıt'tan Laleli'ye inen Ordu Caddesi'nin güneyinde, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ile Simkeşhane olarak adlandırılan Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalma bina arasındaki alanda Bizans İmparatoru I. Theodosius tarafından yaptırılan ve günümüze kadar çok az bir bölümü korunabilmiş olan Zafer Takı'na ait bazı kalıntılar bulunmaktadır. Bu kalıntılar, 1948-1961 yılları arasında Beyazıt Meydanı ve Ordu Caddesi'nin yeniden düzenlenmesi çalışmaları sırasında ortaya çıkarılmıştır.

Kalıntılar, Doğu Roma İmparatorluğu'nun Konstantinus Forumu'ndan batıya doğru yürüyüşle devam edildiğinde ulaşılan ikinci önemli forumu olan ve hemen hemen Beyazıt Meydanı ve Beyazıt Külliyesi'nin bulunduğu sahaya isabet eden Tauri Forumu olarak anılan Theodosius Forumu'ndandır. 4. yüzyılın son dönemlerine ait olduğu kabul edilen Zafer Takı'na ait sütun ve kaide bölümünün parçaları üzerindeki kabartma süsler bizler için dikkat çekici bir özelliktedir. Bunlar günümüz denizlerinde halen yaşamını sürdüren ve Cellaria salicornioides Lamouroux olarak isimlendirilmiş olan bir briyozoon'un dış görünümüne çok büyük benzerlik göstermektedir.

Zafer Takı ile ilgili ve kısmen ayrıntılı bilgiler Doğan Kuban tarafından hazırlanan ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından ilk kez 1996 yılında basılan, Zeynep Rona tarafından çevirisi yapılan *İstanbul-Bir Kent Tarihi (Bizantion-Konstantinopolis-İstanbul)* adlı çalışmadan elde edilmiştir. Bunun dışında bölge ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler ve Zafer Takı'nın temsili resmi Müller-Wiener tarafından hazırlanmış olan ve Yapı Kredi Bankası Kültür Yayınları kapsamında 2001 tarihinde yayımlanan ayrıntılı bir çalışma sonucu ortaya konan kitaptan sağlanmıştır.

Kitapta Beyazıt'taki yapıtın Roma'daki Traianus Forumu'nun daha küçük boyutlu benzeri olduğu belirtilmek-

tedir. MS 386 yılında adı geçen ve İstanbul'da bölgeye dikildiğine değinilen anıtın daha küçük boyutta olduğundan bahsedilmekte, 1. Theodosius'un savaş ve zaferlerini belirten kabartmalar ile süslü anıtın üzerinde imparatoru at üzerinde gösteren bir gümüş heykelinin bulunduğuna ait bilgi verilmektedir.

İstanbul çevresinde gerçekleştirilen büyük mühendislik projelerinden Yeni Galata Köprüsü ve Marmaray; İstanbul Boğazı kuzey kesiminde Melen Projesi için yapılan sondajlar ve İzmit Körfezini kat eden Osman Gazi Köprüsü ile ilgili sondajlarda adı geçen cins ve türe ait çok sayıda bireyler gözlenmiştir

Haliç'te yapılan SB-13 sondajının 1, A-7 sondajının 1 ve güney Boğaziçi'nde yapılan TB-114 sondajının 4 farklı seviyesinden alınmış olan örneklerde tamamen denizlerde yaşayan Cellaria salicornioides Lamouroux bireyleri gözlenmiştir. İstanbul Boğazı kuzeyinde Melen Projesi için Selviburnu-Tarabya arasında yapılmış olan 5 sondajda da adı geçen cins ve türe ait çok sayıda bireyler bulunmuştur.

Bu değerlendirmelerden sonra anıttan günümüze ulaşan parçalar ve temsili resmi üzerindeki süslerin Cellaria salicornioides Lamouroux'e benzemesi konusunda ne düşünebiliriz? Yaklaşık 1600 yıl önceki imkânlar ile sur içi İstanbul'da gerçekleştirilen muhtelif inşaatlar için bu konuda çalışan kişi/kişilerin denizden çekilen kumlar arasındaki Cellaria'ları ve üzerlerindeki süslü yapıyı görme imkânı var mıydı? Böyle bir durumun düşünülmesi mümkün değildir. Anıt, günün koşullarına göre mimar özelliği taşıyan veya mimar diyebileceğimiz bir veya birkaç kişi tarafından planlanmış olabilir. Fakat üzerindeki süsler bir veya daha fazla taş ustası tarafından şekillendirilmiştir. Bazı kişiler tarafından gözyaşı ve bazılarından da ağaç budağı şeklinde tanımlanan Cellaria kolonisini oluşturan zoosium'lara adeta tıpa tıp benzeyen şekillerin taşçı ustası/ustaları tarafından işlenmesi konusunu açıklamak/açıklayabilmek günümüz düşüncesi ile imkân dahilinde değildir. →

Sütunlardaki süslemeler, denizlerde hâlâ yaşamını sürdüren canlı türüyle benzerlik gösteriyor.

Beyazıt Meydanı'ndaki Theodosius Forumu kalıntılarının 80 yıl önceki fotoğrafı (üstte) / Salt Arşivi. Kalıntıların günümüzdeki hali (altta).

Antik dönem mimarisinin en önemli ilham kaynaklarından birinin doğa formları olduğu biliniyor.

Doğan Kuban tarafından hazırlanan kitapta I. Theodosius Anıtı'nın Roma'daki Traianus Forumu'nun daha küçük boyutlu benzeri olduğuna değinilmektedir. Traianus Forumu ile Beyazıt'taki kalıntılar karşılaştırıldığında boyut farkı dışında herhangi bir benzerlik söz konusu değildir. Traianus Forumu'nun gerek kaide bölümü, gerekse sütun bölümündeki süsler Beyazıt'ta gözlenen anıta ait parçaların üzerindeki süslerden çok farklı olup, Roma'daki Traianus Forumu ile hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır.

Zafer Takı'na ait sütun parçaları üzerinde yer alan benzemeler ile Cellaria salicornioides Lamouroux olarak anılan bir deniz canlısı olan bryozoon arasındaki günümüz koşullarında da esrarını korumaktadır ve uzun zaman da korumaya devam edecektir. Acaba bu şekil, ustalardan birine gelen bir ilham sonucunda mı yaratılmıştır?

Söz konusu doğa formunun bir yapı elemanı üzerinde bulunan benzeme ile gösterdiği büyük benzerliğin yorumu, antik dönemde inşa edilmiş olan bir yapının inşa edildiği dönemde bryozoon'un varlığının ve formunun bilinmesi

Zafer Takı'nın gösterişli sütun ve kaidelerinden birinin kalıntısı.

ihtimali arasındaki ilişki yoruma açık bırakılsa da özellikle antik dönemden mimarinin en önemli ilham kaynaklarından birinin doğa formları olduğu bilinmektedir.

Antik çağlardan beri insan, doğal dünyanın güzelliği karşısında büyülenmiş, kristaller ve basit hayvanlar, bitkiler, çiçekler gibi canlı oluşumların veya bunların parçalarının düzenli uyumları üzerinde çalışmıştır. Doğanın mükemmelliğin maksimum ifadesi en yüksek ilahi yaratılışı olarak kabul edilmiştir.

Roma Cumhuriyet Devri'nin sonlarına doğru MÖ 90-320 yıllarında yaşadığı tahmin edilen, mimarlık ve mühendislik konusunda klasik çağdan günümüze gelebilen tek eserin sahibi Vitruvius mimarlığı; düzen, düzenleme, armoni, bakışım, uygunluk ve ekonomi olmak üzere altı temel ilke üzerinden tanımlar ve temel ilkelerden biri olan uygunluk ilkesinde doğa ile mimari arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklar: "...uygunluk, bir yapıt, yetkinlikle, geçerli ilkelere göre yapıldığında beliren biçim mükemmelliğidir. Geleneklerden, kullanımdan ve doğadan kaynaklanır…"

Mimarinin doğada yer alan formlardan aldığı ilhama ilişkin Vitrivus'tan, Gottfried Semper'e ve günümüze uzanan araştırma ve yorumlarda mimarinin kökeninin doğanın taklidine dayandığı, doğada yer alan örneklerin düzenli yapılanmalarının mimaride kullanılan benzemeler için biçimsel bir ilham sağladığı ve bu referanslanmanın estetik bir dengenin arayışına karşılık verdiği söylenebilir.

Sonuç olarak, Türkiye Bryozoonları üzerine ömrünü vermiş ve bu dünyadan göçmüş olan değerli bilim adamı Prof. Dr. İsmail Ünsal'ı rahmetle anarız, eğer bunları görmüş olsaydı acaba ne düşünürdü? Katkıları için Prof. Dr. Z. Gül Ünal'a (Yıldız Teknik Üniversitesi) içtenlikle teşekkür ederiz ●

Bibliyografya

- Derman, A. S., 1990, Genç çökellerin (Holosen) sedimentolojik özellikleri ve ortamsal yorumu. İstanbul Boğazı güneyi ve Haliç'in Geç Kuvaterner (Holosen) dip tortulları (ed. E. Meriç), 5-12, İTÜ Vakfı. İstanbul.
- Kuban, D., 1996. İstanbul, bir kent tarihi (Bizantion-Konstantinopolis-İstanbul) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, çeviren Zeynep Rona, 590 s., İstanbul.
- Meriç, E., Kerey, İ. E., Avşar, N., Tunoğlu, C., Taner, G., Kapan-Yeşilyurt, S., Ünsal, İ., Rosso, A., 2000, Geç Kuvaterner (Holosen)'de İstanbul Boğazı yolu ile Marmara Denizi-Karadeniz bağlantısı hakkında yeni bulgular. Türkiye Jeoloji Bülteni, 43 (1), 73-118, Ankara.
- Michela Rossi, 2006, Natural Architecture and Constructed Forms: Structure and surfaces from idea to drawing, Nexus Network Journal 8,
- Müller-Wiener, W., 2001, İstanbul'un tarihsel topoğrafyası. Yapı Kredi Yayınları, 1419 s, İstanbul.
- Ünsal, İ., 1990, Bryozoa. İstanbul Boğazı güneyi ve Haliç'in Geç Kuvaterner (Holosen) dip tortulları (ed. E. Meriç), 71-79, İTÜ Vakfı. İstanbul.
- Ünsal, İ., Rosso, A., 1995. İzmit Körfezi (Hersek Burnu-Kaba Burun) Kuvaterner istifinin bryozoon faunası. İzmit Körfezi Kuvaterner İstifi (ed. E. Meriç), 207-2017, İstanbul.
- Vitruvius, 1990, Mimarlık Üzerine 10 Kitap, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul.

ARKEOLOJİK KAZI ARŞİVİ DİJİTALE TAŞINDI

ARKEOLOJİYE TAZE KAN

Dünya kültürel mirası adına önemli bir haber, merkezi Gaziantep'te olan Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü'nden geldi. Bu yıl kurulan enstitü çalışmaları kapsamında, Türkiye'deki tüm arkeolojik kazılara ilişkin arşiv dijital ortama aktarıldı. Arkeoloji adına umut veren gelişmeler bununla sınırlı değil.

YAZI: TEVFİK TAŞ FOTOĞRAFLAR: TOLGA İLDUN

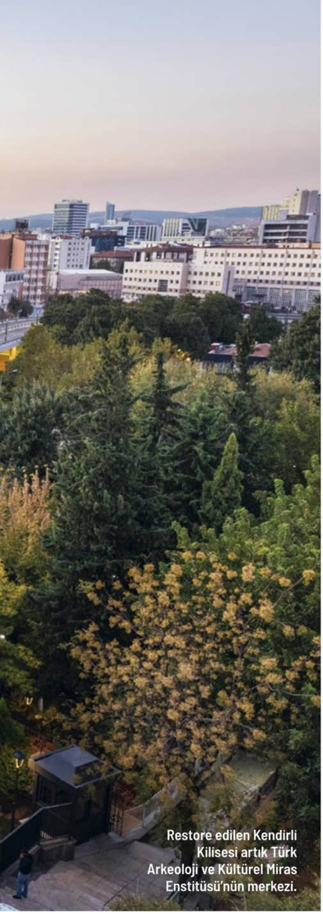

Dünyanın en önemli çağdaş sanat kurumlarından Tate Modern Müzesi Yönetim Kurulu Başkanı Donald Hyslop ve Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü'nden Mikail Patrick Duggan'ın da katılımıyla "Geçmişe Sahip Çıkmak" eğitimleri, enstitüde kamu personeli ve STK'lara dönük olarak başladı. Lise öğrencileri ile devam edilen eğitimlerin toplumun tüm kesimlerine yayılması planlanıyor. Enstitü personeli için yurt içinde ve yurt dışında staj olanaklarının da dahil olduğu kapsamlı eğitimler hazırlanıyor.

Arkeoloji dünyasının bilimsel alanda gereksinme duyduğu Arkeometri Laboratuvarı ve Alan Arkeolojisi Laboratuvarı ile günümüz teknolojisinin olanaklarından geniş ölçekte yararlanması planlanan enstitü, faaliyetlerine, arkeoloji ve kültürel miras konularında tüm toplum kesimlerine bilinç kazandırmak için hazırladığı eğitimlerle başladı.

Ülkemize özgü arkeoloji ve kültürel miras anlayışını oluşturmayı amaçlayan Enstitü için 2014 yılında harekete geçildiğini belirten Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin, "Yedi yıl süren bilimsel çalışmalar ve AB ile yürüttüğümüz görüşmeler sonunda ülkemizde arkeoloji bilimini yükseltmek için değerli bir adım atıldı. Enstitü projemiz sadece Gaziantep için değil, Türkiye için büyük bir değer olacak" dedi. Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy ise "Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü ile başta Türkiye olmak üzere kültürel, tarihi bağlarımız ve ilişkilerimiz olan dünyanın diğer bölgelerinde, Türk ve İslam arkeolojisi ve ilgili bilim alanlarında insanlığın ortak birikim ve değerlerini esas alarak tarih öncesinden günümüze arkeoloji ve kültürel miras konusunda yüksek kalitede bilimsel araştırmalar yapılması

Restore edilen Kendirli Kilisesi artık Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü'nün merkezi.

Enstitüde "Geçmişe Sahip Çıkmak" eğitimleri veriliyor.

BU AY TAKİP EDİN

Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü herkesin katılımına açık web ortamından seminer serisi düzenliyor. Bu ay enstitünün YouTube hesabından izlenebilecek webinar programı şöyle:

Türk-İslam Sanatı ve Avrupa Sanatının Karşılaşması
Moderatör: Kutalmış Görkay
7 Aralık 2021 Salı 20.00-21.00

Anadolu Masalları ve Mitolojileri
Moderatör: Kutalmış Görkay
14 Aralık 2021 Salı 20.00-21.00

Sanat Tarihi ve Arkeoloji Açısından Tıp
Moderatör: Nevzat Çevik
21 Aralık 2021 Salı 20.00-21.00

Antik Dönemlerde Moda ve Tasarım ve Kültür Ekonomisine Yansıyışı
Moderatör: Rana Özbal
28 Aralık 2021 Salı 20.00-21.00

Dünden Bugüne Tiyatro Yapıları ve Kültürü
Moderatör: Nevzat Çevik
4 Ocak 2021 Salı 20.00-21.00

Osmanlı Arkeolojisi
Moderatör: Nevzat Çevik / 11 Ocak

Arkeoloji ve Sanat Tarihinde Motifler ve Anlamları
Moderatör: Rana Özbal / 18 Ocak

Atatürk, Gaziantep'e geldiğinde halka Kendirli'nin balkonundan hitap etmişti (üstte).

DİJİTAL ARKEOLOJİ KÜTÜPHANESİ VE ARŞİVİ

Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü, arkeolojide önemli bir ilk gerçekleştirilerek Türkiye'nin yazılı kaynak birikiminin büyük kısmını hizmete açıyor. Salt Türkiye'de değil, dünyada tarih, arkeoloji, antropoloji gibi alanlarda araştırma yapanlar başta olmak üzere pek çok çevreyi ilgilendiren bir gelişmeyi Kültür ve Turizm Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Kültürel İrtibat Noktası Koordinatörü Hâle Ural açıkladı: "Ülkemizde yapılan bütün kazılara ilişkin arşivi dijital ortama aktardık."

Başka neler yapılıyor?

- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivleri'nden 1 milyon 400 bin belge tarandı ve 1 milyonu arşivlendi.
- Devlet ve Osmanlı Arşivleri'nden 50 bin belge, 2 bin 100 fotoğraf derlendi.
- Türk Tarih Kurumu ve Ankara Üniversitesi arşivlerinin tarama çalışmaları devam ediyor. Tüm bu toplanan belge, fotoğraf, harita vb. veri, Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü'nün internet sitesi üzerinden kademeli olarak erişime açılacak.
- Arkeoloji İhtisas Kütüphanesi ile Türkoloji Kütüphanesi kuruldu. Türkoloji Kütüphanesi için 50 binin üzerinde dijital kaynak derlendi. Bu kaynaklar da yine enstitü internet sitesi üzerinden kademeli olarak sunulacak.

hedefleniyor. Bilim ve kültür dünyası kadar, pek çok alanda uluslararası ilişkilerimize de katkı sağlayacak Enstitü millî bir değerimiz, uluslararası gücümüz olacak" açıklamasını yaptı.

Yola, İbn Rüşd'ün "İlim ana yurdumuzdur" sözünü şiar edinerek çıktıklarını belirten enstitü projesinin koordinasyonundan sorumlu Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bakan Müşaviri Hakan Tanrıöver, "Geçmişe Sahip Çıkmak: Arkeoloji ve Kültürel Miras" eğitim günlerine katılan lise öğrencilerine şöyle sesleniyordu: "Enstitü çalışmalarımızın ve arkeoloji biliminin temeli olan 'kültür' kavramını tanımanızı ve benimsemenizi çok önemsiyoruz. İleride hangi mesleği seçerseniz seçin, arkeolojimize, tarihimize sahip çıkmanıza sağladığımız her katkı, buradaki eğitimlerimizin en verimli sonucu olacaktır" dedi.

Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve Avrupa Birliği ortaklığında kuruluyor. Bu ağırlıktaki bir ortaklık, Avrupa Birliği ile kültür ilişkilerimizi güçlendirmek, geliştirmek için kıymetli bir zemin anlamına geliyor. Dünyanın dört bir yanından bilim insanları, sanatçılar ve kültür çalışmalarına imza atan isimler enstitü çatısı altında buluşacaklar.

Halihazırda 430 kültür, sanat ve bilim insanı bu oluşum için gayret veriyor. Kurumu ziyaret eden AB Türkiye Delegasyonu Başkanı Büyükelçi Nikolaus Meyer-Landrut, bu kültür yatırımının kendi görevi döneminde hayata geçmesinden duyduğu heyecanı belirterek, "AB ve Türkiye arasında 'yeni' kültür ve bilim köprülerinin temellerinin atıldığını" söyledi ve işbirliğinin önemine dikkat çekti. Meyer-Landrut'a kurumda eşlik eden, Likya kazılarıyla tanıdığımız, arkeolojinin duayenlerinden Prof. Dr. Nevzat Çevik de enstitünün kuruluşunun 100 yılı aşkın süredir hayal edildiğini söyledi ve kurumun Türkiye'de arkeolojiyi daha da geliştirme misyonunun altını çizdi ●

ARKEOMETRİ LABORATUVARI

Arkeoloji, kazılarda elde edilen bulguların mümkün olduğunca doğru yorumlanması için çeşitli fen ve doğa bilim dallarından, matematiksel ölçüm ve analizlerden yararlanıyor, buna da "arkeometri" adı veriliyor. Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü bu anlamda Arkeometri Laboratuvarı'yla önemli bir rol üstleniyor. Arkeolojik bulguların yanı sıra müzelere, özel koleksiyonlara ait sanat eserlerinin analiz ve korunması için bu laboratuvarda kimya, fizik, biyoloji, malzeme bilimi, jeoloji ve antropoloji gibi bilim dallarına başvurulacak. Kültür ve Turizm Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Kültürel İrtibat Noktası Koordinatörü Hâle Ural, "Dünyadaki gelişmiş benzer enstitüler arasında öncelikle son teknolojiyle uyumlu altyapımızla öne çıkacağımız, arkeoloji bilimine hizmet verecek cihazlardan oluşan Arkeometri Laboratuvarı'nı oluşturduk" diyor.

SAVATRA ANTİK KENTİ'NDE BİR DÖNEM GÜN YÜZÜNE ÇIKARILIYOR

KILCA: SAVATRA

KARATAY İÇİN ÖNEMLİ BİR KAZANIM OLACAK

Karatay'a bağlı Yağlıbayat Mahallesi'nde bulunan Savatra Antik Kenti'nde kazılar devam ediyor. Geçmişi en erken prehistorik döneme kadar uzanan bölgedeki çalışmaları ve kazılarda gün yüzüne çıkarılan buluntuları inceleyen Karatay Belediye Başkanı Hasan Kılca, Savatra Antik Kenti'nin arkeoloji dünyasını heyecanlandırdığını söyledi. Hasan Kılca, "Savatra Antik Kenti, Konyamız ve ilçemiz için çok önemli bir kazanım. Çalışmalar tamamlandığında bölgenin ve şehrimizin turizmine önemli katkılar yapacağına inanıyorum" dedi.

Konya'nın Karatay ilçesine bağlı Yağlıbayat Mahallesi'nde bulunan Savatra Antik Kenti'ndeki kazı çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni, Konya Müze Müdürlüğü'nün idaresinde aralıksız bir şekilde devam ediyor.

Antik kentin unsurlarından biri olan ve arkeolojik yüzey araştırmalarıyla tespit edilen antik tiyatronun özellikle İç Anadolu'da keşfedilmiş olması, arkeologlarda büyük heyecan yarattı. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle 2017 yılından itibaren Bozdağ Milli Parkı çevresinde yüzey araştırmaları yürüten Savatra Antik Kenti Bilimsel Danışmanı ve Selçuk Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarımı Bölümü Öğretim Üyesi Doç Dr. İlker Işık da çalışmaları iyice bu alana yoğunlaştırdı.

Karatay Belediyesi'nin önemli desteğiyle yürütülen söz konusu çalışmalarda özellikle antik tiyatro bölümündeki yeni yapı ve bulguların gün ışığına çıkmasının ardından Karatay Belediye Başkanı Hasan Kılca da bölgede yürütülen kazı çalışmalarını yerinde inceledi. Başkan Hasan Kılca, kazı alanını Selçuk Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarımı Bölümü Öğretim Üyesi Doçent Doktor İlker Işık ile birlikte gezerek kazı çalışmaları hakkında bilgi aldı.

Kazılarda ortaya çıkan tarihi eser ve buluntuların olduğu bölümü de ziyaret eden Hasan Kılca, Savatra Antik Kenti'nin tanıtılması ve ülke turizmine kazandırılmasına yönelik projeleri de kazıların Bilimsel Danışmanı Doç. Dr. İlker Işık'la istişare etti.

SAVATRA ANTİK KENTİ KARATAY İÇİN ÖNEMLİ BİR KAZANIM OLACAK

Karatay'ın tarihi ve kültürel mirasına sahip çıktıklarını söyleyen Kılca, Obruk Hanı ve Kızören Obruğu projelerinin yanında en erken prehistorik dönemlere kadar giden bir geçmişe sahip Savatra Antik Kenti'nin de Karatay Belediyesi'nin destekleriyle gün yüzüne çıkarıldığını aktardı.

Başkan Hasan Kılca, "Binlerce yıllık geçmişiyle Konya, ülkemizin hatta dünyanın en önemli şehirlerinden birisi. Yağlıbayat Mahallemiz içerisinde yer alan Savatra Antik Kenti de şehrimizin bu özelliğine zenginlik katan tarihi kalıntılarla dolu. Karatay Belediyesi olarak bizler de bölgede yürütülen kazılara destek veriyoruz. Projenin aynı zamanda turizm pastasından Konyamızın ve Karatayımızın daha fazla istifade etmesi anlamında önemli bir dönemeç olacağına inanıyorum. Yine proje tamamlandığında ve bölge turizme açıldığında Yağlıbayatlı hemşehrilerimizin de aile ekonomilerine önemli oranda kazanım sağlayacaktır. Çalışmaları yürüten Selçuk Üniversitesi'nden hocalarımıza, ekibine ve projeye

Savatra Antik Kenti'nin gün yüzüne çıkarılması kapsamındaki kazı çalışmalarına ilk olarak antik tiyatro ve çevresinden başlandı.

Arkeolojik kazılar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Selçuk Üniversitesi, Konya Büyükşehir Belediyesi ve Karatay Belediyesi katkılarıyla 20 kişilik ekiple yürütülüyor.

destek veren tüm paydaşlarımıza teşekkür ediyorum" ifadelerini kullandı.

SAVATRA, TİYATRO KOMPLEKSİ İLE NADİR BİR ÖRNEK TEŞKİL EDİYOR

Selçuk Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarımı Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. İlker Işık ise tiyatronun Antik Roma Dönemi'nden kalma olduğunu düşündüklerini, antik kentin yeri ile diğer bölümleri üzerine kapsamlı araştırma yaptıklarını dile getirdi. Antik kentin modelleme, çizim ve haritalandırmasını yaparak çalışmayı zenginleştirdiklerini de ifade eden İlker Işık, antik kentin gün yüzüne çıkarılması kapsamında kazı çalışmalarına ilk olarak antik tiyatro ve çevresinden başladıklarını anlatarak, "İlk önce antik tiyatronun sahne binasının gün yüzüne çıkarılması için çalışma başlattık. Sahne binasındaki duvar silsilesini ortaya çıkardıktan sonra orkestra ve daha sonra oturulan bölüme (cavea) ait basamaklar üzerinden çalışmalarımızı devam ettirmeyi planlıyoruz. Burası 'Lykaonia' bölgesi içerisinde bulunan bir yerleşim birimi. Hem askeri garnizon kenti hem de kendi kendini yönetebilen otonom bir kent. Bu nedenle tiyatro aynı zamanda bir meclis binası işlevi taşımaktadır. Biz de buradan çalışmayı başlatmayı uygun gördük. Batı Anadolu'da tiyatro kompleksi sıkça görülebilen bir örnek. Ancak İç Anadolu'da böyle bir yapının ortaya çıkarılacak olması nadir bir örnek teşkil ediyor" dedi.

TARİHİ DERİNLİĞİ BİZE NE KADAR ÖNEMLİ OLDUĞUNU GÖSTERİYOR

İlker Işık, buradaki kazı çalışmalarına, tarihi ve kronolojik yapının tespiti açısından ehemmiyet verdiklerini belirtti. Bölgenin, ağırlıklı olarak Antik Roma yerleşim alanı olduğunu dile getiren Işık, "O dönemde inşa edilmiş olan tiyatronun açığa çıkarılması ve turizme kazandırılması için ilk kazmayı vurmuş olduk. Burada zaten önemli bir höyük yapısı söz konusu. Yani bu bölge prehistorik dönemlere kadar geriye giden bir geçmişe sahip. Daha önce yapılan çalışmalarda arkaik döneme kadar gittiği beyan ediliyordu. Ancak elde ettiğimiz verilerle Tunç Çağı'na kadar geriye giden seramik örnekleriyle karşılaştık. Bu bölgenin antik kent önemine sahip olması hem de bir höyüğe sahip olması çok komplike bir yerleşim birimi olduğunu ve tarihi derinliğinin ne kadar önemli olduğunu bize gösteriyor" ifadelerini kullandı ●

GASTRONOMİ MERKEZİ VE ATÖLYELER AÇILACAK

HALİLİYE'DE YENİ KÜLTÜR MERKEZİ YAPILIYOR

Haliliye Belediyesi, toplam alanı 4 bin metrekare olan ve içerisinde Gastronomi Merkezi, Meslek Edindirme Atölyeleri, Kütüphane ve Konservatuvar Birimi bulunan yeni bir merkez inşa ediyor.

Kültürel ve sosyal alandaki çalışmaları hayata geçiren Haliliye Belediyesi, Karşıyaka Mahallesinde toplam alanı 4 bin metrekare olan kültür merkezi için yola çıktı. Günümüzün en modern koşullarına göre projelendirilerek hayata geçirilen ve inşası tamamlanmak üzere olan merkez, hayatın her alanına tesir edecek. Kültür merkezi, bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatına katkı sunacak. İçerisinde mahalli aşçıların yetişeceği gastronomi merkezi, 8 adet meslek edindirme atölyesi, konservatuvar birimi ve 150 kişi kapasiteli kütüphanenin yer aldığı proje çalışmalarında sona gelindi.

Şanlıurfa'nın gençlik, kültür, gastronomi ve tarih açısından çok önemli bir potansiyele sahip olduğunun bilincinde olarak çalıştıklarını aktaran Haliliye Belediye

"Gençlik, kültür, gastronomi ve tarih açısından çok önemli potansiyele sahibiz."

Geleneksel el sanatları merkezi (üstte). Haliliye Belediye Başkanı Mehmet Canpolat (altta).

Başkanı Mehmet Canpolat, bu potansiyeli en iyi şekilde değerlendirmek adına projeler ürettiklerini kaydetti. İbrahim Tatlıses Kültür Merkezi'nin de bu anlayışla yapılan bir proje olduğu belirten Başkan Canpolat, "Şanlıurfa gastronomi anlamında eşsiz bir şehir. Bu şehrin bu doğrultuda gastronomide daha ileri adımlar atması, yöresel lezzetlerimizin en iyi şekilde sunulması, bu sektöre aşçılar ve ara elemanlar yetiştirilmesi için gastronomi merkezi açıyoruz. Gençlerimizin gastronomi merkezinin yanında meslek edindirme ofislerinde meslek sahibi olabilmeleri için de bu merkezi oluşturuyoruz. İnşaat çalışmalarımız hızlı bir şekilde devam ediyor ve inşallah kısa zamanda çalışmalar tamamlanacak. Gençlik bizim her şeyimiz, gençliğe yatırımı önemsiyoruz. Belediyeler olarak gerek temelini atacağımız fabrikalarla gerekse bu tip kültür evlerimizle genç kardeşlerimizin her zaman yanlarında olma gayretimizi devam ettireceğiz."

Haliliye Belediyesi tarafından yapımı tamamlanma aşamasına gelen İbrahim Tatlıses Kültür Merkezi de kısa süre içerisinde hizmete sunulacak.

Feza Kürkçüoğlu / fkurkcuoglu@gmail.com

Nerede o eski sobalı sıcak evler?

SOBAYA DAİR

Kış aylarındayız, ısınmak en büyük ihtiyaç… Ancak birkaç senedir süregelen ve sıkıntı yaratan yakacak ister doğalgaz, ister kömür olsun fiyatları giderek artmakta. Artık kaloriferler değil, yakıtı el yakıyor…

Isınmak deyince aklımıza soba geldi. Yakacak çeşidine göre kor gibi olan ya hemen ya da saatlerce sönmeyen sobalar. Üzerinde çay ısıtılan, kestane pişirilen sobalar… Eskiden ısınmak için kullanılan araçların başında gelen soba ise doğalgazın yaygınlaşmasıyla daha az kullanılır oldu. Katı, sıvı ve gaz yakıtlı olan sobalar süreç içinde odun, kömür, elektrik, havagazı, gaz, benzin ve nihayet doğalgaz yakarak ısıtırlar mekânları. Tenekeden döküme, çiniden metale kadar çeşitli malzemeler kullanılarak imal edilen sobalar ısıtılacak mekâna göre boy boydu. Anadolu'da kasaba ve şehirlerde fındık, zeytin gibi bitkilerin kabuğu, çekirdeği yakılırken büyük şehirlerde zamanla büyük ölçüde kalorifer sistemine geçildiğinden sobalar mecburiyetten kullananlar haricinde zamanla rağbet görmez oldular.

İtalyanca "stufa" sözcüğünden gelen soba, hayatımızın vazgeçilmez unsurlarından biri, evlerimizin başköşesine yerleştirdiğimiz bir nesne olarak hâlâ varlığını sürdürmekte. Soba hakkında yazılmış bir yazı ile devam edelim. Yazar Hikmet Feridun Es, 22 Ekim 1932'de Akşam gazetesine yazdığı "Sobaya Dair" yazısına "Soba nedir? Soba ne demektir?" diye başlar ve yazıyı şöyle sürdürür: "Bakın size sobayı tarif edeyim. Soba müsrif, sefahata düşkün, eline geçeni har vurup harman savuran hayırsız bir evlâda benzer… Sefih evlât evinize sonbaharda damlar ve altı ay sizi kül ettikten, paranızın çoğunu yiyip duman haline getirdikten sonra bir nisan günü pılıtısını pırtısını toplar, gider… Bir daha sonbaharın nihayetlerine kadar ortalıkta görünmez…

Sonra sinirlidir, dışarıdaki biraz havayı beğenmezse kızar, ateş püskürür. Odanızı dumana boğar. Sizin paralarınızı duman halinde etrafa savuran bu hovarda çocuk bir gün gıdasını, odununu veya kömürünü vermeseniz yüzü kararır, suratını asar, size karşı her gün gösterdiği hararetten eser göremezsiniz. Hareketlerine bir soğukluk gelir. İstediklerini ağzına yerleştirdiniz mi? Keyfine diyecek yoktur."

Soba iyi ısıtır ancak iyi yakıt yakarsa, her gün temizlenirse… Yani zahmetlidir. Soba yakanların derdi daha yaz başında başlar. Odun veya kömür alacaklar, kışın daha pahalı almamak için yazın bütçesine göre tedarikini yapar, kışı geçirirlerdi. Maddi durumu toptan almaya mümkün olamayanlar ise aydan aya

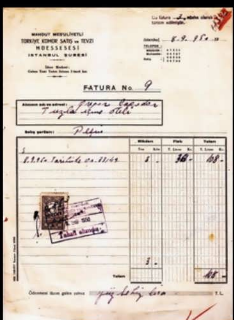

T.K.İ.
Mahdut Mes'uliyetli
Kömür Satış ve Tevzi Müessesesi
İstanbul Şubesi

Beyanname No. II5710

SOYADI	ADI	SEMTİ	Satış Bürosu	Kontenjan Ton
TUNÇ	NİZAMETTİN	BEŞİKTAŞ SPORCU ADİL	B.OĞLU	BİR

1960-61 verilen kömür Tarih	No. su	Tonu	1961-62 verilen kömür Tarih	No. su	Tonu	1962-63 verilen kömür Tarih	No. su	Tonu	1963-64 verilen kömür Tarih	No. su	Tonu
5.8.60	9115	900	26.7.61	09450	900	5.10.62	37387	900	24/12	637719	900

MAHDUT MESULİYETLİ
TÜRKİYE KÖMÜR SATIŞ ve TEVZİ
MÜESSESESİ
İSTANBUL ŞUBESİ

İstanbul, 8.9.950

FATURA No. 9

Tuzla İçmeler Oteli

	Miktarı	Fiatı	Tutarı
8.9.950 tarihinde	3	36	108
Tutarı	3		108

Yıldız Sarayı, Şale Köşkü'nde bulunan büyük soba (en üstte). Türkiye Kömür İşletmeleri Kömür Satış ve Tevzi Müessesesi'nin 1960 ile 1964 yılları arasında geçerli olan kömür kartı (üstte). Türkiye Kömür Satış ve Tevzi Müessesesi'nin 1950'de Tuzla İçmeler Oteli'ne sattığı 3 ton kömür faturası (solda).

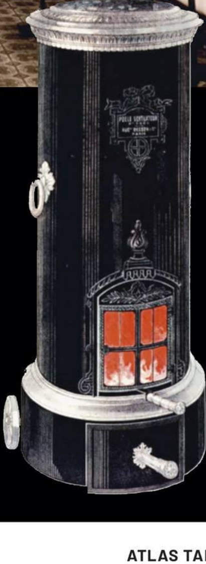

yakıtlarını alırdı. Kömür de çeşit çeşitti: Taş kömürü, linyit kömürü, kok kömürü, antrasit kömürü, odun kömürü, briket kömürü ve o zamanlar gazhanelerde üretilen gazhane kok kömürü…

Sadece evlerde değil sanayide de kullanılan kömür, ne yazık ki kazalarla, göçüklerle birlikte hâlâ çıkarılmakta. Kömür, II. Dünya Savaşı ile başlayan yıllarda zor bulunur ya da bulunmaz olmuş, karneye bağlanmıştır. 1960'lı yıllara kadar herkese belli miktarlarda karne ya da vesika ile verilmeye devam edilmiştir. Kömür, büyük ölçüde yerini çevreyi daha az kirleten yakacaklara bırakmıştır.

II. Abdülhamid'in fotoğraf arşivinden Hasköy Kadınlar Hastanesi Tüberküloz Koğuşu'nda meydan sobası (en üstte). 1949 yılında Kadıköy'den P. Gürdikyan'ın verdiği "Hakikî Linyit" marka sobaları ilanı (üstte).

ÇİFTE KAVRULMUŞ FİYATLARLA

Ehlikeyfin kahvesi

Geçen ay gazetelerde yer alan haberler ile birlikte kahve tiryakilerinin keyfi oldukça kaçtı. Kahve fiyatlarının görülmemiş şekilde artması, üretimin azalacağı haberleri karşısında nasıl kaçmasın ki?

Yıl biterken, kahve üretiminde dünyada sayılı ülkeler arasında yer alan Brezilya ve Kolombiya'daki iklim değişiklikleri sonucunda kahve üretimi azaldı. Brezilya'da kuraklık, Kolombiya'da ise aşırı yağmur ve don ile boğuşan kahve üreticileri, üstüne pandemi nedeniyle taşıma sorunları yaşamaya başladılar. İklim koşulları, yüksek gübre fiyatları, tedarik maliyetlerinin artması ve üretimin düşmesi sonucunda kahve üreticileri, kahve fiyatlarını yükseltmek zorunda kaldı. Ülkemizde ise yaşanan kahve krizinin yanı sıra döviz kurlarındaki artış, kahve fiyatlarının aşırı yükselmesine neden oldu. "Çifte kavrulmuş" fiyatlarla kahve içmekteyiz yani! Kasım ayında kilosu 130 liraya satılan kahve, sene başında kilosu 80 liraya satılmaktaydı. Ay sonuna doğru üç kez daha zamlanan kahvenin yeni yıldan sonra kaça satılacağı ise bilinmemekte...

Arabistan çöllerinden esen bir rüzgârla 16. yüzyılda ülkemize giren kahve çok kısa bir zamanda toplumsal hayatımızın bir parçası olur. İlk kahvehane, Kanuni döneminde İstanbul'da açılır. Ünlü Osmanlı tarihçisi Peçevi, "Halep'ten Hakem adında bir herif ve Şam'dan Şems namında bir zarif gelip Tahtakale'de

Şehir Tiyatrosu sanatçıları Muhsin Ertuğrul, Cahide Sonku ve Sami Ayanoğlu 1940'larda Burgazada'da kahve eşliğinde sohbetteler (altta). 26 Haziran 1941'de Vatan gazetesinde "Bir kilo has kahve 284 kuruşa satılacak" haberi (altta, sağda).

Kahve fiyatı tesbit edildi

Bir kilo halis kahve perakende 284 kuruşa satılacak

Kahve tiryakileri kahveci dükkânları önünde

Fiyat Mürakabe komisyonu dün fevkalâde bir toplantı yaparak son günlerde İstanbula gelen

Büyük toptancı tüccarlar küçük perakendeci esnafa kavrulmuş ve çekilmiş kahvenin

birer büyük dükkân açıp kahve satıcılığına başladılar. Keyfine düşkün bazı sefa dostları, özellikle okuryazar takımından bazı zarif kişiler toplanır oldu” diyerek anlattığı kahvehaneleri diğer kahvehaneler izler. Sonra da meşhur kahve yasakları, fetvaları başlar. Ancak dört büyük kahve yasağına rağmen kahve bu topraklardaki yolculuğunu sürdürür.

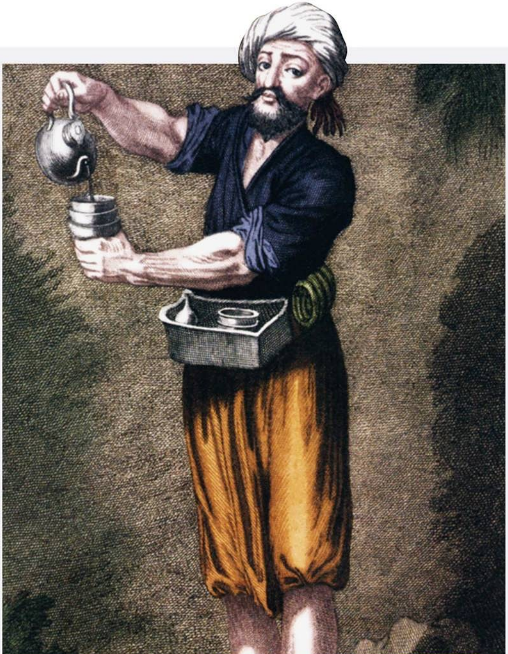
“Sonuncu Kadeh” adlı romanında Refik Halit Karay, kahve krizini şöyle anlatır: “Kahve darlığı çekilen yıllardayız; fakat Abla tiryakisi olduğundan ihtiyatlı davranır, üşenmez, kuyruğa girer, köydeki şilep tayfasından kaçak kahve alır. Dolabında kavanoza bastırılmış toz ve salaşpur torbaya doldurulmuş çekirdek kahve daima bulunur. Komşulardan gizlidir bu istifçilik!

Belli olmasın diye de onlara boyuna dert yanar.

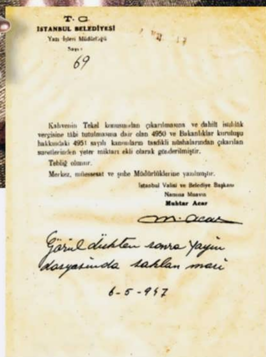
- Nedir bu çektiklerimiz! Kahvesizlikten millet büsbütün sersem oldu; başımı toplayıp da iki lafı bir araya getiremiyorum çocuklar! Birinci Dünya Harbi’nde bile etsiz, ekmeksiz, şekersiz kaldık, yine de kahve buluyorduk.”

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasında bütün dünya gibi Türkiye de sıkıntı yaşar. Kahve yerine nohut kavrulup içilir. Daha sonra 1942 yılında çay ve kahve ithalatı devlet tekeline alınır ve bu ürünlere “inhisar resmi” adı altında vergi konulur. İnhisarlar İdaresi -1946’dan sonra Tekel- tütün, alkollü içecekler, tuzun yanı sıra kibrit-çakmak, çay-kahve, oyun kâğıtları, barut ve patlayıcı maddelerin ithali ve satışını kontrolü altında tutar. Kahve tekeli 11 Eylül 1946’da kaldırılır. Daha sonraki yıllarda da dönem dönem kahve krizleri yaşanır.

Kahve, zaman içinde kendi kültürünü yaratmış, hazırlanışı, sunuşu ve içilmesi ile kendi ritüelini yaratmış, ehlikeyif erbabının yaşamının olmazsa olmazı olmuştur. Umarız kısa sürede kahve krizi de tarihe karışır…

T. C.
İSTANBUL BELEDİYESİ
Yazı İşleri Müdürlüğü
Sayı: 69

Kahvenin Tekel konusundan çıkarılmasına ve dahili istihlâk vergisine tâbi tutulmasına dair olan 4950 ve Bakanlıklar kuruluşu hakkındaki 4951 sayılı kanunların tasdikli nüshalarından çıkarılan suretlerinden yeter miktarı ekli olarak gönderilmiştir.

Tebliğ olunur.

Merkez, müessesat ve şube Müdürlüklerine yazılmıştır.

İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı
Namına Muavin
Muhtar Acar

Görüldükten sonra yayın dosyasında saklanması

6-5-947

Eski bir kutulu değirmen (solda). 1947’de İstanbul Belediyesi’nin kahve tekelinin kaldırıldığına dair yazısı (üstte). Osmanlı döneminin sokak kahvecisi (en üstte).

Mesut Uyar / *mesutuyar@gmail.com*

ASKERİ EĞİTİMDE MUCİZE ARAYIŞI:

Bir askeri "kutsal" kitap yazma projesi

Koleksiyonumdaki Osmanlıca askeri kitapların çoğunluğunu matbu eserler teşkil etmektedir. Az sayıdaki yazma eserlerden biri, oldukça ilginç ve önemlidir: II. Abdülhamit'in yaverleri Ferik Nasır Paşa ve Ferik Rahmi Paşa ile Kaymakam Mustafa Bey'in 1890-1893 yılları arasında yazdığı "*Talim ve Terbiye-i Askeriye*" isimli kitap.

Nasır ve Rahmi paşalar yaverliklerinin yanı sıra Teftiş-i Askeri Komisyonu üyesi ve Mekteb-i Harbiye'de "Piyade Talimi" dersinin öğretmeniydiler. Her ikisi de Almanya'da staj yapmış ve görev başı eğitim görmüşlerdi. Ders verme ve birlik denetlemesi tecrübeleri sonucunda subayların askeri talimnameleri okuyup uygulamadığını, zaten çoğu talimnamenin birliklerde bulunmadığını tespit etmişlerdi. Bu yüzden ordu genelinde hem teker ve birlik eğitimi standartları çok düşüktü hem de subaylar modern taktik ve tekniklerden habersizdi. Çözümü teğmenden tuğgenerale kadar rütbelerdeki bütün birlik komutanı ve karargâh subaylarının bilmesi gereken askeri terbiye ve eğitim bilgilerini tek bir kitapta toparlamakta buldular. Bu kitap, subayların sadece bir el kitabı olmayacak aynı zamanda ordunun temel standardını da belirleyecekti. Subayların her daim yanlarında taşıyıp başvuracağı bu kitap bütün

Almanya'da eğitim gören Rahmi Paşa (sağda) ve Nasır Paşa (altta). II. Abdülhamit Fotoğraf Koleksiyonu.

Nasır ve Rahmi paşaların hazırladığı, 855 sayfalık "*Talim ve Terbiye-i Askeriye*" kitabı.

eğitim ve terbiye sorunlarını bitirecekti. Yani sıradan bir talimname değil, askeri bir "kutsal" kitap yazmak için yola çıktılar.

Nasır ve Rahmi paşalar Almanca ve Fransızcadan tercüme talimnamelerin ilgili bölümlerini özetlemekle yetinmediler. Bunları Osmanlı ordusunun ihtiyaç ve koşullarına, subayların anlayabileceği şekilde uyarladılar. Sonuçta üç yıl uğraşı sonrasında 16 bölümlü ve 855 sayfalık kitap 13 Ocak 1894'te bitti. Ama nedense bu muazzam "kutsal" kitap yayımlanmadı. Tek nüshası benim koleksiyonumda yer almaktadır.

"*Talim ve Terbiye-i Askeriye*" kitabı yayımlanmadı ama Türk subaylarının birliklerde ihtiyaç duyulan bütün bilgilerin özetini içeren tek bir askeri "kutsal" kitap arayışı devam etti. Modern dönemdeki en bilinen örnek ilk defa 1968'de basılan ST 7-10B Birleştirilmiş Piyade ve Mekanize Piyade Bölüğü Talimnamesi'dir.

"Türk subaylarının temel sorunu askeri talimname okumamalarıdır."

Defalarca basılan ve 1990'lı yıllara kadar kullanılan bu talimname Nasır ve Rahmi paşaların hayalini gerçekleştirmiştir.

Fakat Türk ordusunun bu "kutsal" eğitim kitabı amaca hizmet etmemiştir. Çünkü Osmanlı'dan günümüze Türk subaylarının temel sorunu, askeri talimname ve diğer askeri resmi yayınları okumamalarıdır. Osmanlı döneminde Almanca ve Fransızcadan, 1947 sonrasında İngilizceden çevrilen talimnamelerin hem çevirileri kötüdür hem de Türk ordusunun imkân ve koşullarına uygun değildir. Yani subay samimi olarak bu talimnameleri okuyup öğrenmeye çalıştığında zorluk çekmektedir. Zorluklar çoğunluğu yıldırdığı için Harp Akademisi ve diğer sınavlarına hazırlık dışında talimnameler okunmamaktadır. Çözüm ordumuzun ihtiyaçlarına uygun, okunması ve anlaşılması kolay talimnameler hazırlayıp yayımlamaktır. Sürecin içine azami sayıda birlik komutanı dahil edilecek olursa hem netice daha iyi olacaktır hem de benimsenmesi kolaylaşacaktır.

Ne yazık ki 1830'lardan bu yana kendi talimnamemizi kendimiz yazmayı başaramadık. İşte bu yüzden Nasır ve Rahmi paşalar gibi bazı subaylar tarihin çeşitli dönemlerinde ortaya çıkıp Türk ordusuna uygun hazırlanmış tek bir mucizevi talimname ile okumama sorununu çözmeye çalışmışlardır. Bu askeri "kutsal" kitaplar yayımlanıp her subayın eline ulaşsa bile ordunun yapısal zihniyet, eğitim ve öğretim problemleri çözülemediği için istenen sonucu verememiştir.

Yeşim Pütgül / yputgul@hotmail.com

Dost bildiklerimiz nasıl düşman oldu?

Tarihçi David S. Katz, aslında Türkiye hayranı olmasına karşın her nasılsa Türk düşmanı siyasete alet edilen Lord Byron ile dört İngiliz aydını aracılığıyla, ülkedeki Türkiye imajını araştırmış.

İNGİLİZLERİN GÖZÜNDE TÜRKİYE 1776-1923, DAVID S. KATZ, YAPI KREDİ YAYINLARI, HAZİRAN 2021

“Türkiye’ye İngiliz bakışının şekillenişi” üzerine çok az şey yazıldığını düşünen David S. Katz’in “Müslümanlar” üzerine yazacağı üçlemenin ilk kitabı olan “*İngilizlerin Gözünde Türkiye 1776-1923*”, Yapı Kredi Yayınları etiketiyle okurlarla buluştu. Kitapta, İngiltere’deki Türkiye imajının, dolayısıyla Türkiye politikasının oluşmasında katkıları olan beş kişi; tarihçi Edward Gibbon, şair Lord Byron, başbakan Benjamin Disraeli, romancı John Buchan (“39 Basamak” kitabının yazarı) ve tarihçi Arnold Toynbee ele alınıyor.

Bu kişilerin ortak noktasının Türk hayranlığı olduğunu belirten David S. Katz, özellikle Lord Byron ve Toynbee’nin İngiltere’de hâkim olan Türk düşmanı siyasete alet olduğu göz önünde bulundurulduğunda okuru şaşırtacağını belirtiyor.

Gelin biz diğer dört ismi bir kenara bırakalım ve 1810 yılında Osmanlı topraklarına kapsamlı bir gezi yapan, ülkesine döndüğünde kendisine büyük ün kazandıran “*Childe Harold’s Pilgrimage*”i (Genç Harold’un Hac Yolculuğu) yazan Türk dostu Lord Byron’ın, nasıl olup da Yunan bağımsızlık mücadelesinin sembolü haline geldiğine odaklanalım.

Lord Byron, Büyük Tur’a çıkmadan önce Türkiye hakkında oldukça ayrıntılı okuma yapmış:

“Knolles’u, Sir Paul Rycaut’u ve Prens Kantemiroğlu’nu, ayrıca yazarı bilinmeyen daha modern bir tarih kitabını okudum. Osmanlı tarihi konusunda Tangrolopi (Ertuğrul) ve I. Osman’dan 1718’deki Pasarofça Antlaşması’na, 1739’daki Cuztka (Hisarcık) Muharebesi’ne ve Rusya ile Türkiye arasında 1790’daki anlaşmaya kadar her olayı biliyorum.”

Boğaz’ı yüzerek geçti

Lord Byron’ın 22 yaşındayken yaptığı yolculukta yol arkadaşı, John Cam Hobhouse -ki kendisi yaptıkları bu seyahati ayrıca kaleme almış. Byron’ın seyahat sırasında Çanakkale Boğazı’nı muhtemelen yüzerek geçen ilk kişiler olmaları da anılması gereken diğer nokta. Byron ile deniz subayı William Ekenhead iki kez Çanakkale Boğazı’nı geçmeyi denemiş. İlkinde başarılı olamasalar da 26 Mayıs 1810’daki ikinci denemede, Ekenhead 55 dakika, Lord Byron ise 70 dakika suda kalarak Çanakkale Boğazı’nı yüzerek geçmişler.

David S. Katz, Byron’ın aslında Yunanlara çok düşkün olmadığını, o dönem Osmanlı topraklarına yaptığı ziyaret sırasında karşılaştığı modern Yunanların, klasik edebiyatta okuduğu kahramanlarla hiç ilgisi olmadığını gördüğünü, Yunanistan’da asıl hayranlık duyduğu halkın Müslüman Arnavutlar ve onların lideri Tepedelenli Ali Paşa olduğunu belirtiyor. Hatta Katz, Byron’la Ali Paşa’nın daha sonra da haberleştiğini, Arnavutluk’ta 16 yaşındaki çocuklara “*Childe Harold’s Pilgrimage*” kitabının okutulduğunu, yakın zamana kadar Paşa’nın saraylarının duvarında bulunan plakette şu alıntının yazılı olduğu belirtiyor: “Byron’ı romantik biri olduğu için değil, halkımı içtenlikle sevmiş olmasından dolayı severim.”

Eski eşi Annabella da kendisine “Az daha Müslüman oluyordum” diyen şairin Türk anlayışı, adabı ve giyimini her zaman kendi ulusununkine tercih ettiğini belirtiyor.

Byron’ın inanmadığı bir davayı (Yunan bağımsızlığı) destekleme noktasına kandırılarak vardığını belirten Katz, onun Yunan bağımsızlığı için tek bir kurşun bile sıkmadan can vermesinin de aynı derecede ironik olduğunu vurguluyor.

Siyahi bir kölenin akıl almaz yükselişi

BEŞİR AĞA: OSMANLI HAREMİNİN BAŞ HADIM AĞASI, JANE HATHAWAY, VAKIFBANK KÜLTÜR YAYINLARI, NİSAN 2021

Osmanlı tarihçisi Prof. Jane Hathaway'in "*Beşir Ağa: Osmanlı Hareminin Baş Hadım Ağası*" başlıklı eserinde, Habeşistan'da başlayıp, Topkapı Sarayı'nda noktalanan ve yaklaşık 90 yıl süren yaşamında bir hadımın ulaşabileceği en yüksek makamlara ulaşan bir eski kölenin izini sürüyor. Hadım edilmiş siyahi bir köle olan Beşir Ağa, sarayın ve siyasetin en üst mertebelerine erişmiş; üç sultanın hareminde, birçok şehzadenin eğitiminde görev almış. Darüssaade ağalığı (baş hadım ağa) makamında 29 yıl boyunca kalan Beşir Ağa, imparatorluğun siyasi ve askeri

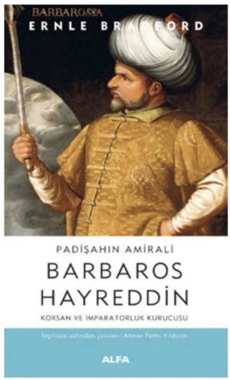

meselelerinde rol almış, sadrazamların tayininde bile söz sahibi olmuş. Ancak onun asıl özelliği, külliye, kütüphane ve hayır eserleriyle Osmanlı ilim ve kültür hayatında da önemli bir kişilik olması. Jane Hathaway, darüssaade hadım ağalarının efsanevi kitap koleksiyoncuları olduğunu, bunların en efsanevi olanının da büyük olasılıkla Beşir Ağa olduğunu belirtiyor. Sağken kurduğu kütüphanelerde (Sadece İstanbul'da değil Medine'de de kütüphane kurmuş; kitaplarının bir kısmını Bağdat'ta bir vakfa, bir kısmını da Kahire'deki Ezher Üniversitesi'nde bırakmış) dudak uçurtan sayıda Kur'an, hadis ve hadis şerhi derlemelerinin yanı sıra kelam ve fıkıh kitapları ile tıp kitapları da bulunuyor. Yaklaşık otuz yıl süren darüssaade ağalığı döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun her tarafında vakıflar, medreseler, çeşmeler, külliyeler kuran Beşir Ağa'nın kabrinin Eyüp Sultan Türbesi'nin içinde olması da ona verilen değeri gösteren bir başka örnek.

Cahil bir korsan değil, Denizlerin Sultanı'ydı

PADİŞAHIN AMİRALİ BARBAROS HAYREDDİN, ERNLE BRADFORD, ALFA YAYINLARI, EKİM 2021

Ernle Bradford, Avrupalıların "Gaddar, acımazsız, tüm Hıristiyanlardan nefret eden bir korsan ve haydut" olarak tanıttığı, Barbaros Hayrettin Paşa'nın izini sürdüğü "*Padişahın Amirali*" kitabında, onun kasıtlı olarak yanlış tanıtıldığını anlatıyor. Osmanlı donanmasının kaptanıderyası, Cezayir Sultanı, Kanuni Sultan Süleyman'ın dostu ve danışmanı Barbaros'un aslında çok yanlış tanındığını belirten Bradford, onun cahil bir korsan değil, en az altı dil bilen kültürlü bir kişi olduğunu vurguluyor. Yunanistan'ın Midilli Adası'nda doğan Barbaros, 16. yüzyıl Akdeniz tarihine damga vurdu. Kardeşi Oruç Reis ile birlikte Kuzey Afrika kıyısına yerleştiği andan itibaren, Akdeniz'deki yaşamın ve ticaretin örüntüsü ebediyen değişti. Osmanlı donanmasını yeniden düzenlemedeki başarıları ve donanma komutanlığı, tüm Avrupa'yı tehdit eden Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesine yardımcı oldu. Barbaros Hayreddin Paşa'nın izini sürebildiği her limanı, her ülkeyi ziyaret ettiğini belirten Bradford, Kuzey Afrika'da onun adının büyük saygıyla anıldığını, Türkiye'de ise çok sayıda çocuk kitabında bir kahraman olarak yer aldığını belirtiyor: "Ebedi cazibesi yalnızca başarılarından değil, 'yoksul çocuk başarılı olur'un en bariz örneklerinden biri olmasından da kaynaklanır. Müslüman ülkelerde binlerce aç ve yoksul için hâlâ bir umut kaynağıdır. 1546 yılı vakayinamelerinin ifadesi basittir: Denizlerin Sultanı öldü."

600 yıllık payitaht törenleri ve ritüelleri

KRAL ÖLDÜ YAŞASIN KRAL- OSMANLI'DA CÜLUS, VERASET VE MEŞRUİYET, ALİ AKYILDIZ, TİMAŞ YAYINLARI, EKİM 2021

Timaş Yayınları, Ali Akyıldız'ın Osmanlı padişahlarının tahta çıkışlarıyla buna bağlı olarak gerçekleştirilen uygulama, tören ve ritüellerin incelediği *"Kral Öldü Yaşasın Kral / Osmanlı'da Cülûs, Veraset ve Meşruiyet"* kitabını özel bir baskıyla yayımladı. Birbirinden ilginç gravür, berat, minyatür, resim ve fotoğraflarla renklenen kitap, Prof. Dr. Ali Akyıldız'ın uzun yıllar emek verdiği bir çalışmanın ürünü...

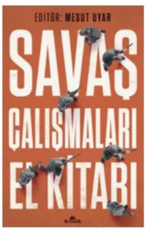

Kitabın özelliği, konuyu devletin kuruluşundan itibaren ele alması. Konunun bu şekilde bütüncül ve uzun periyotlu olarak incelenmesi, devletin 600 yılı aşan tarihi boyunca teşrifat kurallarını cülûs ve cülûs ritüellerindeki değişim ve dönüşümün daha rahat görülmesini sağlıyor. Akyıldız kitapta ilk kez bir hatt-ı hümayun emsal defterine de yer vermiş. Hatt-ı hümayun emsal defteri, saraya sunulan ve maruzat denilen dosyalara padişahın verdiği kısa ve yoruma kapalı net ifadeli hatt-ı hümayun örneklerini içeren bir defter. Akyıldız, bu örneklerin tahta geçen yeni padişahı, geçmiş bürokratik tecrübe ve birikimlerin ışığında iş görebilmesi için yönlendiren ve işini hayli kolaylaştıran bir şablon ve kılavuz olma özelliği taşıdığını belirtiyor. Kitapta Akyıldız'ın elindeki tek örnek olan Sultan Abdülmecid dönemine ait hatt-ı hümayun emsal defterinin görseline de yer verilmiş.

Güvenlikten savunmaya, istihbarattan harekâta...

SAVAŞ ÇALIŞMALARI EL KİTABI, MESUT UYAR, KRONİK YAYINLARI, EKİM 2021

Prof. Dr. Mesut Uyar'ın editörlüğünde hazırlanan *"Savaş Çalışmaları El Kitabı"* askeri tarih, güvenlik çalışmaları, savunma çalışmaları, istihbarat çalışmaları, askeri sosyoloji, askeri etik, askeri harekât araştırması, askeri düşüncenin gelişimi, savaşta medyanın rolü ile savaş oyunları gibi konularda uzmanları tarafından yazılan 11 makaleden oluşuyor. Konuyla ilgili Türkçe literatürdeki boşluğun doldurulması için hazırlanan bu referans niteliğindeki çalışmada, savaş ve askeri bilimlerle ilgili alt disiplinler beraber ve bütünlük içinde tanıtılmış. Kitapta Mesut Uyar'ın dışında Ahmet Özcan, Ali I.Karaosmanoğlu, Barış Ateş, Çağlar Kurç, Emrah Özdemir, Fatih Baş, Hayrettin Küpeli, İbrahim Sani Mert, Mehmet Işık ve Uğur Ziya Yıldırım'ın makaleleri yer alıyor.

Bir dönemin en ünlü fıkra yazarı

FİKİR VE SANAT ÂLEMİMİZE BU HÜRRİYET KÂFİ DEĞİLDİR, VÂ-NÛ, CAN YAYINLARI, EYLÜL 2021

Can Yayınları'nın yakında 100. yılına girecek olan cumhuriyetin yazılı mirasını genç kuşaklara tanıtmayı amaçlayan *"İzler"* dizisi kapsamında yayımladığı *"Fikir ve Sanat Âlemimize Bu Hürriyet Kâfi Değildir"* Vâlâ Nureddin'in (Vâ-Nû) onbinlerce yazısı arasından yapılan bir seçki. 1920'lerin ikinci yarısından 1960'ların ortalarına kadar kesintisiz olarak yazan Vâ-Nû, günümüzde sadece Nâzım Hikmet'in yakın dostu ve biyograficisi olarak hatırlanmasına karşın çok uzun yıllar "Türkiye'nin bir numaralı fıkracısı" kabul edilmiş bir isim. Tuncay Birkan'ın editörlüğünü yaptığı kitapta Vâ-Nû'nün edebiyat, dil, din ve ahlak, fikir ve sanatla ilgili yazıları yer alıyor.

Hint asıllı İngiliz devşirmesi casus

İngilizlerin, Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal'e suikast düzenlenmesi için görevlendirdiği casuslar arasında en ünlüsü, Oxford mezunu Hindistan Müslümanı Mustafa Sagir'di…

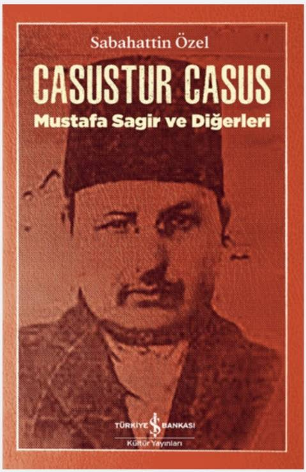
CASUSTUR CASUS – MUSTAFA SAGİR VE DİĞERLERİ, SABAHATTİN ÖZEL, İŞ BANKASI YAYINLARI, EKİM 2021

Gizli toplantılar, görünmez mürekkeple yazılan mektuplar, kılıktan kılığa giren casuslar, suikast girişimleri… Tüm bunlar heyecanlı bir romanın değil, Sabahattin Özel'in Mustafa Kemal'i ortadan kaldırmayı amaçlayan İngilizlerin en ünlü ajanı Mustafa Sagir'i anlattığı tarih kitabının konusu. Milli Mücadele döneminin az bilinen dönemini konu alan "*Casustur Casus*", bir macera romanı tadında okunabilen, heyecanlı bir kitap. Ancak Özel'in tam da bu noktada bir itirazı var: "Elinizdeki kitap tarihi bir gerçeğin anlatımından çok, adeta bir macera romanı izlenimi uyandırabilir. Ancak hemen belirtmeliyiz ki, böylesine bir algıya yol açsa da yaptığımız tamamen tarihi bir gerçeğin, tarih metodolojisi çerçevesinde, belgeleriyle, tanıklarıyla ortaya konmasından başka bir şey değildir."

Umut vaat eden bir genç

Mustafa Sagir, henüz 10 yaşındayken İngilizlerin dikkatini çektiği için Hindistan'dan İngiltere'ye gönderilen, Oxford'da üniversite, Hildenberg'de (Almanya) doktora eğitimi yapan; Türkiye'deki görevinden önce Afgan emirine yapılan suikastı başarıyla gerçekleştiren bir casus. Kitapta aynı yıllarda yine İngilizler tarafından Mustafa Kemal'e düzenlenecek üç suikast girişimi daha anlatılıyor. Ancak Özel'in de belirttiği gibi, Hint Müslümanı kimliğinden dolayı şüphe çekmeyeceği düşünülen Mustafa Sagir, Ankara'ya bu amaçla gönderilmiş İngiliz casusları içinde en dikkat çekicisi.

1920'de İstanbul'a gelerek Milli Mücadele taraftarlarıyla ilişki kurmayı başaran Mustafa Sagir kendisini, Ankara hükümetine parasal destek yapmakla görevlendirilmiş Hint Hilafet Komitesi üyesi olarak tanıtıyor. Amacı, İstanbul'daki yurtseverlerin güvenini kazanıp Ankara'ya gidebilmek. İstanbul'daki yurtseverler ilk anda ondan kuşkulanmıyor değil. Bu kuşkuları bertaraf etmek için önce Fransız askerleri tarafından evi basılıyor. Ardından Bulgaristan'a giderek deniz yoluyla Anadolu'ya geçmeye çalışırken bindiği motorun İğneada'ya yanaşmak zorunda kalması sonucu, Yunanlar tarafından tutuklanıyor. Serbest kalıp yine İstanbul'a döndüğünde üzerindeki kuşkuları silmek için bu kez İngilizler tarafından tutuklanıyor. Tüm bunlar, yurtseverlerin gözünde güvenirliğini arttırınca Ankara'ya gidişi onaylanıyor.

Mustafa Kemal'in yargısı

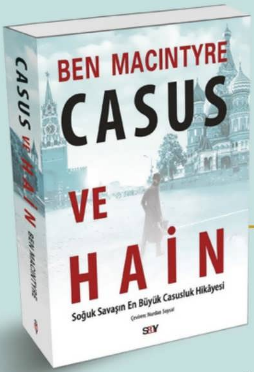
Dönemin gazetelerine Hintli Müslümanların Ankara Hükümeti'ne desteklerine ilişkin ayrıntılı demeçler veren Sagir, Ankara'ya ulaştığında en yüksek makamlarla, hatta bizzat Mustafa Kemal Paşa ile görüşme olanağı bulmuş. Özel, Mustafa Sagir hakkında ilk görüşte en doğru kararı Mustafa Kemal'in verdiğini, o sırada Ankara'da "*Anadolu'da Yenigün*" gazetesini çıkaran Yunus Nadi Bey'in tanıklığıyla anlatıyor. Yunus Nadi Bey Mustafa Kemal Paşa'ya Mustafa Sagir hakkında ne düşündüğünü sorunca, Paşa kısık sesle "Casustur casus" der. Nitekim kitaba adını veren de Mustafa Kemal'in ilk görüşte vardığı bu kanıdır.

Kitapta, dönemin Dahiliye Vekili Adnan Adıvar'ın dikkat ve özeniyle çökertilen bu casusluk şebekesinin mahkemede verdikleri ifadeler de ayrıntılarıyla yer alıyor.

ŞAKANÜVİS

Can Barslan / can.barslan@gmail.com

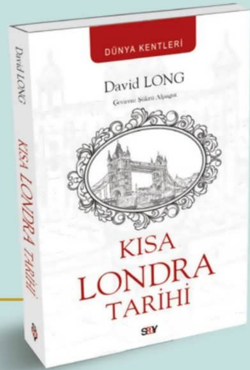

Gerçek casusluk hikâyelerinin 'çoksatar' yazarı Ben Macintyre, Soğuk Savaşın gidişatını sonsuza dek değiştiren bir ihanet ve ikiyüzlülük hikâyesini gün yüzüne çıkartıyor.
Bu kitabı elinizden bırakamayacaksınız...

"Okuduğum en iyi gerçek casusluk hikâyesi."
JOHN LECARRÉ

"Yılın en iyi kitabı."
THE ECONOMIST

Ben Macintyre
çev. Nurdan Soysal
488 sayfa

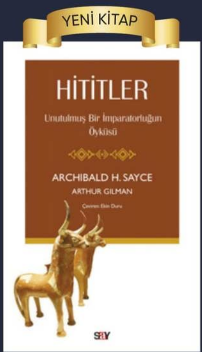

Kısa Tarih Dizisi'nin altında yeni bir başlık olan Dünya Kentleri Dizisi okurları tarihsel bir seyahate çıkarıyor.

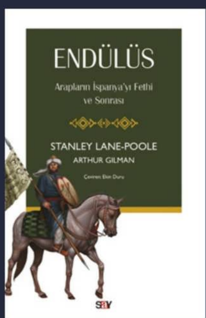
David Long'un Londra tarihini en iyi anlatan 100 yeri seçtiği bu kitap Roma tapınaklarını, Sakson mezarlarını, Beyaz Kule'yi, donmuş Thames Nehri uzerinde kurulan fuarları, yel değirmenlerini, Karındeşen Jack'in ilk cinayetini işlediği yeri, Thames Tuneli'ni, Highbury Stadı'nı keşfetmenizi sağlıyor.

David Long
çev. Şükrü Alpagut
192 sayfa

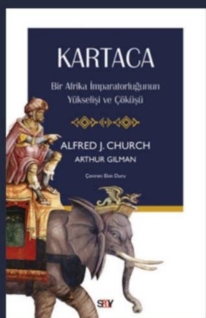
Uygarlıklar Dizisi tarihe yön vermiş uygarlıkların görkemli bir resmini sunuyor

Archibald H. Sayce - Arthur Gilman
çev. Ekin Duru
112 sayfa

Stanley Lane-Poole / Arthur Gilman
çev. Ekin Duru
224 sayfa

Alfred J. Church / Arthur Gilman
çev. Ekin Duru
240 sayfa

Yakında
Asur Tarihi